

Néprajzi Hírek

A Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatója

A Magyar Néprajzi Társaság 122. rendes közgyűlése	(3)
Külföldi tanulmányutak, expedíciók	(24)
Tudományos rendezvények, konferenciák	(33)
Múzeumok, gyűjtemények	(43)
Kiállítások	(46)
Téka	(64)
Évfordulók, megemlékezések, köszöntések	(67)
In memoriam	(80)
Mindenféle	(86)

NEGYVENEDIK ÉVFOLYAM

2011/3.

Szerkesztők:

Hála József (felelős szerkesztő)
Máté György

E számunkat Vargyas Gábornak
a brúk körében 1985–1989 között
készített fényképfelvételeivel
illusztráltuk. A vonatkozó cikkeket
lásd 51–61. oldalakon.

A kiadást támogatta az

nka

Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 0133 - 8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság
Felelős kiadó: Bodó Sándor
Engedélyszám: III/Sz1/426/1980

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Megrendelhető:
1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Nyomdai munkálatok:
Innova-Print Kft.
1047 Budapest, Baross u. 92-96.
Felelős vezető: Komornik Ferenc

Tartalom

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG 123. RENDES KÖZGYŰLÉSE (Budapest, 2011. május 25.)	3
I. Jegyzőkönyv	3
II. Elnöki megnyitó	9
III. A Társaság kitüntetettjei	11
IV. Főtitkári jelentés	15
V. A Magyar Néprajzi Társaság közhasznúsági jelentése a 2010. évről. Tartalmi beszámoló	21
VI. A Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentése a Magyar Néprajzi Társaság 123. közgyűlésének	23
KÜLFÖLDI TANULMÁNYUTAK, EXPEDÍCIÓK	24
Hála József: Torday Emil nyomdokain Kongóban. Expedíció, kiállítások és könyv „a világ egyik legkiválóbb antropológusa” emlékére	24
Somfai Kara Dávid: Terepmunka-tapasztalatok a dél-dakotai szíu (lakhóta) rezervátumokban	27
TUDOMÁNYOS RENDEZVÉNYEK, KONFERENCIÁK	33
Knézy Judit: A XVI. és a XVII. Népi Építészeti Tanácskozás (Békés, 2009, 2010)	33
Nagy Veronika: Emlékezés és játéktörténeti konferencia Moskovszky Éva tiszteletére (Székesfehérvár, 2010. november 20.) ...	37
Cseh Fruzsina: ETNOFOLK. Szakmai egyeztetés Közép-Európa digitalizált népi kulturális örökségének közzétételéről (Ljubljana, 2011. október 12–13.)	40
MÚZEUMOK, GYŰJTEMÉNYEK	43
Kapitány Orsolya–Lőrinczné Balogh Krisztina: Megújult a lakócsai Horvát Nemzetiségi Tájház	43
KIÁLLÍTÁSOK	46
Kemecsi Lajos: Két kiállítás a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban	46
Vargyas Gábor kiállításai Budapesten és vidéki városokban	51
Vargyas Gábor: Istenek, ősök és sámánok. Egy vietnami hegyi törzs, a brúk vallása	51
Sárkány Mihály: Megnyitó az „Istenek, ősök és sámánok” című kiállításon	54
Zempléni András: A dél-vietnami brúk temetkezési rítusai	57
Máté György: Etnológiai kiállítások a Néprajzi Múzeumban 2011-ben	62

TÉKA	64
Csona Zsigmond: Könyv a felföldi mezővárosokról	64
ÉVFORDULÓK, MEGEMLÉKEZÉSEK, KÖSZÖNTÉSEK	67
Küllős Imola: Nép, nemzet és egy új tudomány. Az „ethnographia” Hunfalvy Pál felfogásában	67
Nagy Gyula centenáriuma	73
Szilágyi Miklós: Száz éve született Nagy Gyula, a 20. század egyik legnagyobb formátumú autodidakta etnográfusa	73
Nagy Zoltán: Édesapámra emlékezem	78
IN MEMORIAM	80
Zomborka Márta: Korkes Zsuzsa emlékezete (1954–2009)	80
Bereczki Ibolya: Meghalt Katona Gyuláné Szentendrey Katalin	84
MINDENFÉLE	86
Eperjessy Ernő: A nemzetiségi néprajzi kötetek szerkesztése	86
Hála József–Máté György (összeáll.): Rövid hírek, tudósítások	87

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG 123. RENDES KÖZGYŰLÉSE (Budapest, 2011. május 25.)

I. Jegyzőkönyv

Bodó Sándor elnök megnyitja a közgyűlést, a jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri Nagy Ilonát és Füzes Endrét. Ezt követően megállapítja a közgyűlés határozatképességét a meghívón szereplő második időpontnak megfelelően, majd ismerteti a napirendi pontokat, melyeket a jelenlevők egyhangúan megszavaznak (1. határozat).

Első napirendi pontként Bodó Sándor megtartja elnöki megnyitóbeszédét, amelyben a néprajzkutatás aktuális kérdéseit és nehézségeit vázolja, összefoglalva az elmúlt időszak komoly szakmai eredményeit és rámutat a Társaság munkájának további irányvonalára is. Röviden összefoglalja a 2010-ben történt nagyobb konferenciák, emlékülések, illetve sikeres szakosztályi programok tapasztalatait (pl. Ortutay-, Tálasi-, Fél Edit-emlékülések, az Anyagi Kultúra Szakosztály szervezésében megvalósuló *Velünk élő mestereink* sorozat, a *Néprajz az oktatásban* tanácskozás). Kiemeli a Mohay Tamás főtítkárral által koordinált *Ethnographia*-digitalizálás sikerességét. Hangsúlyozza a Néprajzi Múzeum épületének az Európai Elnökséggel kapcsolatos lekötöttségét, illetve az új társasági irodahelyiség kialakításával kapcsolatos feladatokat. Köszöni a Kossuth Klub vezetőségének önzetlen segítségét a közgyűlés lebonyolításában.

Második napirendi pontként a 2010. évi társasági kitüntetések átadására kerül sor. A Társaság elnöke felkéri Kemecsi Lajos titkárt a kitüntetettek méltatására, amelyet követően átadja az érmeket, illetve okleveleket.

Györffy István-emlékéremmel Sárkány Mihályt, *Jankó János-díjjal* Turai Tündét, *Pro Ethnographia Minoritatum-emlékéremmel* Horváth Sándort és Begovác Rózsát tüntette ki a Társaság. *Sebestyén Gyula-emlékéremmel* Budai Kingát, *Duba Ernőné Oroszi Gizellát*, valamint *Schön Máriát* tüntette ki a Társaság. Az elnök átadja a 2010-ben akadályoztatás miatt elmaradt *Pro Ethnographia Minoritatum-emlékéremmel* Kovalcsik Katalinnak.

Harmadik napirendi pontként Mohay Tamás főtítkárral beszámolója hangzik el az elmúlt egy évben végzett Társasági munkáról, rendezvényekről, kiadói tevékenységről, beszámol a Társaság adminisztrációs tevékenységéről. Beszámolója elején megemlékezik a társaság időközben elhunyt tagjairól, emlékülkeknek mindannyian egyperces néma felállással tisztelegnek. Hangsúlyozza a titkársági munkatársak személyének változását. Jelzi, hogy a társasági tevékenységet támogató pályázati források rendkívül beszűkültek. A főtítkárral megköszöni az elnökségnek és a tagtársaknak az együttműködést, és a Társaság

életében való aktív részvételüket, támogatásukat kéri az elkövetkező időszakban is.

Bodó Sándor elnök röviden kiegészíti a részletes értékelő beszámolót, kihangsúlyozva a nemzetiségi kötetek megvalósításában nyújtott segítségét a Néprajzi Múzeumnak és Székely András Bertalan tagtársunknak.

A főtitkári beszámolót a közgyűlés egyhangúlag határozatban elfogadja (2. határozat).

Negyedik napirendi pontként Sári Zsolt, a Társaság pénztárosának hivatalos távollétében Selmeczi Kovács Attila ismerteti a pénztárosi jelentést, amely beszámol az éves gazdálkodásról, bevételekről, kiadásokról a közhasznúsági jelentés részeként. A beszámolót a közgyűlés egyhangúlag elfogadja (3. határozat).

Ötödik napirendi pontként a Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentését Selmeczi Kovács Attila számvizsgáló terjeszti a közgyűlés elé. A jelentést a közgyűlés egyhangúlag elfogadja és a szokásos záradékkal a pénztárosnak a felmentést megadja (4. határozat).

Hatodik napirendi pontként a Közgyűlés határoz az alapszabály értelmében közgyűlési hatáskörbe utalt kérdések ügyében. A választmányi előterjesztésnek megfelelően a közgyűlés két (2) fő tartózkodással elfogadja a Turai Tünde titkár által részletesen ismertetett és az elnök által értelmezett alapszabály-módosításokat (5. határozat). A közgyűlés felhatalmazza a titkárságot, hogy a főtitkári (működési) jelentést és a közhasznúsági jelentést a hatályos jogszabályoknak és az MNT alapszabályának megfelelően mielőbb tegye publikussá a Társaság honlapján és a *Néprajzi Hírekben* (6. határozat).

Utolsó napirendi pontként az elnök felkéri Sárkány Mihályt a *Néprajz és szociokulturális antropológia* és Turai Tündét *Öregkor-értelmezések – A néprajzi terepmunka tanulságai a harmadik életszakasról* című tudományos előadásai megtartására.

Zárszavában Bodó Sándor elnök megköszöni az előadóknak tartalmas előadásait, és javasolja mindkét munka publikálását az *Ethnographia* folyóirat következő számában.

Ezek után megköszöni a tagoknak a részvételt, ezzel bezárva a gyűlést.

Budapest, 2011. május 25.

NAGY ILONA
jegyzőkönyv-hitelesítő

FÜZES ENDRE
jegyzőkönyv-hitelesítő

BODÓ SÁNDOR
elnök

KEMECSI LAJOS
jegyzőkönyvvezető

Közyűlési határozatok

2011/1. sz. közgyűlési határozat

A közgyűlés az elnök által ismertetett napirendi pontokat egyhangúan megszavazza.

2011/2. sz. közgyűlési határozat

A Magyar Néprajzi Társaság egyéves működéséről, a 2010. évi közgyűlés óta eltelt időről szóló és írásban is beterjesztett főtitkári jelentést a közgyűlés megismerte és egyhangúlag jóváhagyja.

2011/3. sz. közgyűlési határozat

A pénztáros (Sári Zsolt) távollétében Selmeczi Kovács Attila által ismertetett közhasznúsági jelentést a közgyűlés meghallgatta, a Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság előzetesen megvizsgálta és elfogadásra ajánlotta. A jelentés meghallgatása után a közgyűlés a közhasznúsági jelentést egyhangúlag elfogadja.

2011/4. sz. közgyűlési határozat

A Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentését Selmeczi Kovács Attila számvizsgáló terjeszti a közgyűlés elé. A jelentést a közgyűlés egyhangúlag elfogadja és a szokásos záradékkal a pénztárosnak a felmentést megadja.

2004/5. sz. közgyűlési határozat

A választmányi előterjesztésnek megfelelően a közgyűlés két (2) fő tartózkodással elfogadja a Turai Tünde titkár által részletesen ismertetett és az elnök által értelmezett alapszabály-módosításokat.

2011/6. sz. közgyűlési határozat

A közgyűlés felhatalmazza a titkárságot, hogy a főtitkári (működési) jelentést és a közhasznúsági jelentést a hatályos jogszabályoknak és az MNT alapszabályának megfelelően mielőbb tegye publikussá a Társaság honlapján és a *Néprajzi Hírekben*.

*Bodó Sándor elnök megnyitja a közgyűlést
(Fotó: Máté György)*

Balról jobbra: Kemecsi Lajos, Bodó Sándor, Mohay Tamás és Turai Tünde

*Bodó Sándor elnök és Mohay Tamás főtitkár átadják Turai Tündének a Jankó János-díjat
(Fotó: Máté György)*

Alapszabály-módosítások

Az alábbiakban közöljük az Alapszabályban bekövetkezett változásokat. Álló betűkkel szedtük a 2011. május 25-éig érvényes paragrafusokat, dőlt betűkkel pedig a fentieknek a 123. rendes közgyűlésen módosított változatait.

9. §

(2) A Társaság tiszteleti, pártoló, valamint levelező tagjainak jogai megegyeznek a rendes tagok jogaival azzal az eltéréssel, hogy a Közgyűlésen tanácskozási joggal vehetnek részt, társasági tisztségviselőt nem választhatnak, és tisztségre nem választhatók.

(3) A tagok kötelesek a Társaság érdekeit előmozdítani, az egyesületi célok megvalósítása érdekében tevékenyen együttműködni, az Alapszabályt, a társasági szervek határozatait betartani. A rendes és pártoló tagok kötelesek évenként a Közgyűlés által megállapított tagsági díjat megfizetni.

*

(2) A Társaság tiszteleti tagjainak jogai megegyeznek a rendes tagok jogaival.

(3) A Társaság pártoló, valamint levelező tagjainak jogai megegyeznek a rendes tagok jogaival azzal az eltéréssel, hogy a Közgyűlésen tanácskozási joggal vehetnek részt, társasági tisztségviselőt nem választhatnak, és tisztségre nem választhatók.

(4) A tagok kötelesek a Társaság érdekeit előmozdítani, az egyesületi célok megvalósítása érdekében tevékenyen együttműködni, az Alapszabályt, a társasági szervek határozatait betartani. A rendes és pártoló tagok kötelesek évenként a Közgyűlés által megállapított tagsági díjat megfizetni.

11/A. §

(6) A Közgyűlésen minden tagnak tanácskozási és minden rendes tagnak szavazati joga van. A szavazás általában nyílt, de legalább három tag kívánságára az Elnöknek titkos szavazást kell elrendelnie. Szavazategyenlőség esetén a javaslatot elvetettnek kell tekinteni. A tisztújító Közgyűlés a tisztségviselőket titkos szavazással választja meg.

(12) A tisztújító Közgyűlés választja meg a Választmányt, a tisztségviselőket, a Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság tagjait a Választmány előterjesztése, a Választmány által kiküldött háromtagú Jelölő- és Választási Bizottság javaslata szerint. Tisztségviselő a Jelölő- és Választási Bizottság tagja nem lehet. A Jelölő- és Választási Bizottságot a tisztújító Közgyűlés előtt legalább három hónappal meg kell választani.

*

(6) A Közgyűlésen minden tagnak tanácskozási és minden rendes és tiszteleti tagnak szavazati joga van. A szavazás általában nyílt, de legalább három tag kívánságára az Elnöknek titkos szavazást kell elrendelnie. A tisztújító Közgyűlés a tisztségviselőket titkos szavazással választja meg.

(12) A tisztújító Közgyűlés választja meg a Választmányt, a Választmány 6 póttagját, a tisztségviselőket, a Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság tagjait a Választmány előterjesztése, a Választmány által kiküldött háromtagú Jelölő- és Választási Bizottság javaslata szerint. Tisztségviselő a Jelölő- és Választási Bizottság tagja nem lehet. A Jelölő- és Választási Bizottságot a tisztújító Közgyűlés előtt legalább három hónappal meg kell választani.

11/B. §

(6) A Választmány ülésén a Választmány tagjai szavazati joggal vehetnek részt. A Választmány határozatképességéhez a tagok 50 %-a + 1 fő – köztük az Elnök vagy az egyik Alelnök, valamint a Főtitkár vagy az egyik Titkár – jelenléte szükséges. A választmányi ülésen azon tisztségviselők, akik nem tagjai a Választmánynak, valamint a meghívottak tanácskozási joggal vehetnek részt. A Szakosztályelnökök és Szakosztálytitkárok a szakosztályukat érintő kérdésekben szavazati joggal rendelkeznek.

(11) Különösen tartós akadályoztatás (elfoglaltság) esetén az Elnökség javaslatára a Választmány indítványozhatja egyes tag(ok) visszahívását. A visszahívásról a Közgyűlés határoz. Visszahívás esetén a póttagok léphetnek be a Választmányba a tisztújító Közgyűlésen kapott szavazatok sorrendjében.

*

(6) A Választmány ülésén a Választmány tagjai szavazati joggal vehetnek részt. A Választmány határozatképességéhez a tagok 50 %-a + 1 fő – köztük az Elnök vagy az egyik Alelnök, valamint a Főtitkár vagy az egyik Titkár – jelenléte szükséges. Határozatképtelenség esetén az Elnök megkísérli a határozatképesség helyreállítását. Amennyiben ez nem lehetséges, hat héten belül megismételt választmányi ülés megtartását kezdeményezi.

(11) Tartós akadályoztatás, elfoglaltság esetén a választmányi tag lemondhat tisztségéről, illetve az Elnökség javaslatára a Választmány indítványozhatja egyes tag(ok) visszahívását. Lemondás és visszahívás esetén a póttagok a tisztújító Közgyűlésen kapott szavazatok sorrendjében lépnek be a Választmányba.

11/C. §

(4) Minden társasági rendes tag választhat és tisztségre választható.

*

(4) Minden társasági rendes és tiszteleti tag választhat és tisztségre választható.

12. §

(2) Minden társasági rendes tag tisztségre ajánlható és választható.

(8) A tisztújító választáson a titkos szavazásban szavazati joggal rendelkeznek a Társaság rendes tagjai.

*

(2) Minden társasági rendes és tiszteleti tag tisztségre jelölhető és választható.

(8) A tisztújító választáson a titkos szavazásban szavazati joggal rendelkeznek a Társaság rendes és tiszteleti tagjai.

13. §

Új Szakosztályok létesítéséhez a Titkársághoz, a Közgyűlést legalább 3 hónappal megelőzően benyújtott írásos beadvány szükséges, melynek tartalmaznia kell az új Szakosztály létesítésének néhány oldalas szakmai indokát, melyet a Társaság legalább 10 rendes tagja aláírásával támogat. A beadványt a Választmány egyszerű szavazattöbbséggel (50 % + 1 fő) a Közgyűlés elé kerülő indítvánnyá változtathatja, ahol annak megszavazásával létesülhet az új Szakosztály. Az új Szakosztály élére a társasági tisztújításig megbízott Elnököt és megbízott Titkárt kell választani. Szakosztályok megszüntetésének menetére a létesítésre vonatkozó szabályok (írásos beadvány, választmányi indítvány, közgyűlési szavazás) megfelelően irányadóak.

*

(1) Új Szakosztályok létesítéséhez a Titkársághoz, a Közgyűlést legalább 3 hónappal megelőzően benyújtott írásos beadvány szükséges, melynek tartalmaznia kell az új Szakosztály létesítésének néhány oldalas szakmai indokát, melyet a Társaság legalább 10 rendes vagy tiszteleti tagja aláírásával támogat. A beadványt a Választmány egyszerű szavazattöbbséggel (50 % + 1 fő) a Közgyűlés elé kerülő indítvánnyá változtathatja, ahol annak megszavazásával létesülhet az új Szakosztály. Az új Szakosztály élére a társasági tisztújításig megbízott Elnököt és megbízott Titkárt kell választani. Szakosztályok megszüntetésének menetére a létesítésre vonatkozó szabályok (írásos beadvány, választmányi indítvány, közgyűlési szavazás) megfelelően irányadóak.

II. Elnöki megnyitó

Tisztelt Közgyűlés!

Társasági életünk hétköznapijai az utóbbi időben nem felhőtlenek. Az okok között említeni szükséges, hogy munkánk anyagi feltételeinek megteremtése – minden törekvés és jó szándék mellett is – egyre nehezebb feladat. Gondot okoz az is, hogy Magyarország soros EU elnöki feladatai miatt a Néprajzi Múzeum, úgy is, mint munkánk örökös helyszíne, nem szabad, s rendezvényeink jelentős részét másutt tudtuk megszervezni. Mindemellett köszönet illeti a Néprajzi Múzeum vezetését, akik hozzásegítették Társaságunkat ahhoz, hogy ügyviteli feladatainkat új helyiségben, új társasági irodában, korsze-

rübb körülmények között folytathatjuk. Megköszönöm a Kossuth Klub segítségét is, amely lehetővé tette, hogy közgyűlésünket a nagy múltú intézmény falai között bonyolíthatjuk le.

Lássuk ezek után, hogy a nehezedő körülmények ellenére milyen fontosabb eredmények fűződnek a Társaság 2010–2011. évéhez.

Mindenekelőtt jeleznem kell, hogy a Társaság választmánya megtartotta a tervekben megfogalmazott üléseit. Előfordult, hogy nem volt a választmány határozatképes, s ezért kénytelenek voltunk foglalkozni e probléma megfelelő megoldásával. A választmányi tagság a Társaság tagjainak azon elismerése, amely kifejezi a megválasztott tag iránti bizalmat, hisz a választmány a mindennapos ügyekben az elnökség legfontosabb döntéshozó–tanácsadó szerve.

Így vettük elő az alapszabály módosításának kérdését. Emellett a választmány fontosnak tartotta a tiszteleti tag jogainak kérdését, s javasolja a közgyűlésnek, hogy hagyja jóvá azt az alapelvet, hogy a tiszteleti tag és a rendes tag jogai az alapszabály szerint megegyeznek egymással.

2010-ben a Magyar Néprajzi Társaság három kiemelkedő tagjának emléket igyekezett a jelenkor tükrében bemutatni. Ortutay Gyula és Tálasi István személyiségét és munkásságát, valamint a 20. század közepének néprajzi törekvéseit a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályával együtt szervezett ülésen igyekeztünk mérlegre tenni. Fél Edit születésének 100. évfordulója alkalmából a Társaság Anyagi Kultúra Szakosztálya, a Néprajzi Múzeum és az MTA Néprajzi Kutatóintézete együtt tartott megemlékezést, s mód nyílt a Néprajzi Múzeum *Egy falu az országban – Átány* című kiállítás megtekintésére a rendezők kalauzolása mellett. Ugyancsak megemlékezett a Társaság Önkéntes Gyűjtő Szakosztálya 2010 júniusában a száz esztendeje született Morvay Péter munkásságáról.

Öröm a Társaság életében, hogy több szakosztály, többnyire az elkészült szakterületi könyvek bemutatóival egybekötve becsüli meg kiemelkedő tagjait, amikor a *Velünk élő mestereink* címet viselő sorozat keretében tiszteli meg őket előadás, szakmai beszélgetés megszervezésével. Így köszöntöttük Paládi-Kovács Attilát, Voigt Vilmost, Szilágyi Miklóst, Kisbán Esztert, Hofer Tamást, Selmeczi Kovács Attilát, Lukács Lászlót, Petercsák Tivadart, Filep Antalt, Knézy Juditot, Hála Józsefet, Bárh Jánost, Barsi Ernőt és a Néprajzi Társaság más kiemelkedő személyiségeit.

Számos tudományos témát tűztek ki szakosztályaink az elmúlt év során konferenciák tárgyául, amelyeket élénk érdeklődés mellett sikerrel teljesítettek. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a Néprajzi Társaság nem hanyagolja el azt a feladatot, amelyet leginkább a *Néprajz az oktatásban* főcímmel jellemezhetek. A konferenciát, amely egy sorozat legújabb rendezvénye volt, legutóbb az ELTE Néprajzi Intézetével és a Hallgatói Önkormányzat szakági részlegével együtt rendeztünk. A fő cél az, hogy folyamatosan napirenden tartsuk a hon- és népismeret tanítását az oktatás legkülönbözőbb életkori szakaszaiban. 2011. május közepén igen nagy aktivitás mellett hangzott el közel

tíz előadás. A kérdés fontosságát jelzi, hogy a témával többször foglalkozott az MTA Néprajzi Bizottsága is, s legutóbb Kósa László akadémikus vezetésével küldöttség fogalmazta meg a feladat jelentőségét az oktatási–kulturális kormányzat (Nemzeti Erőforrás Minisztériuma) illetékesei számára. Ígéretet kaptak arra, hogy a Nemzeti Alaptanterv újrafogalmazása során a szakág által nyújtott ismeretek önálló modulként fognak szerepelni.

Az év kiemelkedő eseményének tartom, hogy 2010-ben, mindenekelőtt Mohay Tamás főtítkáruk szervező és igen aktív közreműködése eredményeként digitálisan elérhető lett az *Ethnographia* mintegy százhusz évfolyama. A folyóirat digitális használatának módjáról, lehetőségeiről több alkalommal beszámolt, bemutatót is tartott. Folyóirataink digitalizálása a *Néprajzi Hírek*-kel folytatódik.

E gondolatok jegyében a Magyar Néprajzi Társaság 123. rendes közgyűlését megnyitom.

BODÓ SÁNDOR
elnök

III.

A Társaság kitüntetettjei

Györffy István-emlékérem

Sárkány Mihály

Sárkány Mihály munkásságában nem válik szét a magyar és az egyetemes néprajz, a néprajz és az antropológia. Mindig a kor nemzetközi tudományosságának szintjén, annak elméleti–módszertani ismereteivel felvértezve végezte kutatásait a Nógrád megyei Varsányban éppúgy, mint Afrikában. Ez az egyetemes látásmód, kivételes tájékozottsága a társadalomtudományok egészében, az ezzel párosuló elméleti igényesség, ugyanakkor az első kézből származó „kemény” adatok tisztelete, írásainak mélysége, véleményének súlya megkerülhetetlen személyné teszi szaktudományunkban. Pályája kezdete óta oktat az egyetemen: az ELTE néprajz és antropológiai tanszékein kívül a szociológia tanszéken, és számos vidéki, illetve határon túli egyetemen (Pécs, Miskolc, Kolozsvár). Tudományos kutatásai között kiemelt jelentőségűek a kulturális és szociálintropológia elméleti és módszertani kérdései. Ezen a területen igen jelentős közvetítő tevékenységet folytat, folyamatosan regisztrálva a nemzetközi tudományosságban a magyar néprajz számára fontos új tudományos eszméket, irányzatokat és eredményeket. A gazdasági antropoló-

gia magyarországi meghonosítójaként számos összefoglalást és áttekintést írt. Kutatásainak további hangsúlyos részét képezi a társadalomnéprajz, ezen belül a magyar falusi társadalom átalakulása 1945 óta, és ennek tudománytörténete. E területen különösen varsányi kutatásai lettek nemzetközileg is ismertek. A társadalomnéprajzi kutatás történetének modern összegzését is ő írta meg a Paládi-Kovács Attila által főszerkesztett *Magyar néprajz* VIII. kötetében, amelynek Szilágyi Miklóssal együtt a szerkesztője is volt. További kiterjedt tudományos tevékenységet folytat Afrika néprajzával kapcsolatosan. Sárkány Mihály egyetemi tanulmányai óta az afrikai néprajz és antropológia specialistája. 1987–88-ban részt vett a Magyar Tudományos Afrika Expedícióban, majd 1993-ban és 1995-ben nemzetközi vállalkozásban egy kenyai faluban végzett terepmunkát. Vonatkozó kutatásai igen szerteágazóak: az etnikus identitástól a kereskedelemig, az anyagi kultúrától a modernizációig számos témára kiterjednek. Sárkány Mihály a magyar néprajztudomány itthon és külföldön egyaránt elismert, kiemelkedő képviselője. Társaságunk a *Györffy István-émlékéremmel* eddigi jelentős érdemeit ismerheti el.

Jankó János-díj

Turai Tünde

Turai Tünde (született 1977-ben) a MTA Néprajzi Kutatóintézetének munkatársa a kolozsvári tudományegyetemen szerzett néprajz–magyar szakos diplomát. Átdolgozott diplomamunkája könyv alakban is megjelent 2004-ben (*Az életút végén. Szilágyborzási öregek társadalmi helyzetének vizsgálata*. Kriza Könyvek 21. Kolozsvár). E pozitív visszhangot kiváltó könyv elméletileg és módszertanilag még megalapozottabb folytatásaként készítette el az ELTE Európai Etnológia Doktori Iskola keretében PhD-értekezését, mely tágasabb lokális körben konkrét és részletes terepmunkán alapuló gyűjtésekre alapozva mérte fel az idős generáció társadalmi helyzetének jellemző állapotát és változásait. A sikeresen megvédett disszertáció 2010-ben könyv alakban is megjelent (*Öreg ember nem vénember! Idősek társadalomnéprajzi szempontból*. Budapest). Turai Tünde könyve elméleti és módszertani tanulságokat kínál a magyar etnográfiai/antropológiai kutatások számára, illetve az európai horizontú adatfelvételi eljárások és elemzések készítői részére egyaránt. Konferencia-előadásai, magyar és idegen nyelven megjelenő tanulmányai igazolják, hogy kiváló elméleti felkészültsége igen alapos és következetesen lefolytatott etnográfiai/antropológiai terepmunkával kapcsolódik össze. A társadalomnéprajzi témákban elért kimagasló kutatási eredményei, szerkesztői tevékenysége és szervezői munkái alapján a Magyar Néprajzi Társaság *Jankó János-díjra* érdemesnek ítélte Turai Tündét.

Pro Ethnographia Minoritatum-emlékérem

Horváth Sándor

Horváth Sándor (PhD, született 1959-ben) magyarországi horvát nemzetiségű néprajzkutató, muzeológus az ELTE-n szerzett szerbhorvát és néprajz szakon diplomát. 1983-tól rövid megszakítással – néhány éven át a Herendi Porcelánmúzeumot vezette – Szombathelyen dolgozik a Savaria Múzeumban. Tíz évig mint megyei múzeumigazgató vezette az intézményt, jelenleg néprajzkutató főmuzeológus. Kutatási területe Nyugat-Magyarország általános néprajza és művelődéstörténete, valamint a magyarországi horvátok és más kisebbségek néprajza, története és népi vallásossága. Horváth Sándor 2004-óta a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztályának elnöke. Két önálló kötet: *Narda monográfiája és a Gradistyei horvát–magyar szótár*. Szakcikkeknek, tanulmányainak és közleményeinek száma meghaladja a százat. A kisebbségekre kiterjedő eredményes néprajzi és muzeológiai munkásságát ismeri el a *Pro Ethnographia Minoritatum-emlékérem*.

Begovác Rózsa

Begovác Rózsa (született 1953-ban) 1976-ban a mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeumban kezdett dolgozni. 1979-től a Baranya Megyei Múzeumigazgatóság Néprajzi Osztályának munkatársa, 1985-től vezetője. Etnográfusi oklevelet az ELTE BTK Tárgyi Néprajzi és Folklore Tanszékén szerzett. Kutatási területe elsősorban a magyarországi horvátok tárgyi és szellemi kultúrája, különös tekintettel a Dráva menti horvátokra. Számos hazai és külföldi kiállítást rendezett erről a témáról. Eredményes gyűjteménygyarapító és -feldolgozó tevékenysége mellett rendszeresen vezetett néprajzi gyűjtőtáborokat. Szakmai eredményeiről konferenciákon, tanulmányokban és közleményekben ad számot rendszeresen. A PTE Interdiszciplináris Doktori Iskola Néprajz–Kulturális Antropológiai Program abszolvált hallgatója, vonatkozó kutatási témája a Duna menti horvát népviselet. A magyarországi horvátok kulturájára kiterjedő eredményes néprajzi és muzeológiai munkásságát ismeri el a *Pro Ethnographia Minoritatum-emlékérem*.

Sebestyén Gyula-emlékérem

Budai Kinga

A Baranya megyei Szentlászló településen élő nyelv- és beszédfejlesztő, valamint gyógypedagógus. Pedagógusi és közművelődési munkájában nagy

hangsúlyt fektet a népi kultúra, a hagyományok megismertetésére, megőrzésére és továbbadására. Honismereti és kézműves szakkörök keretében tárta fel a község történetét és néprajzát. Munkájának szerves részét képezik a kézműves bemutatók, játszóházak, kiállítások, előadások és versenyek. 1990 óta szervezője a nyári hagyományörző táboroknak. Meghatározó szerepe volt a 2003 őszén megnyitott Szentlászlói Tájház – Helytörténeti és Néprajzi Gyűjtemény létrehozásában. 2006-ban aktív tevékenységével valósult meg az országban egyedülálló Csupémúzeum és Népművészeti Alkotóház. Helytörténeti, néprajzi cikkekben dolgozta fel települése vonatkozó emlékenyagait.

Duba Ernőné Oroszi Gizella

Duba Ernőné önkéntes néprajzi gyűjtő tevékenysége szorosan összefügg az általa létrehozott garamszentgyörgyi tájház megvalósításával. Pedagógusként a honismereti munkában szerzett tapasztalatait felhasználva eredményesen készítette fel diákjait és vett részt velük néprajzi vetélkedőkön. Szívesen és eredményesen kutatja szülőfaluja írásos és a szójhagyomány útján terjedő emlékeit, a fennmaradt dokumentumokat. Kutatásai alapján megírta a település szójhagyományából ismeretes gyermekimádságokat. Élete értelmét családjára, pedagógusi munkájára, a hagyományörzésre, a Felvidék néprajzi kultúrájának ápolására, megőrzésére jelenti, amely valódi szolgálat.

Schön Mária

Schön Mária magyar–német szakos középiskolai tanár. 1996-os nyugdíjba vonulása után kezdett intenzíven foglalkozni sváb szülőfalujára, Hajós népi hagyományaival. Írásai rendszeresen megjelennek a *Cumania* évkönyvben, rendszeres előadója a bajai nemzetközi nemzetiségkutató konferenciáknak. Kiterjedt néprajzi gyűjtőmunkája eredményeként igen gazdag folklorisztikai vonatkozású anyagot gyűjtött Hajóson. Elkészített kéziratos munkái: a helyi tájszótár, a népmese- és népmondagyűjtemény, a kalendáris népszokások adattára, a szólások és közmondások és a ragadványnevek gyűjteményei, illetve a hajósi népi gyógyászat emlékeinek feldolgozása. Az ő tevékenységének is meghatározó jelentősége van abban, hogy Hajós néprajzi szempontból a legjobban dokumentált hazai német települések egyike.

IV. Főtitkári jelentés

Tisztelt Közgyűlés!

Társaságunk életében, ha szűkebben nézzük, olyan évről számolunk be, amely „nyugodtnak” mondható. A háromévenkénti tisztújítást közvetlenül követő év rendszerint magán viseli az átállás jegyeit, a következő tisztújítás előtti év pedig némiképp már az előkészületek jegyében telik; a ciklusok középső éve elvileg a nyugodt munka ideje. A Magyar Néprajzi Társaság működését a tavalyi közgyűlés óta eltelt egy évben ez a nyugalom sajnos viszonylag kevésbé jellemezte, és ennek nemcsak belső, hanem külső okai is vannak. Mindenki tudja és érzi, mi minden változás indult meg hazánkban a 2010-es parlamenti választásokat követően; sokan tapasztalhatták, tapasztalhattuk meg, hogy másfajta beszédmódok, másfajta jogalkotási, jogalkalmazási, de ezen túl az életünket közvetlenebbül befolyásoló pályázati döntési mechanizmusok jelentek meg, illetve jutottak érvényre. A Magyar Néprajzi Társaság szakmai civil szervezetként manapság abba a körbe tartozik, amelynek egyfelől újra kell fogalmaznia saját helyét a társadalmi és a civil szférában, másfelől egyre fokozódó nehézségekkel kell megküzdenie, amikor szakmai elképzeléseit és érdekeit érvényesíteni akarja. Továbbra is érvényesülnek a korábbról eredő gazdasági válságból fakadó pénzügyi következmények; 2010 nyarán a Társaság irodáját a Néprajzi Múzeumon belül új, egyelőre véglegesnek szánt helyre költöztettük; 2011 első félévében az uniós elnökség jelentősen behatárolta a múzeum épületén belüli mozgásterünket, ami a programok szervezésében mutatkozott meg; 2011 áprilisában pedig alig másfél év után megvált ügyintézői munkakörétől Tarcali Anikó, akinek helyét Fülöp Ágnes foglalta el. Mindezek mellett is igyekszünk bizalommal nézni egymásra és a jövőbe egyaránt, és hinni abban, hogy Társaságunk ezután is teljesítheti hivatását: szakmai értékek felmutatását és szakmai közösségek megerősítését.

Tisztelt Közgyűlés!

Mielőtt röviden áttekintenénk az elmúlt év legfontosabb eseményeit, hajtunk fejet azok emléke előtt, akik jelenlegi tudomásunk szerint az eltelt egy év során távoztak el tagjaink sorából. Vajda László (1923–2010), Major Miklós (1933–2010), Bodor Anikó (1941–2010), Égető Melinda (1941–2011) tagtársaink halála nemcsak családjuk és hozzátartozóik, de Társaságunk számára is veszteség. Emléküket megőrizzük, kérem, fejezzük ezt ki egyperces néma felállással!

Tisztelt Közgyűlés!

A Társaság szervezeti élete megszokás szerint rendezvényekben, választmányi üléseken zajlik, erről rövid áttekintést adunk. A Társaság iránti érdeklődés mérséklődését jelzi, hogy az elmúlt egy évben két jelentkezőt leszámítva lényegében nem kérték felvételüket új tagok, a nyilvántartásban szereplő 1800-nál is több tag jelentős része pedig „inaktív”, vagyis nem vesz részt a Társaság közteherviselésében, és olykor az adatok naprakész állapotra hozásával is nehézségek adódnak. Ez elkerülhetetlenül újra felveti a tagsági viszony újragondolásának kérdését: meddig tekintjük tagunknak azokat, akik éveken át nem fizetnek tagdíjat és adataik változása folytán szinte elérhetetlenekké válnak? A növekvő postaköltségek csökkentése érdekében igyekszünk szélesíteni azok körét, akikkel elektronikusan tarthatjuk a kapcsolatot; ezúton is kérjük tagtársainkat, hogy aki teheti, segítse kapcsolattartásunkat azzal, hogy levélben jelentkezik Titkárságunknál esetlegesen megváltozott adatai frissítésével. (A közgyűlési meghívót is több helyről hozta vissza a posta.)

Társaságunk 2010 májusa, a tavalyi közgyűlés óta négy választmányi ülést tartott (2010. szeptember 29., december 1., 2011. február 23. és május 4.), ezek jegyzőkönyvei betekintésre hozzáférhetőek. Időközben természetesen szükség szerint a vezetőség tagjai közötti konzultációkra is sor került. Ami a hivatali működést illeti, a Társaság irodája és részben kiadványraktára a Néprajzi Múzeum földszint 25-be költözött. A korábbi évek gyakorlatát folytatva igyekeztünk frissíteni a Társaság honlapján található információkat. Annak tudatában, hogy a honlap egyre kevésbé képes megfelelni a követelményeknek, lépéseket tettünk a tartalmi és formai modernizálás irányába, ennek látható jeleire valamennyit még várni kell.

Központi rendezvények

2010. szeptember 16–18-án a Néprajzi Múzeumban Néprajzi Könyvbörzét rendeztünk a Néprajzi Múzeummal közösen; az érdeklődés a könyvbemutatók és más programok iránt mérsékelt volt. Szeptember 16-én a múzeummal és az MTA Néprajzi Kutatóintézetével együtt tartottuk meg a Fél Edit születésének 100. évfordulója alkalmából rendezett emlékülést. 2011. május 19-én az ELTE Néprajzi Intézetével közös rendezésben tartottuk meg a *Néprajz az oktatásban* című konferenciát a BTK Kari Tanácstermében.

Kiadványokkal voltunk jelen 2011. április 3–4-én a Budapest Sportarénában megrendezett harmincadik Táncháztalálkozón, május 21–22-én pedig a Múzeumok Majálisán a Nemzeti Múzeum kertjében.

Szakosztályi rendezvények

A szakosztályok közül az elmúlt évben is a Csoma Zsigmond és Báti Anikó által vezetett Anyagi Kultúra Szakosztály volt a legaktívabb, számos alkalommal szerveztek programokat, amelyeken előadások, könyvbemutatók egyaránt sorra kerültek, ezek egyenkénti részletezésétől itt eltekinthetünk. Érdeemes megemlíteni a szakosztály *Velünk élő mestereink* címmel megrendezett pódiumbeszélgetés-sorozatát, ahol eddig többek között Selmeczi-Kovács Attila, Szilágyi Miklós, Lukács László, Petercsák Tivadar, Hála József, Filep Antal, Knézy Judit és legutóbb Kisbán Eszter szólaltak meg. Fontos rendezvényük volt a több más intézménnyel, múzeummal közösen rendezett konferencia Kiskunfélegyházán 2010. május végén az *Édes sült tészták* témakörében.

Aktív volt a Népzene és Néptánc Szakosztály: 2010 szeptemberében Kecskeméten, novemberében Körmenten, szintén novemberében Ipolyságon, decemberében Budapesten voltak rendezvények, könyv- és lemezbemutatók. Kiemelkedik az *Új Pátria*-lemezsorozat, melynek létrehozásában Agócs Gergely fontos szerepet játszott.

A Film- és Fényképészeti Szakosztály önállóan kevesebb programot szervezett ugyan, de említést érdemel, hogy 2010 októberében a múzeum könyvtárában elhelyezett számítógépeken gyakorlatilag a Filmgyűjtemény teljes anyagát hozzáférhetővé tették digitális formában, ami a Társaság szempontjából is komoly teljesítménynek számít. 2011. március 29-én 15 órától Siflis Zoltán szabadkai filmrendező *Gádorlakók* c. munkáját vetítették le és a szerzővel beszélgettek.

A Folklór Szakosztály 2010 novemberében rendezett díjátadó és könyvbemutató ülést *Történeti-folklorisztikai műfajok* címmel; itt a szegedi néprajzi kiadványok szemléje volt soron, egy hónappal később pedig pécsi szakmai kiadványok bemutatójára került sor.

A Városnéprajzi Szakosztály *Belváros Esték* címmel rendezett tanácskozássorozatot.

A Nemzetiségi Szakosztályának társrendezvénye volt a Szerb Országos Önkormányzattal és a Szerb Fővárosi Önkormányzattal közösen 2010. november 19–20-án *A magyarországi szerbek néprajzának kutatása* címmel rendezett tanácskozás. A Nemzetiségi Szakosztály szervezésében 2011. május 17-én tartottak könyvbemutatót.

Az Önkéntes Gyűjtő Szakosztály a Honismereti Szövetséggel karöltve bemutatta Halász Péter *Növények a moldvai magyarok hagyományában és mindennapjaiban* című könyvét.

A Társadalomnéprajzi Szakosztály 2010. október elején Egerben az Eszterházy Károly Főiskolával, a Dobó István Múzeummal és az MTA Miskolci Területi Bizottságával közösen rendezett kétnapos tudományos konferenciát *Tradicionális agrárközösségek...* címmel; 2010. október közepén pe-

dig a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumigazgatósággal közösen rendeztek konferenciát *A Tiszazug kutatásának újabb eredményei* címmel.

Kiadványok

Társaságunk kiadványai között régóta központi helyet tölt be szakfolyóiratunk, az *Ethnographia*. Ennek megjelenését Bartha Elek vezetésével a Debrecenben működő szerkesztőség gondozza. Mostanra elkészült a 2010. évfolyam 3. száma. A tavaly megválasztott szerkesztőbizottság Kósa László akadémikus elnökletével időközben három alkalommal tartott ülést.

Az *Ethnographia* 1890 és 2008 közötti évfolyamainak teljes szöveges digitalizált változata elkészült és elérhető kereshető pdf formátumban az interneten a Néprajzi Társaság és a Arcanum Kft weboldaláról.

A *Néprajzi Hírek* szerkesztését továbbra is Hála József végzi, akit Máté György segít munkájában. A lap széles körben és magas szinten tájékoztat kutatásokról, konferenciákról, évfordulókról és számos kisebb hírről, amik szakmánkat és annak társadalmi környezetét érintik. Ma, jelenlévő tagtársaink átvehetik az idei év első számát, valamint a tavalyi négy számot.

Megjelent 2010-ben a Morvay Péter-émlékkönyv *A táj- és népkutatás szolgálatában* címmel, Halász Péter szerkesztésében (bemutatóját ősszel tartotta a szakosztály a Hagyományok Házában); továbbá Eperjessy Ernő *Égig érő almafa – Őrtilosi népmesék* című könyve (ennek bemutatóját a Nemzeti Szakosztály szervezésében októberben tartották Kaposváron).

A szerb és horvát nemzetiségi néprajzi kötetek megjelentetéséhez 2 M Ft-os pályázati pénzhez jutottunk a Néprajzi Múzeum közreműködői segítségével. A két kötet már nyomdában van, május végéig elkészül. Közben két újabb kötet (kisnemzetiségek és román) kiadására nyújtottunk be pályázatot, szintén mintegy 2 M Ft reményében (időközben megtudtuk, hogy pályázatunkat elutasították).

Anyagi kérdések

A Társaság működésének anyagi vonatkozásairól éppúgy szót kell ejteni, mint a tartalmiakról. A működés saját bevételei között elsőként a tagdíjfizetést kell említeni, amelynek összege (2010-ben) 446 000,- Ft. Kiadványok értékesítéséből 110 000,- Ft bevételünk származott, közhasznú tevékenységből 932 000,- Ft. Mindez természetesen távolról sem volna elég a működési kiadások fedezéséhez, ahhoz nélkülözhetetlen a MTA működési támogatása, 890 000,- Ft, valamint a Nemzeti Civil Alap 600 000,- Ft-os támogatása.

Ami a kiadásokat illeti, a 2010-es pénzügyi évre vonatkozó kiadások teljes összege 13 392 000,- Ft. Ebből a személyi kifizetések összege járulékokkal és megbízási díjakkal együtt 2 627 000,- Ft, az anyagi jellegű ráfordítások összege 10 604 000,- Ft.

Bár a jogszabályok szerint az éves közgyűléshez kapcsolódó közhasznúsági beszámoló és a mérleg minden esetben az előző naptári évhez kapcsolódik, engedjék meg, hogy jelezzem, a folyószámlán 2011. május 13-án 2 245 000,- Ft, a házi pénztárban (az április 30-i pénztárjelentés szerint) 141 626,- Ft, lekötött betétként pedig 2 427 572,- Ft áll rendelkezésünkre.

A pénzügyi viszonyok további részletezésétől itt eltekintünk, mivel azt tömör formában a pénztárosi, illetve közhasznúsági jelentés tartalmazza.

Ahogy tavaly elhangzott, úgy idén is érvényes: nemcsak a gazdasági körülmények neheztedek meg, hanem egyre inkább megszigorodnak a pályázati források elnyerésének és elszámolásának szakmai és pénzügyi szabályai. Kötötték az elszámolás lehetőségei, sok adminisztrációt kíván a pályázati munka. Ez kihat a titkárság munkájára, és olykor jelentős többletmunka szükséges ahhoz, hogy mindent időben és pontosan teljesíthessünk.

A főtitkári beszámoló végén illendő újra megköszönni mindazok segítségét, közreműködését, akiknek tevékenysége, túlnyomórészt önkéntes munkája hozzájárult a Társaság törekvéseinek megvalósulásához, céljaink eléréséhez. Köszönet jár a Társaság minden tisztségviselőjének, elnökének, alelnökeinek, titkárainak, pénztárosának, különösen is ügyintézőjének, nemkülönb a szakosztályok elnökeinek és titkárainak, továbbá a könyvelésben, a honlap gondozásában közreműködőknek. Sokan vannak, akik a Társaság rendezvényeinek létrehozásában más szervezetek és intézmények részéről segítettek, mint a Mezőgazdasági Múzeum, a MTA Néprajzi Kutatóintézete, kiadók, egyetemi tanszékek. Külön köszönet jár a Néprajzi Múzeum vezetésének és munkatársainak is, akik részéről megannyi alkalommal tapasztalhattunk segítőkészséget. Nem kevesen voltak alkalmi segítők is, főként diákok köréből. Végül, de nem utolsósorban köszönet jár minden tagtársunknak, akik szerte az országban tevékenykednek, és közben igen sokan találnak módot arra, hogy a Társaság munkáját támogassák, segítsék.

Abban a reményben zárom ezt a beszámolót, hogy tevékenységünk együtt és külön-külön is eredményes lesz, hogy sikerül továbbra is megtalálni az együttműködés leghatékonyabb formáit és lehetőségeit, és hogy a következő év, évek során is képviselhetjük mindazokat a célkitűzéseket, amelyeket 120 éves Társaságunk nemzedékek alatt mindig megújulva megfogalmazott, maga elé tűzött. Ehhez kívánok mindannyiunknak erőt, kedvet, kitartást!

Kérem beszámolómm elfogadását!

Budapest, 2011. május 25.

MOHAY TAMÁS
főtitkár

*Bodó Sándor elnök átadja Horváth Sándornak
a Pro Ethnographia Minoritatum- emlékérmét
(Fotó: Máté György)*

*A Györffy István- emlékéremmel kitüntetett Sárkány Mihály az előadását tartja
(Fotó: Máté György)*

V.

**A Magyar Néprajzi Társaság közhasznúsági jelentése a 2010. évről
Tartalmi beszámoló**

A Magyar Néprajzi Társaság 2010-ben alapszabályának megfelelően, annak célkitűzéseit figyelembe véve, a választmány által megtárgyalt és elfogadott program és költségvetés alapján működött.

A Társaság működését a Nemzeti Civil Alap, a Magyar Tudományos Akadémia (2 082e Ft), az Oktatási és Kulturális Minisztérium (1 000e Ft), a Nemzeti Kulturális Alap (6 700e Ft), a Szociális és Munkaügyi Minisztérium (221e Ft) és önkormányzatok (200e Ft) által támogatott pályázatok révén elnyert anyagi források segítették.

Bevételeinket növelték a befizetett tagdíjak (446e Ft), valamint közhasznú tevékenység keretében szerzett összeg (932e Ft). A Társaság teljes bevétele 11 691e Ft volt.

Szervezetünk a tárgyidőszakban 1 fő munkavállalót foglalkoztatott. A Társaság által kifizetett személyi jellegű kiadás összege 2 627e Ft volt. Az anyagjellegű ráfordítások 10 604e Ft értéket jelentettek, míg a teljes ráfordítás összege 13 392e Ft volt.

A Társaság tárgyévi közhasznú eredménye -1 701e Ft. A Társaság forgóeszköz értéke 4 542e Ft, saját tőkéje 4 250e Ft, forrása pedig összesen 4 693e Ft.

Összességében megállapítható, hogy Társaságunk a létesítő okiratában meghatározott közhasznú tevékenységét a tárgyévben közhasznú céljának megfelelően látta el.

A számviteli beszámoló a szervezet gazdálkodásáról, vagyoni, pénzügyi és jövedelmezősége helyzetéről megbízható és valós képet mutat.

Az itt elhangzott tartalmi beszámoló a Magyar Néprajzi Társaság 2010. évi közhasznúsági jelentése, egyszerűsített éves beszámolómérlege és közhasznúeredmény-kimutatása alapján készült.

A teljes közhasznúsági jelentés Társaságunk honlapján olvasható.

Tisztelt Közgyűlés!

Kérem a beszámoló elfogadását!

Budapest, 2011. május 25.

SÁRI ZSOLT
pénztáros

A közgyűlés résztvevői
(Fotó: Máté György)

A közgyűlés résztvevői
(Fotó: Máté György)

VI.

A Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentése a Magyar Néprajzi Társaság 123. közgyűlésének

Alulírottak mint a Magyar néprajzi Társaság 123. közgyűlése által kiküldött számvizsgálók és ellenőrök jelentjük, hogy a Magyar Néprajzi Társaság számviteli nyilvántartását és közhasznúsági jelentését a mai napon megvizsgáltuk, s miután rendben találtuk, javasoljuk, hogy a pénztárosnak lelkiismeretes munkájáért szavazzon köszönetet a közgyűlés, és a szokásos fenntartással adja meg a felmentvényt.

Budapest, 2011. május 25.

PÁLL ISTVÁN
számvizsgáló

SELMECZI KOVÁCS ATTILA
számvizsgáló

SZACSVAY ÉVA
számvizsgáló

Egy brú család
(Fotó: Vargyas Gábor)

KÜLFÖLDI TANULMÁNYUTAK, EXPEDÍCIÓK

Torday Emil nyomdokain Kongóban Expedíció, kiállítások és könyv „a világ egyik legkiválóbb antropológusa” emlékére

Torday Emil
(Kubassek J. 2008. 150.)

Torday Emil, Bronislaw Malinowski szerint „a világ egyik legkiválóbb antropológusa”¹ utolsó afrikai kutatóútja befejezésének (1909) 100. évfordulója alkalmából Szilasi Ildikó antropológus, az Afrikai–Magyar Egyesület munkatársa, aki korábban már mintegy húsz hónapot töltött kutatással a távoli országban,² expedíciót szervezett a Kongói Demokratikus Köztársaságba, amelynek céljáról az elindulás előtt a következőket mondta az egyik országos napilap munkatársának:

„Az utazás célja Torday Emil nevének megismertetése mellett, hogy az emberekben a Kongóról kialakult sztereotip képet is megváltoztassuk. [...] Mivel nem vagyunk történészek, és két hónap nem elég arra, hogy tudományos szintű antropológiai kutatásokat végezzünk, inkább kulturális szempontból szeretnénk bemutatni az útvonalunk mentén élő népcsoportokat és

mai állapotukat. Körülbelül tizenkét népcsoporttal fogunk érintkezni, amelyek mindennapi életét és körülményeit mi sem ismerjük pontosan. Az előre eltervezett útvonalon, amelyen menet közben – bár kisebb eltérések adódhatnak – már nem fogunk változtatni, a Torday által tanulmányozott területek jelentősebb állomásait járjuk be. Az expedíció szakmai csapatának egyik tagja Lóránt Attila fotográfus, aki több expedíciót vezetett az Amazonas mentén, az Andokban élő indián népekhez, illetve fotózott a kelet-afrikai nomádoknál is. Az ő feladata lesz, hogy megörökítse a törzseknél tett látogatásainkat, így a régi és a mostani képeket összevetve meg lehet nézni az egy évszázados különbségeket. Megtudhatunk és megérthetünk valamit arról, hogy a globális világ hogyan hat Kongó elzárt területeire. Például milyen változások mentek végbe az infrastrukturálisan nehezen megközelíthető népcsoportoknál az öltözködésben, életmódban, népszokásokban és a törzsfőnöki rendszerben. Biztos vagyok abban, hogy a jövőre tervezett fotókiállítás látogatói újszerű képek fognak látni a mai, változó Afrikáról.”³

A *Torday–Kongó Expedíció* Szilasi Ildikó vezetésével (a szakmai csoport tagjai voltak még: Lóránt Attila fotográfus, Reisinger Dávid operatőr, Charles Nywabwanyi Kunda kinshasai antropológus; további résztvevők voltak: Balogh Sándor, az Afrika–Magyar Egyesület elnöke, Fábry Sándor közéleti és televíziós személyiség, Zimits Sándor belsőépítész és Szerbin Judit) 2009. június 25. és szeptember 3. között sikeresen megvalósult: mintegy 6000 kilométert tettek meg földön, vízen, levegőben; eljutottak Torday munkálkodása fő helyszíneinek egy részére, hat tartományba és hét népcsoporthoz.

Az expedíció eredményeinek köszönhetően, két évtizeddel az 1991. évi nagy sikerű, a British Museumban őrzött, 1905 és 1909 között gyűjtött mintegy 3000 tárgyból válogatva a londoni Museum of Mankindben megrendezett, *Images of Africa* című Torday-kiállítás⁴ után 2010. február 6-tól március 4-ig a budapesti Néprajzi Múzeum volt a helyszíne a *100 év azonosság, 100 év változás – Torday Emil nyomában Kongóban* címet viselő tárlatnak, amelyet Szilasi Ildikó, Lóránt Attila és Reisinger Dávid készített. A február 5-én megtartott megnyitón Fejős Zoltán főigazgató köszöntője után Kubassek János geográfus, az érdi Magyar Földrajzi Múzeum igazgatója, Torday életének és munkásságának kutatója mondott megnyitóbeszédet, amelyet Mbaye Ndiaye afrikai dobszólója színesített. A Torday fotóit és szövegrészleteit, Lóránt mai fényképeit, Reisinger filmjeit és a 2009. évi expedíció során gyűjtött tárgyak egyes példányait felvonultató kiállításához ugyanott márciusban konferencia és ismeretterjesztő program is csatlakozott. A tárlatot azóta bemutatták Dunaföldváron, Pécsen, Debrecenben, sőt, Kinshasában (2010. november 29.–december 6.) és még több más vidéki magyar városban is látható volt.

Az expedíció vezetője és fotográfusa a *National Geographic* magyar kiadásának 2010. júniusi számában cikket közölt a kongói ártókról, gyógyítókról, boszorkányokról, valamint Tordayról,⁵ és a rangos folyóirat borítólapján is egy Lóránt Attila által készített fénykép látható a következő aláírással: „A *Kip-wano* csoport táncosa Gunguban, a hagyományos kongói szertartások, táncok, rítusok seregszemléjén.”

A Lóránt Attila és Szilasi Ildikó szerzőpáros volt a megalkotója annak a 216 oldalas, 176 fényképet (köztük Torday Emil és Melville William Hilton Simpson, a harmadik expedíció a magyar kutató antropológus

útítársa fotóit is) tartalmazó könyvnek⁶ is, amelyről recenziójában – egyebek mellett – az alábbiakat írta Biernaczky Szilárd:

„E könyv felvillant, érzékeltet, csodálkozást kelt, sokoldalú érdeklődést támaszt, értelmezi és megérteti Afrika világát. Azt a világot, amely nemcsak az emberiség talán hétmillió éve elkezdődött régészeti múltját rejt magában, de amelynek mába érő társadalmi és kulturális relikviái a mi saját múltunkra is fényt vetnek.”⁷

HÁLA JÓZSEF

Jegyzetek

1. Sárkány M. 1992. 84.
2. Az ezek alapján készített tanulmánya pl.: Szilasi I. 2008.
3. Fehér Zs. 2009.
4. A kiállításához méltó útmutató: Mack, J. 1990; vö. Phillips, T. 1991. A tárlatról magyar nyelven: Sárkány M. 1992.
5. Lóránt A.–Szilasi I. 2010a; Szilasi I. 2010.
6. Lóránt A.–Szilasi I. 2010b.
7. Biernaczky Sz. 2011.

Irodalom

Biernaczky Szilárd

2011 Vagenya halászat. A néprajzi fotózás ma világdívat. *Magyar Nemzet* jan. 15. 35.

Fehér Zsigmond

2009 Egy százéves Afrika-expedíció nyomában. *Magyar Nemzet* jún. 22. 5.

Kubassek János

2008 Torday Emil. A Kongó-medence népeinek kutatója. In *Útkeresők. Magyar utazók és földrajzi felfedezők*. 150–199. Budapest.

Lóránt Attila–Szilasi Ikdikó

2010a Mágikus Kongó. Ártók és gyógyítók Afrika mélyén. *National Geographic* VIII. 6. sz. 38–55.

2010b *Kongó – Torday Emil nyomában*. Afrikai–Magyar Egyesület, Budapest.

Mack, John

1990 Emil Torday and the Art of the Congo 1900–1909. British Museum, London.

Phillips, Tom

1991 Torday at the Museum of Makind. *Antropology Today* VII. 3. 2–5.

Sárkány Mihály

1992 Torday Emil dél-zaire-i gyűjteményének kiállítása Londonban. *Néprajzi Hírek* XXI. 1–4. sz. 84–86.

Szilasi Ikdikó

2008 A tárgyi kultúra változásának néhány példája a Kongói Demokratikus Köztársaságban. *Afrika Tanulmányok* II. 4. sz. 42–53.

2010 Varázslók földjén. Múlt századi utazók. Torday Emil. *National Geographic* VIII. 6. sz. 130–135.

Terepmunka-tapasztalatok a dél-dakotai sziú (lakhóta) rezervátumokban

A 2009/2010-es tanévben vendégkutatóként dolgoztam a bloomingtoni Indiana Egyetem (USA) Közép-eurázsiai Tanszékén a HAESF szenior-ösztöndíja jóvoltából. Főleg a helyi szakemberekkel konzultáltam saját belső-ázsiai kutatásaimmal kapcsolatban, illetve öt alkalommal előadást is tartottam különböző témákból (*Diószegi Vilmos nyomában Észak-Mongóliában: darhat és burját vallási folklór; Közép-Ázsia népi iszlám hagyományai. Epikus hagyományok; Kirgizisztáni muszlim hoton v. szárt kalmakok*). De nemcsak a helyi orientalistákkal építettem ki szakmai kapcsolatokat, hanem a kulturális antropológusokkal is, akik közül sokan foglalkoznak észak-amerikai őslakos népekkel. Bloomingtonban működik egy Amerikai Indián Kutatóintézet, melynek két igazgatója Raymond DeMaillie és Douglas Parks. DeMaillie a nyugati sziú (lakhóta) kultúra és etnikus történelem nagy ismerője, míg Parks antropológus-nyelvész, és a kaddó (póni, arikara) nyelvek mellett a sziú nyelvet is kutatja. A velük való találkozások során kaptam kedvet, hogy jómagam is egy összehasonlító terepmunkát végezzek Dél-Dakota állam nyugati sziú rezervátumaiban (Pine Ridge Oglala, Rosebud Szicsanghu, Cheyenne River Mnikhowozsu, Standing Rock Hunkpapha). Egy évig tanultam a nyugati sziú (lakhóta) nyelvet az egyetemen, és tudományos igénnyel felkészültem nyári háromhónapos terepmunkámra, melyet főleg Rosebud és Pine Ridge rezervátumokban végeztem, ahol a lakhóta lakosság nagy része él (kb. 50 000 fő).

Jómagam 1994 óta végzek rendszeresen terepmunkát Közép-Ázsia, Bel-ső-Ázsia és Szibéria török és mongol nyelvű népcsoportjai közt, főleg hagyományosan nomád, de mára jórészt letelepült csoportok körében. Az USA-ban azonban rendkívül más gyűjtési feltételek fogadtak, mikor ellátogattam a rezervátumokba, hogy ott a helyi vallási hagyományokról és azok mai szerepéről próbáljak adatokat gyűjteni egy összehasonlító tanulmányhoz. Ennek a háromhónapos terepmunkának tapasztalatait szeretném most megosztani.

Gyűjtési feltételek

A rezervátum területén szinte alig van szálláslehetőség. Rosebudban az egyetlen motelben kaptam szállást (Mission: Antelope Country Motel), míg Pine Ridge-ben a helyi jezsuita misszió fogadott be (Saint Rosary Missionary) kezdetben. Így azonban el voltam vágva a helyi közösségektől, akik tanyákon, kis falvakban laknak a rezervátumban. Arra nem is gondolhattam, hogy egy házba befogadjanak, mert a sziú rezervátumok túl vannak népesedve. A régi sziú nagycsalád (*thi-óspaje*) mintája máig él, a kis faházakban 10–15 fő lakik (nagynénik, nagybácsik, unokatestvérek). A sziúknál nincsenek klánok, a nagycsalád (*thiospaje*) együtt élő rokonok közössége, nem vér szerinti, így házasság révén is tagja lehet valaki.

Végül szíu tanyákon sátorozva sikerült hosszabb időt eltöltenem a helyi közösségekkel. Ezen kívül az szíúk, mint a legtöbb amerikai őslakos bizalmatlanok a „fehér” emberrel (*wasicsu*). Legtöbbször FBI-ügynöknek gondolják, de az antropológusokat sem szeretik, mert úgy gondolják, azok szellemileg zsákmányolják ki őket. Ezért manapság csak pénzért közölnek adatot kb. 30 dolláros órabérért és jobbára egy megbeszélte helyen (étterem, bár).

A nyelvi helyzet is gyökeresen eltér a legtöbb szibériai vagy belső-ázsiai őslakosokétól. 65 év a beszélők átlag életkora, 40 év alatt csak egy-két beszélőt talál az ember, így a kommunikáció manapság főleg angolul folyik. Az itt élők kb. 10 %-a érti a nyelvet (5000 fő), a használók száma még alacsonyabb. A 20. században közel 200 őshonos nyelv volt az USA-ban, mára alig 10 maradt fenn közülük, és az arizonai navahók kivételével e nyelvekre is a biztos kihalás vár. Ennek legfőbb okai, hogy a mai napig nincs szíu iskola, könyvkiadás, újság, rádió- vagy tévéadás.

Társadalmi problémák

A legtöbb rezervátumra jellemző a nagy szegénység, és hogy a lakosság jó-részt segélyekből él, a munkanélküliség 80% felett van. Ezzel persze együtt jár az alkoholizmus és kábítószer-fogyasztás.

A közbiztonság rendkívül rossz (ganghaborúk, nemi erőszak). Rendkívül magas az öngyilkosságok száma is, főleg a fiatalok körében, akik depressziósak a rezervátumi élettől. A múltban átélte társadalmi és kulturális traumák hatása a mai napig érezteti hatását, és kihat az itt lakók pszichikai állapotára.

Az egészségügy és oktatás színvonala is jóval elmarad az USA más térségeitől. Az őslakosok olcsó ételeket fogyasztanak, egészségtelen életmódjuk következtében rengeteg a cukorbeteg és más krónikus betegségben szenvedő.

Az asszimiláció és akkulturizáció

Az akkulturizáció nagyon gyorsan zajlott le a préri őslakosai körében. A hagyományos nomád vadász életmód 1880 körül szűnt meg végleg, mikor a hadsereg nyomására és a bölények teljes kipusztulása miatt az utolsó bölényvadász csoportok is elfogadták a rezervátumi életet.

Ötven évvel később, az 1930-as években az USA-ban technikai forradalom zajlott le, mely a rezervátumi életet is gyökeresen megváltoztatta, főleg az autók megjelenésével. Később az őslakosok is kezdtek részt venni a katonai szolgálatban (II. világháború, Korea, Vietnam). Örömmel tették, mert a harcnak nagyon mély kulturális gyökerei vannak a prérin. A veteránok a harcokból hazatérve azonban nehezen tudtak visszailleszkedni a közösségekbe, és a rezervátumokban is megjelent az alkoholizmus. Korábban tilos volt az ivászat, de Eisenhower elnök a veteránok miatt megengedte. Közben bentlakásos iskolák, internátusok jöttek létre, melyek a nyelvi beolvadás felgyorsu-

lásához vezettek. Érdekes adat, hogy a nyelvi asszimiláció kisebb mértékű az alkoholisták között.

A jezsuita misszionáriusok a sziúk legtöbbjét katolikus hitre térítették, kezdetben támogatták a sziú nyelvű hitgyakorlást (bibliafordítás, imádságok). Amúgy a sziúk, mint a legtöbb őslakos népcsoport, bár életmódjukban és sok más szempontból is asszimilálódtak a többségi társadalomba, az integrációt teljesen elutasítják, és ragaszkodnak etnikus különállásukhoz. Magukat nem az USA nemzetének, hanem a sziú nemzet (*Sioux Nation*) részének tartják.

A sziú néphit mint az etnikus identitás megerősítője

Az 1960-as évek végétől az afro-amerikaiak mintájára az őslakosok is összefogtak és polgárjogi mozgalmakat indítottak. Az IAT (Indians of All Tribes) szervezet 1969 és 1971 közt Alcatraz szigetét szállta meg az 1868-as Fort Laramie-i megállapodásra hivatkozva, amely az elhagyott katonai objektumokat visszaadta az őslakosoknak. Később az AIM (American Indian Movement) 1973-ban épp a Pine Ridge sziú rezervátumban található Wounded Knee (*Chankpé Óphi*) megszállásával tiltakozott az indiánok kulturális és vallási elnyomása ellen. Wounded Knee-ben 1890-ben közel 200 sziú indiánt mészárolt le az USA hadserege. Ez volt az utolsó nagy vérengzés az őslakosok körében, ami után az indiánok végleg rezervátumokba kényszerültek. Észak-Amerika őslakosainak számát a fehérek megjelenése előtti időkben 10 millióra teszik a kutatók. A 19. század végére alig 250 ezer őslakos élt a rezervátumokban. Ma kb. 2,5 millió indián identitású ember él az USA-ban, akik egy része már nem tisztavérű „indián”.

A polgárjogi mozgalmakkal együtt vallási mozgalmak is indultak. A nyugati sziúk ebben igencsak kivették részüket. 1978-tól hivatalosan is lehetett már Naptáncot (*wi-wanyang-wachipi*) tartani, melyet az 1930-as évekig teljesen törvényen kívül helyeztek. A Naptánc a legfontosabb sziú vallási ünnep, amikor a szent fa körül a Nagy Szellemhez (*Wakhán Thánka*) imádkoznak. *Wakhán Thánka* a sziú néphit központi alakja, aki a dolgoknak „szent erőt” ad, melynek neve *wakhán*. A mítoszok elevenen élnek a Földanyáról (*Uncsi Makhá*), a csillagokról, a Fehér Bölényasszonyról (*Pte Win Sza*), akitől a pipát és a nyolc szent rítust kapták a sziúk. *Uncsi Makhá* méhéből születtek az sziúk (*ikcse wicsasa*) és a bölények (*pte oyáte*). A katolikus térítés hatására a sziú néphit keresztény elemekkel keveredett. Az egyistenhit keresztény hatásra alakulhatott ki, a jezsuiták szerint ugyanis *Wakhán Thánka* az Isten és a szent pipa a kereszt előképe. Korábban *Wovoka pajut* messiás szellemtánca (*wanághi wacsipi*) is hatott a sziúkra, bár ma már nem gyakorolják. Ugyanakkor sok híve van a Native American Church-nek. Ez a vallás a texasi komancsoktól terjedt el, és a látomást egy kaktusz rügyének (*peyote* vagy *unkcséla*) elfogyasztásával érik el, mely Texas és Arizona vidékén terem.

A sziú hitben az ősök szellemei (*thunkásila*) megidézhetők, ők segítenek a sámánnak (*wichásha wakhán* vagy *medicine man*). A sámán álom vagy lá-

tomás (*hanblé*) útján kerül kapcsolatba a szellemvilággal. A szellemek megtanítják neki, hogyan készítheti el az oltárát (*hó-csoka*) a négy szent iránnyal (*thatija-tópa*). A sámánt a *thunká* „szent kövek” is segítik, akik a szellemek vizuális megjelenítésében is közrejárzanak. Egy másik fontos szakrális tárgy a szent pipa (*csan-únpa*), melyet a szertartásoknál imádkozásra használnak. Fontos még a dohányáldozat (*csanli-wapáxta*) kis dohányzacskók formájában. A szertartások előtt izasztással tisztulnak meg (*inípi*) kis kunyhókban a fel-forrósított kövekre locsolt víz gőze által. A szertartásokon (szellemidézés *yuwipi* és *lowánpi*) családi és egyéni problémák átélése zajlik, gyógyítás (*wichózani*), segítségkérés (*wóokiye*) és hálaadás (*wóphila*). A sámánok körében ismeretlen a megszállottság vagy egyéb transzállapot, és a szellemutazás a szertartásokon. A szellemek nem szállják meg a sámán testét, de a sámánon keresztül beszélnek a résztvevőkhöz (*iyészka*= *tolmács*), az ő hangját használják. A sámánok a sziú nyelvet (*lakhól-yapi*) mint rituális nyelvet használják, és általában van tolmácsolás angolra is, mert a résztvevők nagy része már nem érti a sziú szövegeket.

Fontos szerepet töltenek be a menydörgés-lények (*Wakinyan/Thunder beings*), melyek a villámlás okozói. Aki *Wakinyan-lénnyel* álmodik, egyfajta szent bohóccá válik (*heyóka*). A *heyóka* közösség tagjai az ilyen embert a fazéktánc (*wózepe*) keretében avatják be, amikor négy kutyakölyköt egy fazékban megfőznek, és a forró fazékból a *heyókák* pusztá kézzel veszik ki a kutyafejeket. A *heyóka* mindent fordítva végez, de nagy erővel bír és gyógyítani is képes.

Sziú tánca a dél-dakotai Oglala rezervátumban
(Fotó: Somfai Kara Dávid)

Spirituális turizmus

Manapság a Naptáncon való részvétel nem annyira vallási, mint inkább státuszszimbólummá kezd válni. A korábban egyetlen nagy Naptánc volt, jelenleg 52 van a különböző nyugati sziú rezervátumokban. Sok amerikai és külföldi fehér (*wasicsu*) vesz részt rajtuk, így egyfajta vallási turizmus kezd kialakulni, bár egyes Naptáncokról 2003-ban kitiltották a fehéreket. Zárt szertartások maradtak az ősök szellemével való kapcsolatteremtések (*yuwípi*, *lowánpi*).

A modern Naptáncokba sok egyéb szertartást is beépítettek (pl. névadás/*hunká* vagy a javak szétesztása/*giveaway* stb.). Külön ceremóniák vannak a fehéreknek és saját maguknak. A sziúk számára a szertartások a mindennapok valóságából való menekülést jelentik. A nyílt szertartások egy része egyfajta tettetés a fehér többségi társadalom felé. Azonban általánosan jellemző a fényképek, videó- és hangfelvételek teljes kitiltása az 1980-es évek óta a szertartásokról. A szertartások révén tudnak máig mítoszokban élni. Számomra egy beavatás, a látomáskeresés (*hanblé-cseja/vision quest*) segített abban, hogy a közösség mint „hívő” fehér embert elfogadjon, bár etnológus mivoltomat végig titokban kellett tartanom. Így még zárt szellemhívó szertartásokra is eljuthattam.

Összehasonlítás szibériai és észak-amerikai őslakosok közt

A hagyományos nomád vadász életmód átalakulása mindkét térségben a 20. század elején zajlott le. A Szovjetunióban a bolsevik forradalom és kolhozosítás, az USA-ba a rezervátumok és az ipari forradalom gyorsították a folyamatot. A történelmi és társadalmi traumák nemzedékekre kihatnak, ennek jele a családon belüli erőszak, depresszió. Az alkoholizmus egyfajta eszköz a vadászati és harci élmények átélésére. Mindkét vidéken a nagycsalád vagy a nemzeti társadalom átalakulóban van, bár máig érezteti hatását. Hasonló jelenség a nyelvi asszimiláció, akkultúráció, melynek legfőbb oka az internátusok megjelenése volt. Szibériában a nyelvi asszimiláció kisebb, főleg a nagyobb (török és mongol nyelvű) csoportoknál. A többségi társadalom és az integráció elutasítása közös vonás. A mítoszok fontos szerepet töltenek be a mindennapi életben. A hagyományos hitvilág újjáélesztése, kiszélesedése az etnikus tudat megerősödéséhez vezetett. A szertartásokra a kettősség jellemző, külön az idegeneknek (tettetés) és saját maguknak (szellemekkel való kommunikáció). Az ősi nyelv rituális szerepe felértékelődött, melyet a vallási specialisták, sámánok tartanak életben.

Szibériában az orosz többség és az oroszországi identitás nagyobb mértékű elfogadása tapasztalható. Ennek történelmi okai vannak. Az oroszoknak prémadó (*jaszak*) kellett, míg az USA-nak földterület megszerzése volt a fő szempont. Az etnikus nyelv fejlődése szovjet mintára mesterségesen alakult,

mely Szibériában egy új „szovjet” értelmiség kialakulásához vezetett, akik használták etnikus nyelvüket. Az USA-ban nem volt ilyen folyamat, az értelmiség nyelvileg asszimilálódott. Mára a keresztyén prédikációk is megszűntek az indián nyelveken.

SOMFAI KARA DÁVID

*Halotti emlékünnepe: a „vashalottak” menete
(Fotó: Vargyas Gábor)*

TUDOMÁNYOS RENDEZVÉNYEK, KONFERENCIÁK

A XVI. és a XVII. Népi Építészeti Tanácskozás (Békés, 2009, 2010)

A 2009. évi XVI. konferencia többéves kihagyás után új helyszínen, a békési Városi Kulturális Központban került megrendezésre. A korábbi évek látszólagos érdektelensége miatt várakozáson felül jól sikerült. Izsó Gábor polgármester köszöntése után Winkler Gábor az *Európa Nostra-díj*nak a népi műemlékekkel kapcsolatos kérdéseit ismertette *Európai civil szervezetek és a népi műemlékek védelme* címmel. Balassa M. Iván a *Torockó dokumentum 2009* téma kapcsán elmarasztaló véleményét mondta el az iratról, amely csak általánosságokat fogalmazott meg, bár több ország szakemberei írták alá.

A konkrét gyakorlati vizsgálatok ismertetését Tamáska Máté szociológus kezdte: *Falusiak és a történeti falukép* címmel két község népének egymástól eltérő viszonyulását mutatta be a hagyományos építkezéssel szemben.

Dobosyné Antal Anna *Tájházaink a 21. század kezdetén* című előadásában az utóbbi időszakban szerzett tapasztalatait mondta el a tájházak helyzetéről.

Krizsán Antal *Ellenállni az időnek* címmel Pula község műemléki, illetve helyi védelemmel kapcsolatos gondjairól számolt be.

Rajnai Gábor *Az EOFAST szerepe és lehetőségei a népi örökségvédelemben* című előadásában a műemlékvédelem közgazdasági szerepéről számolt be.

Andó György *Szlovák néprajzi gyűjtemények Magyarországon* címmel a szlovák tájházak fenntartásával kapcsolatos gazdasági, jogi szervezet létrehozásáról és ennek eredményeiről számolt be.

Kerner Gábor *Civil örökségvédelem a Káli-medencében* címmel elemezte a műemlékvédelmi törekvések alábbhagyásának folyamatát a rendszerváltás utáni időben.

Völgyesi Krisztina *A hajósi pincesor építészeti értékvizsgálata* címmel magát a felmérést ismertette e területen.

Száz Gábor *Építészeti értékvédelem Závodon* címmel a kisközségben folyó sikeres örökségvédelmi eredményekről tudott beszámolni és számos értékes gyakorlati észrevételt tett.

Olajos Csaba *Tokaj világörökség, problémák és lehetőségek* címmel az eredmények mellett számos rossz megoldásról, káros szemléletről beszélt.

Tihanyi Csaba *Helyi értékvédelem Baranya megyében* címmel ismertette az eredményeket és gondokat, abban a megyében, ahol elsőként kezdték meg a helyi védelem megvalósítását.

Kelemen Béla *Tarpai örökségvédelem élő hagyományokkal* című előadásának összefoglalójában a helyieknek és turistáknak szóló sokszínű progra-

mok soráról számolt be egy olyan községből, ahol becsülik és felhasználják az örökségvédelem eredményeit.

L. Balogh Krisztina *Helyi védelem helyzete Somogyban – Áldás vagy átok?* című előadása a somogyi tapasztalatokról számolt be, ahol a baranyai kezdeményezés után másodikként kezdték el a helyi védelem propagálását.

Szabó László *Gyökerek és házak* című előadásában a népi építészet hatása a magas építészetre témakörét részletezte számos európai és magyar példa alapján.

Istvánfi Gyula *A népi műemléktől a falufejlesztésig* címmel elsősorban a hagyományos faluszerkezetek, falumagok, központok megőrzésének feladatait ismertette mint a falu arculatának megőrzésében történő fontos lépést.

Az előadások szünetében három fotókiállítás megtekintése és ismertetése gazdagította a programot.

A Békés megyei rendkívül tartalmas tanulmányi kirándulás során főként nemzeti tájházakat és kiállításokat tekintettünk meg Dobos Albert szervezésének köszönhetően Tótkomlóson, Medgyesházán, Kétegyházán, Eleken és Békéscsabán.

2010-ben került sor a következő, a XVII. konferenciára, ismét Békésen a Művelődési Házban. Építészmérnökök, jogászok, néprajzosok, szociológusok, önkormányzat szakemberek, tájházak munkatársai gyűltek össze mintegy hatvanan.

Izsó Gábor, Békés polgármestere köszöntötte a konferenciát, áttekintve röviden a békési összejövetel történetét és hatását Békés város népi és városképi műemlékvédelmére. Kiemelte a civil szervezetek részvételének jelentőségét a városban.

Erdős Norbert alpolgármester és országgyűlési képviselő szakszerű beszámolójában kifejezetten az önkormányzat feladatait és eredményeit elemezte a helyi védelem tekintetében (helyi örökség védelme, felmérése, fenntartása) az egységes városkép megtartása érdekében.

Nagy Gergely, az ICOMOS Építészeti Bizottság elnöke kiemelte: gond a helyi védelem végrehajtásában, hogy új funkciók jelentek meg a településekben és nem találják helyüket a község vagy a város hagyományos épületgyűjtéseiben.

Tamási Judit általános elnök levelében röviden áttekintette az eddigi eredményeket, kiemelve az 5 éve elhunyt Román András azokban betöltött szerepét.

Dukrét Géza képviselte a megnyitó elnökségében a határainkon kívüli magyar kutatókat mint a Partiumi Műemlékvédő és Emlékhely Társulat elnöke. Ismertette e civil szervezet munkáját és eredményeit.

Fejérdy Tamás általános elnökhelyettes a *Világörökségi területek helyzete Magyarországon* témáról szólt.

Fehér Judit *A műemléki védelem hatásai Hollókőn* című előadása sorra vette azokat gyors változásokat, amelyek bekövetkeztek Hollókő népének életében a védetté nyilvánítás utáni 50 évben.

Sztrémi Zsuzsanna tanár összefoglalta *Hollókő – Élet a kulisszák mögött* címmel a legfontosabb gondokat. A lakosokat nem készítették fel a jövőjükre, a szomszéd község kivált, e kis helység magára maradt.

Fáy Dániel *Terény kontra Hollókő – Helyi védelem Terény 34 házánál* című előadásában bemutatta, hogy a szomszédos településen saját erőből, alulról jövő kezdeményezés révén, igen kevés pénzből, sok társadalmi munkával hogyan őrizték meg a helybeli lakosok építész-mérnöki végzettségű polgármesterük vezetésével a megmenthető hagyományos faluképre jellemző épületeket.

Furu Árpád és Balassa M. Iván *Műemlékvédelem Torockón* című előadása ismertette, hogy 22–25 ezer euró évi költségvetéssel 1995-től kezdve 150 gazda kap évente támogatást és bemutatták a helyi műemlékvédelem eredményeit és gondjait.

Tamáská Máté *Faluvédelem falusi szemmel Torockón* címmel szociológiai vizsgálatai eredményéről számolt be. A községben sokat beszélnek a falu sorsának változásáról. Téma, hogy meg tudnak élni az idegenforgalomból, hasznot húznak a faluturizmusból.

Zsanda Zsolt *Egy kistelepülés útja az MJT-vé váláshoz* című előadása az Aggteleki-karsztvidék sorsáról beszélt. Itt már Vargha László kezdeményezte a felméréseket. Jósmafőnek nagyszámú műemléke maradt meg máig. A településképpen nem történt rontás. Védettségre javasolták a református templomot, haranglábat, középmalmot, tájházat, a református és az izraelita temetőt és a természetes környezetet.

Szablyár Péter *MJT adottságok, lehetőségek és a rideg valóság* című előadásában inkább a jósmafői árnyoldalokról beszélt. A védettség ténye nem akadályozza meg a sok baklövést.

Németh Katalin a *Balaton-felvidéki védett területek* témája kapcsán sok gondra hívta fel a figyelmet. Az agresszív műveletlenség és kivagyiság nagyon sok kárt okozott a Balaton-felvidéken, bár vannak követendő példák is.

L. Balogh Krisztina *A kör közepén állok – településszervezési problémák* című előadásában nagyszerűen karikírozta azt a szélmalomharcot, amelybe 2005-ben a műemlékeket szerető és védeni akaró mérnök került egy helységben, ahol sem az önkormányzat, sem a civil szervezetek, sem a lakosok nem ragaszkodtak a hagyományos falukép megőrzéséhez a falurendezési terv kialakításakor. Szigliget kapcsán sorjázta ezek a gondok.

Kerner Gábor *A népi építészet változásai a Káli-medencében* című előadásában 12–17. századi rövid áttekintés után a 18. századtól kezdve a mai napig tartó időszakig részletezte a témát.

Wirth Péter *A zsidóság faluépítő szerepe a Káli-medencében* című előadása Kővágóórs zsidóságának sorsáról, tevékenységéről, s elsősorban az általuk létrehozott építészeti örökség mostoha sorsáról beszélt.

Istvánfi Gyula *Mi maradt a falvainkból?* című előadásában felvetette a rémálomképet: mi lesz, ha eltűnnek a falvak, jellegtelenednek a vidéki kistelepülések?

Filep Antal *A tápi Hegység utca kálváriája* címmel részletesen szólt e területről, melynek kutatásában, felméréseiben, fényképezésében, hasznosítási terveiben oroszlánrésze volt kezdettől. Hiába tettek meg mindent a kutatók e pincesor megőrzéséért, a tanácsok, majd az önkormányzatok nem voltak partnerek ebben.

Tanai Péter folytatta e műemléki építészeti együttes kálváriájának történetét *Mit lehet ma tenni Tápon?* című előadásában. Ismertette az 1960-as évektől kezdve a védettségi helyzetet, helyreállításokat, berendezéseket, a kutatásokat és a tönkrement, eltűnt objektumok elszomorító tényeit.

Pataki Emőke a – néprajzosok és településtörténészek körében korán ismertté vált – halmazos, kétbeltelkes, ólaskertes településről tartott előadást *A településvédelem lehetőségei Hajduböszörményben* címmel. Bemutatta az eredményeket és a gondokat.

Kéri Ildikó és Gáspár előadása *Népi építészeti emlékek megőrzése és műemlékvédelem Érmelléken* címmel azt a rendkívül alapos paraszti és mezővárosi műemléki felmérő munkát ismertette, amelyet az Érmellék romániai részén végeztek.

Szabó Zsolt *A vajdasági német telepesfalvak történetét* ismertette, a jelenlegi helyzet értékelésére nem került sor.

Beszédes Valéria *Örökségvédelem és településfejlesztés a Vajdaságban* címmel tartotta meg előadását.

Balega Sándor *Népi építészeti védett területek lehetőségei Szlovákiában* címmel jelezte, hogy Szlovákiában sokkal jobban működött a műemlékvédelem, mint a környező közép-európai országokban. Vannak védett műemléki területek, 759 ingatlan védett, 2043 népi műemléket őriznek.

A konferenciához egy érmelléki kirándulás kapcsolódott, melyet Kéri Gáspár és felesége szervezett meg. Első fontosabb állomás az egykori közép-paraszti portán helyreállított, már évekkel előbb megnyitott gálospetri tájház megtekintése volt, amelynek megszerzése és berendezése Kéri Gáspár érdeme, segítséget a berendezéshez Balassa M. Iván adott. Ezután az értarcsai pincesor következett, ebből a legépebben fennmaradt falba vájt, de ki nem téglázott falú, bárdolt faelemekből kialakított ajtójú építményeket tekintettük meg. Végül Szalacs községet és a nagyburgai és kisburgai pincesorait látogattuk meg, majd az utóbbi pincesoron a 2010-ben megnyitott szalacsi tájházat.

Visszatérve Magyarországra, a nyírségi homokvidék szélén lévő Létavértesen időztünk, mely szintén az Érmellékhez tartozik. Itt Pataki Emőke volt a házigazda. Filmet láttunk a legépebben fennmaradt Mosontakert sző-

lőspajtáiról, melyek műemléki védelemre volnának méltóak, akár építkezési módjuk, tüzelő- és más berendezéseik, tárgye gyűtteseik miatt. Pataki Emőke előadást tartott az itteni szőlőskertek táj- és műemléki védelemre történő felterjesztésének gondjairól. A létavértesi műemléki Lédig-kúriában megtekintettük a 2010-ben felavatott Magyar Néprajzi Kiállítótermet, ebben egy igen gazdag magángyűjteményt, mely népi bútorokból és kerámiákból áll.

KNÉZY JUDIT

**Emlékezés és játéktörténeti konferencia
Moskovszky Éva tiszteletére
(Székesfehérvár, 2010. november 20.)**

Moskovszky Éva

Székesfehérvár Megyei Jogú Város Önkormányzata, a Fejér Megyei Múzeumok Igazgatósága–Szent István Király Múzeum és a Kiss Áron Magyar Játék Társaság 2010. november 20-án játéktörténeti konferenciával ünnepelte volna Moskovszky Évát, a legjelentősebb hazai játékgyűjtemény tulajdonosát, 85. születésnapján. A neves játéktörténész 2010 januárjában bekövetkezett halála miatt az ünneplésből megemlékezés lett. Székesfehérvár önkormányzata a város legimpozánsabb épületének, a Hiemer-Font-Caraffa épületegyüttesnek a dísztermét nevezte el róla, a Kiss Áron Magyar Játék Társaság és a Szent István Király Múzeum pedig játéktörténeti konferenciával tisztelgett emléke előtt.

Moskovszky Éva a játékok szeretetét édesanyjától, Moskovszky Lajosné Auer Erzsébettől örökölte. Évtizedek alatt közösen hozták létre a ma már országos – sőt, nemzetközi – híru játékgyűjteményüket, melyet Moskovszky Éva 1998-ban helyezett letébe Székesfehérváron. A gyűjtemény Fehérvári Babaház néven jelenleg is látogatható. A régész, művészettörténész végzettségű Moskovszky Éva tudományos szinten folytatta édesanyja hobbiját, s a páratlan értékű gyűjteményt páratlan szaktudással egészítette ki. A gyűjtemény értékét a számos történeti, művelődéstörténeti, művészettörténeti ritkaságnak tekinthető műtárgy mellett az határozza meg, hogy a tárgyak nem elszigetelve, hanem tárgye gyűtteseiket alkotva jelenítik meg a 18. század végétől a 20. század elejéig tartó polgári világ játékkultúráját. A több tucat parányi babaszobával és több ezer apró játékeszközzel komplex képet kaphat a látogató egy hosszú,

több mint 100 éven átívelő időszak polgári játékaikról, játékiparáról, háziiparáról, lakáskultúrájáról, divatirányzatairól (a bútortól kezdve a porcelánon és a ruházaton keresztül a hajviseletig), és végül gyermekfelfogásáról is. A rendkívüli műveltséggel, műértő szemmel és ízléssel gyűjtött tárgyak segítségével a 19. század polgári életmódjának számtalan aspektusa megelevenedik.

Moskovszky Éva a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárosaként vonult nyugdíjba, munkássága azonban túlmutatott könyvtárosi tevékenységén. A tárgyak mellett könyveket, periodikákat is gyűjtött, így egyedülálló játéktörténeti szakkönyvtárat hozott létre. Európai játékmúzeumokkal ápolt kapcsolatot, aktív tagja volt a Kiss Áron Magyar Játék Társaságnak, játékszakértőként előadásokat tartott és szaktanácsokat adott a hozzá fordulóknak. Ezenkívül publikált és külföldi szakkönyveket fordított. Tevékenysége és életműve megkerülhetetlen a magyarországi, játékkal foglalkozó szakemberek számára.

Mivel a 12 évvel ezelőtt létrehozott állandó kiállítás helyhiány miatt csak a gyűjtemény egy részének bemutatására szorítkozhatott, a letéti joggal bíró önkormányzat a közeljövőben új helyen, Székesfehérvár felújított műemlék-épületében, a Hiemer-Font-Caraffa épületegyüttesben (közismert nevén Hiemer-ház) kívánja elhelyezni Moskovszky Éva gyűjteményét. Az új helyszín méreténél és kialakításánál fogva számos lehetőséget nyújt egy komplex, látogató- és iskolabarát, európai színvonalú állandó kiállítás megteremtéséhez. A Moskovszky Éva-emlékülés már ebben az épületben került megrendezésre.

A szakmai napot köszöntők sora vezette be. Ünnepi köszöntőt mondott Vargha Tamás, a Fejér Megyei Közgyűlés elnöke, Elekes Szentágotai Enikő megyei múzeumigazgató-helyettes, és Györgyi Erzsébet, a Kiss Áron Magyar Játék Társaság elnöke. A rendezvényt Vigh Annamária, a Nemzeti Erőforrás Minisztérium Közgyűjteményi Főosztályának főosztályvezetője nyitotta meg. Mindannyian felidéztek Moskovszky Éva karizmatikus egyéniségét, miközben fájtlalták jelenlétének hiányát, és hangsúlyozták a játék jelentőségét korunk társadalmában. A program a Garabonciás Együttes táncos-pantomimes előadásával folytatódott. A koreográfia id. Pieter Bruegel *Gyermekjátékok* című festménye nyomán készült, melyhez Moskovszky Éva adott szaktanácsot. Ezt követte a Moskovszky-terem ünnepélyes avatása. A Hiemer-ház dísztermét Moskovszky Éváról nevezték el, amelyben Székesfehérvár polgármestere, Cser-Palkovics András tartott megemlékezést. Az itt látható vitrinben Moskovszky Éva néhány becses tárgya és oklevele őrzi a neves játéktörténész emlékét.

A névadást követő játéktörténeti konferencián játékkal foglalkozó szakemberek – többek között művészettörténészek, néprajzkutatók – méltatták Moskovszky Éva tevékenységét, de szó esett játéktörténeti múzeumokról, kiállításokról is. Elsőként Haider Edit néprajzkutató adott alapos áttekintést Moskovszky Éva munkásságáról *Dr. Moskovszky Éva, a könyvtáros, a játéktörténész, a műgyűjtő* címmel. Tizenkét évvel ezelőtt Illyés Tünde restaurátor kezdeményezte a Moskovszky-gyűjtemény Székesfehérvárra költöztetését. *Megőrizni és fenntartani Moskovszky Éva játékvilágát* című előadásában ő a

jövőbeli tervekről, elképzelésekről beszélt. Kalmár Ágnes művészettörténész, a Szórakaténusz Játékmúzeum és Műhely igazgatója szoros kapcsolatban állt Moskovszky Évával. *Üzenetek játékról és kultúráról – Gondolatok Moskovszky Éva leveleiből* című előadásában levelezésük bemutatásával engedett betekintést a közöttük lévő személyes-szakmai kapcsolatba. Nagy Veronika néprajzkutató *Szerelemisten a majonézes flakonon – A Kewpie baba története* címmel tartott előadást, melyben a Moskovszky-gyűjtemény egyetlen babájának történeti hátterét ismertette. Gärtner Petra művészettörténész *Ami a tárgyegyütteseket tökéletessé teszi – A lakberendezés apró kiegészítői* címmel arról beszélt, hogyan jelennek meg a korabeli lakberendezés jellegzetességei Moskovszky Éva parányi enteriőrjeiben. Császi Irén néprajzkutató *Kiállítás vándorúton – Ki játszik ilyet? – Játék hagyomány és játékdívat* című előadásában bemutatta, hogyan készült az egeri múzeum nagyszabású játékkiállítása. Tészbó Júlia művészettörténész *A Fehérvári Babaház–Moskovszky Gyűjtemény az európai játék- és babamúzeumok sorában* címmel tartott érdekes és szakmai szempontból fontos előadást. Ezután Tatyjana Meny *Ororszországi játékmúzeumok* címmel egy oroszországi múzeum játékkiállítását mutatta be. Györgyi Erzsébet *Moskovszky Éva közelében – Éva nénénk a Kiss Áron Magyar Játék Társaságban* címmel személyes hangon beszélt Moskovszky Éva munkásságáról, játékhoz fűződő gondolatairól, és a Kiss Áron Magyar Játék Társaságban betöltött aktív szerepéről. Keglovich Ferencné *Moskovszky Éva a győri baba-konferenciákon* címmel egykori előadásokból vett idézetekkel és videófelvételek segítségével emlékezett, így hozta közel Moskovszky Éva személyiségét a hallgatósághoz.

A konferencia zárásaként Dobos Gergely, a Moskovszky Gyűjtemény egyik örököse *A továbblő gyűjteményről* beszélt, vagyis arról, hogy nagyanyja akaratát beteljesítve a család szeretné, ha továbbra is egyben maradna a gyűjtemény, s a még raktáron lévő játékokkal kiegészülve az új helyen majd modern környezetben, de családias hangulatban fogadná a látogatókat Moskovszky Éva játékvilága.

NAGY VERONIKA

ETNOFOLK

Szakmai egyeztetés Közép-Európa digitalizált népi kulturális örökségének közzétételéről (Ljubljana, 2011. október 12–13.)

Borsos Balázs, az MTA Néprajzi Kutatóintézetének igazgatóhelyettese a konferencián

A Cseh Tudományos Akadémia Etnológiai Intézete, társulva a MTA Néprajzi Kutatóintézetével, a Szlovák Tudományos Akadémia Etnológiai Intézetével, a Szlovén Akadémiai Kutatóközpont Etnológiai Intézetével, valamint a besztercebányai Bél Mátyás Egyetemmel, illetve a Prága melletti Berounban levő AiP Beroun számítástechnikai vállalattal sikeres konzorciális pályázatot nyújtott be az Európai Strukturális Alap Közép-Európai Transznacionális Programja keretében, amely egy 2011 és 2014 között felépítendő, a népi kulturális örökségre vonatkozó egységes adatbázisrendszer és webfelület kialakítására irányul.

A projekt célja az, hogy a laikus és szakmai közönség számára elérhetővé tegye az egykori Osztrák–Magyar Monarchia közös kulturális örökségén belül a kelet-közép-európai népi kultúra hagyományait. Az együttműködés 2011

májusában indult és három évig tart. Az ez idő alatt elkészülő többnyelvű, ETNOFOLK elnevezésű webportálon (<http://www.etnofolk.eu>) a fentebb említett projektpartnerek, továbbá az első évben társult, bécsi székhelyű Österreichisches VolksLiedWerk több tízezer, a saját népi kultúrájukat reprezentáló tételt tesznek elérhetővé, amelyeket egységes metaadatokkal és értelmezéssel látnak el. Az MTA Néprajzi Kutatóintézete a lehető legváltozatosabb tételek (képek, filmek, hangzóanyagok, szövegek, térképek) feldolgozását és közzétételét vállalta. A projekt a tradicionális kultúra elemeinek digitalizálásán és a világháló révén hozzáférhetővé tételén túl célul tűzte ki a népi kulturális örökség megőrzésére vonatkozó stratégia megalkotását, az erről folyó nemzetközi párbeszédet és kutatásokat, esettanulmányok és elemzések elkészítését.

A Prágában 2011. május 19-én megrendezett projektindító konferencia meg a vállalkozás adminisztrációjának és pénzügyi lebonyolításának koordi-

nációjára koncentrált. Az azóta eltelt időszakban felmerült technikai és szakmai kérdéseket a közös munka első szakaszának lezárásaként a Ljubljánban 2011. október 12–13-án megrendezett találkozón vitatták meg a partnerek.

Az ETNOFOLK webportál informatikai hátterét az AiP Beroun számítástechnikai vállalat biztosítja. E cég az ENRICH projekt megvalósítása során már sikerrel alkalmazta az eContent+ programot, melynek segítségével megalkotta a Kéziratok Európai Digitális Könyvtárát. Eredményeik igazolják, hogy hatékonyan alkalmazható a tartalmak decentralizált tárolásán alapuló megoldás, melynek lényege, hogy a központi adatbázis csak a metaadatokat tárolja, a digitalizált tartalmak az egyes intézetek külön erre a célra fenntartott szerverein lesznek elhelyezve. A ljubljánai találkozó megerősítette az AiP Beroun korábbi tapasztalatait, miszerint már a projekt legelején szükség van technikai koordinációra, például az olyan informatikai definíciók értelmezéséhez, mint a *record*, *real object*, *resource* és *digital object*, amelyek meghatározása az egyes digitalizálandó tartalmak esetében a kutatói szempontoktól eltérő megközelítésmódot igényelnek. A partnereknek a jövőbeni munka során is szembe kell nézniük azzal a problémával, hogy hogyan egyeztethető össze egy, a világhálón működő, informatikai eszközöket alkalmazó felületen a jelenségek leírásakor a szakmailag pontos meghatározás és az adatok segítségével a portálon való kereshetőség.

A feltöltött digitális tartalmak mennyiségét illetően az egyes partnerek adatbázisai akár jelentős mértékben is különböznek. A közös adatbázis használhatóságának, illetve ennek segítségével akár a kulturális hagyományok esetleges összehasonlíthatóságának érdekében azonban egy egységes metaadatrendszer, tehát a digitalizált rekordokat kísérő adatlapok struktúrájának kidolgozására van szükség, ami hosszas egyeztetést igényelt az adatokat kutatói szempontból megközelítő kollégák és a technikai háttérért felelős koordinátorok között. Egyetértés mutatkozott abban, hogy melyek azok a kategóriák (pl. tárgy, helyszín, időpont, hordozó), amelyek a szakmai és a nagyközönség számára is szükségesek lehetnek a digitalizált adatok értelmezéséhez, ezek a tartalmak a nemzeti nyelvek mellett angolul is elérhetővé válnak. Jelentős nézetbeli különbségek mutatkoztak azonban az egyes szakmai kollektívák között a kultúra szerveződési egységeit, a kulturális jelenségek leírásának fókuszpontjait illetően, amelyek az egyes kulturális jelenségek összehasonlíthatósága szempontjából kulcsfontossággal bírnak. A feltöltendő tartalmaknak, jelenségeknek egy valamennyi érintett kultúrára adaptálható rendszerben való elhelyezéséről, kategorizálásáról és leírásáról a ljubljánai tárgyalások folytatásaként folyamatos egyeztetés zajlik a partnerek között.

A találkozó második napján a Bél Mátyás Egyetem munkatársai tartottak előadást a népi kulturális örökség megóvásának, hasznosításának lehetőségeiről, a hazájukban fennálló jogi feltételrendszerrel. Valamennyi résztvevő vállalta, hogy az itt bemutatott mintához hasonlóan összefoglalja a saját országában a kulturális örökségek megóvását szabályozó jogi kereteket, finansiális

lehetőségeket és egyéb támogatási formákat, bemutatja az ezekért felelős intézményeket, illetve azok tevékenységének pozitív és esetleges negatív vetületeit. Mindezeket a projektpartnerek a hazájukban – elsősorban szűk közösségi szinten – védendő kulturális örökségként meghatározott jelenségekkel illusztrálják. A Bél Mátyás Egyetem munkatársai egy közös, minden partner által alkalmazandó szempontrendszert dolgoztak ki, amellyel segítik a tanulmányok elkészítését, és egyben összevethetővé is teszik azokat. A bemutatott szempontokat és az ezzel kapcsolatban felmerült kérdéseket a projektben résztvevő intézmények képviselői megvitatták, s egyetértettek abban, hogy a közös munka előrelépést jelenthet egy több ország által is elfogadható, a kulturális örökségvédelemben alkalmazható stratégia megalkotásában. Ezt a stratégiát igyekszik alátámasztani és illusztrálni az ETNOFOLK webportálon az elkövetkezendő három évben a résztvevő országok által közzétett kulturális örökség is.

CSEH FRUzsINA

Sámánszertartás: az új házioltárok rituális megtisztítása
(Fotó: Vargyas Gábor)

MÚZEUMOK, GYŰJTEMÉNYEK

Megújult a lakócsai Horvát Nemzetiségi Tájház

Somogy megyében a népi épített örökség in situ és az egy helyre áttelepített, szabadtéri gyűjtemény formájában megőrizni, átörökíteni kívánt változatok szép példáival találkozhatunk. Ezek között van az 1986-ban átadott lakócsai Horvát Nemzetiségi Tájház is, melynek két évig tartó felújítása 2010 tavaszára fejeződött be.

A Dózsa u. 54. szám alatti telek beépítése a 18. század végére, a 19. század elejére tehető. A lakóház oldaltornácos, szoba–konyha–kamra beosztású, soros elrendezésű. Az 1986-os műemléki felújítás során a 19. század végi állapotoknak megfelelően, füstökonyhássá visszarekonstruált épület helyiségei a faragott oszlopú tornácról nyílnak. Nyílászárói pallótokos, egyszerű faszerkezetű ajtók és ablakok. Az épület nyeregtetős, az utca felé csonka konttyal lezárva, fedése rozsszalma.

A melléképület két helyiségből áll: egy fedél alá épített istálló és pajta. Az épület a lakóházzal egyező, egyszerű faszerkezetű, nyeregtetővel és cserépfedéssel ellátva. Az istálló padozata döngölt föld, a pajtáé lapjára fektetett nagyméretű téglá. Az istálló és a pajta nyílászárója ácsolt faszerkezetű.

2008-ra a lakóépület műszaki állapota olyannyira leromlott, hogy mind az épület, mind pedig a benne lévő tárlat megújítása elkerülhetetlenné vált. A Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága Néprajzi Osztálya több lépésben pályázott az Oktatási és Kulturális Minisztérium (OKM) pályázati kiírásaira, így a helyreállítást két lépcsőben a Somogy Megyei Területi Horvát Kisebbségi Önkormányzat anyagi támogatásával meg tudta valósítani. A lakóház tulajdonosa a Somogy Megyei Önkormányzat, melynek kezelői jogát a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága gyakorolja. A gazdasági épület tulajdonosa a helyi önkormányzat, melynek önerőből történő felújítását a képviselőtestület megszavazta, vállalva még a telek udvarrészének új kerítéssel történő bekerítését is.

Első lépésként 2008-ban a kiállítás újult meg a *Reneszánsz Év–2008 Tájházak közösségért* című OKM-pályázat támogatásával. A 2008-ban felújított kiállítás címe: *Élet a Dráva menti horvát falvakban a 20. század első évtizedében*. A lakóház utolsó lakója id. Jelics Pál („Bocskoros Pali”, 1892–1981), egy paraszti sorban élt bocskorkészítő-mester volt. A kiállítás az ő tevékenységén és családja életkörülményein keresztül mutatja be a Dráva mentére a 18. században betelepült horvát anyanyelvű népesség utódjainak az életmódját, alkotó tevékenységét, szokáshagyományait a címben megjelölt időszakban. A kiállítás forgatókönyvét Kapitány Orsolya, a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatóságának néprajzkutatója írta.

2009. március elején egy koncepciójában és elrendezésében új kiállítás került berendezésre a leromlott műszaki állapotú épületben. Szerencsére hamarosan megjelent az OKM *Vendégváró Tájházak* című pályázata, melynek keretében a leromlott állapotú héjazat felújítására és a több éve látható épület-szerkezeti probléma megoldására sikerült támogatást nyerni. A pályázati önrőt, sőt, azon túl is, ismét a Somogy Megyei Területi Horvát Kisebbségi Önkormányzat biztosította. Az épület felújításának munkálatai 2009 nyarán kezdődtek meg. Ekkor a kiállítási anyag – átmenetileg – a település könyvtárápületébe költözött.

Már a tájház bezárásának gondolata is felmerült, amikor is külső szakmai segítséget kért a megyei múzeum. Buzás Miklósnak, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főépítésének javaslatára megszületett az építészeti megoldás. A rekonstrukciós tervet L. Balogh Krisztina építész és munkatársai – Csullag Nikoletta, Márton Csilla és Király Károly – készítették el, a munkákat minden fázisában hathatósan támogató műemléki felügyelő, Lévárdy Henriette egyetértésével.

A rekonstrukciós terv továbbra is az 1980-as években visszaállított századfordulós állapotoknak megfelelő zsúpszalmafedésű, füstökonyhás háztípus megőrzésével készült.

A lakóházban megújult kiállítás azonban már a két világháború közti életmódot érzékelteti. Azt az átmeneti állapotot ragadva meg, mely a régi meghagyásával, az újra való törekvés a vidék paraszti tárgykultúrájában is megmutatkozott. A szobában az egykori szemeskályha helyére beállított csikótűzhely már sejteti, hogy a főzés színterévé is vált a tér, mely lakószoba szerepkört kapott. Ebben az időszakban a fűtőkonyhát már csak időszakonként használták, pl. a katlant vízforralásra a vászonruha mosásakor, párolásakor. A cserépedényeket továbbra is e térben tárolták, amikor szükséges volt, használták. A lakószobába csak az újabb keletű zománcozott edények kerültek be, melyek a mindennapi főzéshez voltak elengedhetetlenek.

A kamra berendezése és elrendezése is megváltozott a tárgyalt időszakban. Jelics Pál a mesterséget kitanulva hazatért, és iparosként kezdett el dolgozni. A helyiség előterében – ahova ablakot is betetett – műhelyrészt rendezett be, a mestergerenda mögötti rész továbbra is a kamrafunkciót őrizte. Mind az épületrész, mind a kiállítás ezt a kettős szerepkört érzékelteti.

A megújult istállóban időszaki tárlat mutatja be (15 db fotó) a Dráva menti horvát falvak népéletét 1928-ból. A felvételek szerzője Gönyey Ébner Sándor, a Nemzet Múzeum Néprajzi Osztályának főtisztje volt, akit Gönczi Ferenc, a Somogy Megyei Múzeum Egyesület alelnöke többnapos fotózásra hívott a megyébe, hogy a falvakat járva, minél több felvételen örökítse meg a gyorsan változó vidék természeti szépségét, építészeti hagyományait, a gyerekek játékait, a felnőttek szokáscelemekényeit és a nép viseletét. A Dráva menti horvát falvakba is eljutott, amit a bemutatott felvételek is bizonyítanak.

A pajtában L. Balogh Krisztina építész vezetésével, az Arkers Építészeti Iroda munkatársai által összeállított, a tájház felújításával kapcsolatos terv és fotódokumentációs anyag látható. A kiállítás címe: „*Zsipp, zsupp, kender-zsupp, ha megázik, kidobjuk*”, avagy a lakócsai tájház építészeti megújulása.

2010. április 1-jétől a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága, Lakócsa Község Önkormányzata és a horvátok által lakott községek (Potony, Szentborbás, Tótújfalu) közösen működtetik a tájházat, mely remélhetően az állandó (lakóház) és az időszakos (istálló és pajta) kiállításokon túl nyári szabadtéri programokkal (pl. folklórtalálkozók, zenetábor, néptánc tábor stb.) is várja majd a látogatókat. A tájház az oktatás, a kikapcsolódás, a hagyományápolás helyszínévé válva próbál bekapcsolódni a Dráva-medence, a Duna–Dráva Nemzeti Park turisztikai program kínálatába is.

Jelics Pál és felesége életének megjelenítése a tájházban

Erre garancia lehet a tájház új vezetője, a horvát–magyar szakos végzettségű Esze Ernőné, aki a lakócsai Dráva Hagyományörző Egyesület vezetőjeként szakszerűen, a horvát kisebbség hagyományait ismerve gondozza a házat, és várhatóan mindent megtesz annak közösségi szintérré alakításáért.

A megújult tájház ünnepélyes megnyitására 2010. június 4-én, a Magyarországi Tájházak Szövetsége Dél-dunántúli Regionális Találkozóján került sor. A helyi hagyományörzők népviseletbe öltözve, zenével és táncal vették birtokba a felújított épületet, a Horvát Köztársaság főkonzulja, Ljiljana Pancirov pedig országa nevében köszönte meg a munkát a felújításban résztvevőknek, rávilágítva a közösségek és egyének összefogó szerepének fontosságára az értékmentésben – főleg az ilyen szűkös gazdasági helyzetben.

KAPITÁNY ORSOLYA
LŐRINCZNÉ BALOGH KRISZTINA

KIÁLLÍTÁSOK

Két kiállítás a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban

A megújult állandó kiállítás

A múzeumok világában rendszerint az új időszaki tárlatok, illetve ritkábban az új állandó kiállítások megvalósítása szerepel hírként. Lényegesen ritkább az, hogy egy, akár évtizedek óta fennálló állandó kiállítás megújítására hívja fel a figyelmet egy közgyűjtemény. Akkor is így van ez, ha a hétköznapi gyakorlat viszont az, hogy a hosszú ideje látható tárlatok részleges megújítása sokkal gyakrabban valósul meg a magyarországi múzeumokban, mint egy teljesen új tárlat.

A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumból is rendszerint új tájegységi állandó kiállítások megnyitásáról, infrastrukturális fejlesztésekről, illetve hosszabb-rövidebb ideig látogatható időszaki kiállításokról tudósítanak a hírek. Annak ellenére így van ez, hogy az intézmény rendelkezik alapterületét és kiállított műtárgyainak számát is tekintve a legnagyobb hazai állandó kiállítással és az akár évtizedekkel korábban megnyílt egységek megújítása és az objektumok karbantartása egyaránt rendszeresen óriási energiát lekötő feladatként jelentkezik. Ezeket a szempontokat figyelembe véve éreztem szükségét annak, hogy beszámoljak a Nemzeti Kulturális Alap Múzeumi Kollégiuma által támogatott pályázat révén megújított egyik állandó kiállítási egység megújulásáról a skanzenben.

A református kőkert állandó kiállítást a Szabadtéri Néprajzi Múzeum egy korábbi koncepciójához igazodva alakították ki. A különböző építészeti vonatkozású tematikus egységeket bemutató kisebb méretű, de nagyobb számú állandó kiállítási egység helyett az utóbbi évtizedekben a tájegységekbe rendezett komplex településképet is bemutató állandó kiállítások valósultak meg.

A református kőkert telepítési koncepcióját a felelős muzeológus, Zentai Tünde állította össze 1987-ben. Ekkor született az a döntés, hogy az eredetileg (még 1974-ben!) több más református síremlékkel közösen egy nagyobb egység részeként tervezett kő síremlékeket elkülönítve, külön kiállítási elemként állítják fel. Az ekkor kijelölt terület hangsúlyozottan elkülönül a közelben megvalósult Nyugat-Dunántúl tájegységtől. A kőkert 1990-ben, 20 éve készült el. Az azóta eltelt időszak komoly károkat okozott a kiállított sírkövekben, elsősorban az időjárás, másrészt látogatói rongálás miatt. A földbe ásott kövek megsüllyedtek, statikailag labilissá váltak, több ki is fordult a földből. A köfelületeken szilárd és gáz halmazállapotú légszennyezések és különböző biológiai károsítók voltak megfigyelhetők.

A szabadtéri kiállításokban látható kőemlékek állagvédelme és konzerválása különösen hangsúlyos probléma. Egyes kőemlékek esetében működő gyakorlat, hogy teljes hűségű másolatot készített a múzeum az eredeti szoborról, s az állandó kiállításban a másolat lesz látható. Így pl. a Nepomuki Szent János-szobor másolata látható a Kisalföld tájegységben, míg az eredeti a Néprajzi Látványtárat gazdagítja. Szintén másolata került a Felföldi mezőváros szőlőhegyre vezető útja mellé a gyöngyösi Szent Donát-szobornak, amelynek eredetije a gyöngyösi plébánia udvarán áll.

A református kőertben a Budai-hegység és a Zsámbéki-medence paraszti kőfaragó kultúrájának jeles emlékeit mutatja be a múzeum. Az itt látható 24 sírkő elrendezése a néprajzi terepmunkán rögzített helyi hagyományokat követi. A sírkövek a sírhantok keleti végében állnak. Arccal napkeletnek néznek, akárcsak eredeti helyükön az elhunytak, akik így várják a feltámadást. A 12 szigetszentmiklósi kő az időjárási viszonyokra érzékenyen reagáló promontori lágy mészkőből készült a 19. század második felében. Jellegzetességük, hogy színes festéssel (pirossal és kékkel) díszítettek, amit a restaurálás során helyreállítottunk, miként a gyermekeknek állított egész kicsi sírjeleket is. A biai empir stílusú kőpad rongálás következtében eltört. A közelében álló 8 biai monumentális síremlék zöme 1808 és 1834 között készült. A sírjeleket barokk elemek és népies rozetták díszítik. Eredetileg is fehérre meszelték és fekete betűkkel írták rájuk a korabeli helyesírással a feliratokat. A biai sírkövek között egy 18. században készült barokk formakincsű sírkő is áll.

A kőertben látható legrégebbi sírkő Tökről származik és 1776-ban állították. Barokk vonalú, virágszerű fejrészével a magyar falusi temetők egyedülálló darabja. Szintén kiemelkedő szépségű az 1799-es datálású indás-szíves domborfaragású fejkő is. Az 1836-ban készült síremlék már más stílusú, a templomi festett fatáblákra emlékeztető vékonyabb, széles kőtáblából áll.

A műtárgyak állapota egyértelműen szükségessé tette az állagvédelmi beavatkozást, amely után újra a kiemelkedő értéket bemutató állandó kiállítás látogatható lett a múzeumban. A rendkívül alapos és szakszerű restaurálást Konkoly György okleveles kőszobrász-restaurátor végezte el 2009 szeptemberétől 2010 áprilisáig, aki az említett szobrok másolatait is készítette. A síremlékek feltárása után a kövek egy részét helyben lehetett kezelni, viszont többségüket kiemelve műhelyben volt szükséges restaurálni. A tisztítást, előkonzerválást követően került sor a plasztikai kiegészítésekre és pótlásokra, melyeknek köszönhetően a korábbi elhelyezés állapotánál is jobbat sikerült kialakítani. A festések és retusálások az alapos színrekonstrukciót követően zajlottak. A korábbi megoldásnál biztonságosabb módon kerültek vissza a kiemelt sírkövek a kőertbe.

A komplex program eredményeként, a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával újra látogatható az egyedülálló hangulatú megújult állandó kiállítási egység a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban. Terveink szerint a tájegységi kiál-

lításokban található köemlékek felújítása programszerűen folytatódik az intézményben.

**„Magunkra maradtunk”
Magyarok kisebbségben Csehszlovákiában I. 1919–1930
Időszaki kiállítás az Észak-magyarországi falu tájegységében**

A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum legújabb tájegysége 2010. június 25-én nyílt meg. Az Észak-magyarországi falu tájegység számos újszerű állandó kiállítási megoldása mellett egy, a korábbi tájegységekből hiányzó üzenetet is megfogalmaz. Ez az első állandó kiállítás a skanzenben, ahol a mai országhatárokon túli területről származó lakóház épült fel. A nemesradnóti gömöri lakóház a kisnemesi kúriaépítészet példászerű objektuma. Ezt igazolja az is, hogy a *Néprajzi lexikon*ban éppen ennek az épületnek a fényképe illusztrálja a nemesi kúria címszót. Az áttelepített és hitelesen berendezett ház enteriőrszerű kiállításait kiegészíti egy szintén újszerű tematikájú időszaki tárlat is.

A ház nagyméretű kamrájában a „*Magunkra maradtunk*” – *Magyarok kisebbségben Csehszlovákiában I. 1919–1930* című időszaki kiállítás nyílt meg. A kiállítás elsőrendű szándéka a napjainkban is igen aktuális tematika történeti előzményeinek felvázolása és a tárgyközpontú enteriőrök között egy eredeti dokumentumokat felhasználó tárlat megvalósítása volt.

Ennek megfelelően elsőrendűen fogalmak és tények tisztázása vált szükségessé. Az első részben a Felvidék, Felföld, Szlovenszko fogalmak értelmezését vállalja fel a kiállítás. A történelmi Magyar Királyság északi megyéit alkotó területek, amelyet ma Szlovákia név alatt ismerünk, az első világháborút lezáró trianoni béke előtt sohasem alkottak különálló közigazgatási egységet, sem politikai, sem gazdasági, sem földrajzi, sem pedig etnikai szempontból nem különültek el Magyarország többi részétől. Ennek a természeti értékekben bővelkedő régióknak a gazdag kulturális örökségét az itt évszázadokon át egymás mellett élő szlovák, magyar és német lakosság teremtette meg. E három népet azonban nem csak a mindennapok gazdasági kényszere kötötte össze, de a Magyar Királyság olyan közös történeti öröksége is, mint a reformáció, a Rákóczi-szabadságharc, vagy az 1848/49-es szabadságharcok, melyben a magyarok oldalán a szlovákok is nagy számban vettek részt. A dualizmus korában azonban – elsősorban a korabeli magyar kormányok intoleráns nemzetiségi politikája miatt – a szlovák politika szembekerült a magyar állameszmével. Így, amikor az első világháború végén a nagyhatalmi érdekek és a cseh expanzív törekvések erre lehetőséget teremtettek, a szlovák elit a Magyarországtól való elszakadás és a Csehszlovák Köztársasághoz való csat-

lakozás mellett döntött. A korabeli filmfelvételek bemutatásán túl képeslapok, a sajtóból származó részletek illusztrálják a kiállítást.

A második, *Akik feje fölött elmozdult a határ* című részben kerülnek bemutatásra a csehek és a szlovákság önrendelkezési jogát érvényesítő trianoni béke vonatkozó jellemzői. A csehszlovák–magyar államhatárt a békekonferencia az etnikai elveket teljesen figyelmen kívül hagyva, csupán stratégiai, gazdasági, közlekedési szempontokat figyelembe véve állapította meg. Ennek következtében Csehszlovákiához jelentős tisztán magyar, vagy magyar többségű területek (a Csallóköz, az Ipoly mente, Nógrád, Bars és Gömör megyék, a Bodroghöz stb.) is kerültek. A mai Szlovákia területén több mint 800 000 magyar maradt, akiknek a száma az 1920-as években gyors fogyásnak indult, s 1930-ban már csupán 570 000 vallották magukat magyarnak. A csökkenésben nagy szerepet játszott, hogy a Csehszlovák Köztársaság megalakulását követően mintegy 120 000 fő (többségük állami alkalmazott: postás, vasutas, hivatalnok, tanító) települt át önként vagy a csehszlovák hatóságok nyomására a trianoni ország területére. Jelentősen csökkentette a magyar lakosság létszámát az is, hogy a szlovenszkói városok többnyelvű és változó identitású rétegei (több tízezer család), az új állam iránti lojalitását kimutatva, már csehszlováknak vallotta magát. Az asszimiláció azonban inkább csak a nyelvhatártól északra és a nagyobb városokban volt észlelhető, s Dél-Szlovákia lakossága meg tudta őrizni magyarságát. A kiállításban a személyes visszaemlékezések szervesen egészítik ki a köztörténeti adatokat. Így pl. egy nemzetiséget váltó nyitrai polgár vallomása Peéry Rezső *Három ember* című esszéjéből: *„A demokrácia szép dolog, és ha egy kicsit tótul kell beszélni hozzá, hát ezért, hehehe, nem megyünk a szomszédba. [...] Nem nagy dolog. Azelőtt a konyhán beszélünk tótul, a hivatalban magyarul. Most fordítva van. A hivatalban po vedálunk szlovákul, odahaza pedig magyarul, ennyi az egész kérem alássan.”*

A harmadik kiállítási egység a csehszlovákiai „emberarcú nacionalizmus” és a magyarok sérelmeit mutatja be, újra csak építve a számos egyéni visszaemlékezés üzeneteire a hivatalos dokumentumok mellett. Az első Csehszlovák Köztársaság (1918–1938) ugyan parlamentáris demokrácia volt, ahol minden polgár, így a magyar nemzetiségűek számára is biztosítottak voltak az alapvető demokratikus jogok, ám a prágai kormányok sohasem mondtak le arról, hogy a soknemzetiségű államot csehszlovák nemzetállammá alakítsák át. Ennek a törekvésnek estek áldozatul a magyar múltira emlékeztető szobrok és emlékművek, s emiatt volt felemás az egyébként méltányos nyelvtörvény (a 20%-tól nagyobb magyar lakossággal bíró járásokban a magyar nyelvet is lehetett a hivatali ügyintézésben használni) végrehajtása is. Több tízezerre rúgott azon magyarok száma, akik nem kaptak állampolgárságot; tilos volt a magyar nemzeti szimbólumok használata (zászló, himnusz); hiányos volt a magyar nyelvű iskolahálózat, amelyre csehszlovák szellemiséget igyekeztek erőltetni; a magyar lakosságot eleve megbízhatatlannak tekintették és kiszorították a közigazgatásból. Az 1920-as években lebonyolított földreform pedig

azt a célt szolgálta, hogy a termőföldet az államhoz hű cseh és szlovák lakosság kezére juttassák. A földreform során Dél-Szlovákia magyar etnikai jellegét csehszlovák telepés falvak sorával igyekeztek megbontani, s mintegy 3300 telepés családot költöztettek az addig színmagyar vidékekre. Az itt szereplő idézetek között Palotás Zoltánnak *A prevrat demokráciája – Gyermekkori emlékek Nyitráról* című kéziratos feljegyzéseiből is olvasható egy részlet: „Majd újabb legionárius szereplés következett: felrobbantották a Zobor-hegyi milléniumi emlékművet, ami óriási konsternációt keltett, talán a legfájóbbat a sok önkényes cselekményük között. Utána a magyarok százai zarándokoltak fel a hegycsúcsra, hogy egy-egy kis darab gránitot vigyenek haza emlékül. Apám bennünket, gyermekeket is felviitt a robbantás színhelyére, a »piramis« roncsaihoz. Akkor éppen nem járt arra senki. Elénekellette velünk a Himnuszt, és mi is vittünk egy darabot az emlékműből...” Az erőszakos és államilag szervezett telepítések célját kiválóan megvilágítja a kiállításon szintén szereplő Milan Hodža szlovák politikustól származó korabeli idézet: „Amikor tehát mi ezeket a nagybirtokokat betelepítjük saját embereinkkel, akkor nem csinálunk semmi egyebet, mint visszahódítjuk azt a földet, amelyről erőszakkal ki voltunk szorítva, s ezért cselekedeteink jogosságának teljes tudatában tovább fogjuk ezt az erőfeszítésünket folytatni.”

Az időszaki tárlat negyedik egységében a szlovákiai magyarság politikai önszerveződéséről közlünk információkat. Mivel a felvidéki területek önálló politikai hagyományokkal nem rendelkeztek, a szlovákiai magyarok politikai érdekképviselője megkésve, csupán az 1920-as parlamenti választások előestéjén formálódott ki. A prágai parlamentbe bejutott magyar képviselőknek a trianoni békeszerződéssel kapcsolatban tett elvi nyilatkozata tömören összefoglalja az egész korszakot jellemző helyzetet: „A magyarságnak és németységnek a keresztény-szociális és kiscgazdapárt képviselői legelső kötelességünknek ismerjük az egész világ élő lelkiismeretét felhívni arra, hogy mi, akarattunk ellenére, erőszakosan lettünk a magyar nemzet testéből kitépv. [...] Ha mások bűnei miatt mindent elvesztettünk is, a becsületünk megmaradt, és éppen ez kötelez bennünket annak világos és határozott kijelentésére, hogy önrendelkezési jogunkat soha és semmiképpen fel nem adjuk, azt fenntartjuk, követeljük.” A magyar lakosság többsége a csehszlovák kormányzatokkal élesen szemben álló, a magyarság sérelmeit annak szemére hányó ellenzéki magyar pártokat, a katolikus irányultságú Országos Keresztényszocialista Pártot és a protestáns jellegű Magyar Nemzeti Pártot támogatta. A szlovákiai magyarok között nagy népszerűségnek örvendett Csehszlovákia Kommunista Pártja. Abban, hogy a kommunista párt szlovákiai bázisának mintegy harmadát magyarok alkották, nagy szerepe volt, hogy a felkarolta a földreform során kisemmizett magyar szegényparasztságot, s az országos pártok közül egyedül síkra szállt a csehszlovákiai nemzetiségek önrendelkezési joga mellett. Harmadik lehetőségként a kormánytámogató ún. aktivista magyar pártok léteztek, ezek azonban csak csekély eredményeket tudtak felmutatni. A csehszlovák demokrácia lehetőség-

geit kihasználva a szlovenszkói magyarok 1920-tól kezdve mindig rendelkeztek parlamenti képvisellel, és sérelmeikkel a nemzetközi fórumokon is megjelentek, ám a nemzeti koalíciót alkotó csehszlovák többség mellett érdekvényesítő erejük és eredményeik minimálisak voltak.

A tervek szerint négyrészes sorozat első elemeként megvalósult időszaki tárlat előkészítésében a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet, a Tatabányai Múzeum, a Szerencsi Múzeum nyújtott komoly segítséget Kemecsi Lajosnak, a tárlat kurátorának. A kiállítás látványát a Narmer Építészeti Stúdió készítette, s az ő tevékenységük eredményeként készült el a napjainkban szokatlanul tűnő, felvállaltan sok olvasható szöveget alkalmazó kiállítás, amelyben csak jelzésszerűen jelennek meg eredeti tárgyak (fegyverek, könyvek, pénzek), viszont a legmodernebb számítógépes technika segítségével működnek a filmeket, fotókat bemutató képernyők. A kiállítás szervesen illeszkedik a múzeum kibővült és megújult tudományos és kiállítási koncepciójába, s várhatóan két éven belül folytatódik a következő időszakot bemutató tárlattal.

KEMECSEI LAJOS

Vargyas Gábor kiállításai Budapesten és vidéki városokban

Istenek, ősök és sámánok Egy vietnami hegyi törzs, a brúk vallása

E néprajzi–kulturális antropológiai fotókiállítás Vargyas Gábornak egy vietnami hegyi törzs, a brúk között immár negyed évszázada végzett kutatásain alapul. A célja *nem* az, hogy „szép” képeket mutasson be egy távoli egzotikus kultúráról, hanem hogy a tudományos munka során felhalmozott nagy mennyiségű vizuális anyagra építve a brúk vallásáról – a múzeumlátogató közönség számára élvezhető formában – *tudományos keresztmetszetet* adjon.

Ez a vallás, nagyjából-egészéből három nagy témakör köré összpontosul. Az első az önellátó földművelés, az égetéses-irtásos száraz rizstermesztés. A rizs éves ciklusa során minden egyes technikai fázist meghatározott vallásos rítusok kísérnek. A tablók ezt a kettősséget, a „tényleges” és a „rituális” technikák összefonódását mutatják be egy év keresztmetszetében, az erdőirtástól a betakarításig.

A második nagy témakör a halottak és az ősök kultusza, azaz a temetkezés, illetve az azt követő periodikus halotti emlékünnepek, amelyek végén, három generáció elteltével, a *halottakból ősök* lesznek. A tablók e grandiózus

rítusok folyamatanalízisét, egy időben soha meg nem szakadó, lélegzetelállító rítusegyüttes vizuális keresztmetszetét adják – a halál beálltától a test eltemetéseig. Azt követően a „recens” halottak számára végzett évenkénti áldozatbemutatástól a tízévenkénti „másodlagos temetkezésekig”, ahol a halottakat szimbolikus formában „exhumálják” (kis vasdarabok formájában szimbolikus megtestesítik), majd újra eltemetik; s a „kör” végén, három generáció (!) múlva, a „vashalottak” végleges eltemetésétől ősökké alakulásukig.

A brú vallás harmadik nagy tartománya az egyénnel és annak sorsával, a betegségekkel és a balszerencsével, illetve a természetfeletti csapások magyarázatával kapcsolatos. Ez a szféra – a magyar olvasóközönség és a múzeumbarátok számára már jóval ismerősebb – samanizmus és (vallásos-mágikus) gyógyítás szférája, amely a brúknak az emberek világát és sorsát irányító és felügyelő, természetfölötti lényekbe vetett hitét tükrözi. A tablók itt – korábbi publikációkra alapozva – néhány kiemelt témára koncentrálnak (a sámán felszerelési tárgyai: sámánfejdísz, sámánoltár; divinációk, a lélek visszahívása, tisztító rítusok, a sámánoltár évenkénti ünnepe).

A kiállítás mindezeknek megfelelően négy nagyobb tematikai egységre tagolódik. Az első, rövid bevezető egység *általában* a brú kultúrát (a falut, a házakat), a brú embereket, illetve a létük keretétül szolgáló tájat mutatja be; a második az agrárciklust; a harmadik a temetkezést; a negyedik a samanizmust. Mivel a cél mindenekelőtt teljes rítusok és folyamatok tudományos és didaktikai szempontokat követő bemutatása, a fotók nem önmagukban – ahogy az a konvencionális fotókiállításokon általában szokásos –, bekeretezve, paszpartuzva mint önálló *képek*, hanem – vinil öntapadós fóliára nyomtatva, 5 mm vastag habosított PVC- – *tablókon* kerülnek bemutatásra. A kiállítás teljes anyaga 75 tabló (15 darab 100x70 centiméteres „nagy” és 60 darab 70x50 centiméteres „kicsi”), rajtuk 163 darab fotóval. Egy-egy tabló egytől négyig terjedő fotót tartalmaz, témacsoportonként a következő megoszlásban. Bevezetés: 12 fotó/7 tabló (3 nagy + 4 kicsi); az agrárciklus és rítusai: 45 fotó/21 tabló (3 nagy + 18 kicsi); a temetkezés, halotti emlékünnepek, öskultusz: 68 fotó/25 tabló (5 nagy + 20 kicsi); samanizmus, betegség és gyógyítás: 37 fotó/17 tabló (3 nagy + 14 kicsi). Ehhez járul végül a fogadófal (1 nagy tabló + 4 kis szövegtabló), amely az egyes egységek elé írt kétnyelvű (magyar és angol) összefoglaló szövegeket tartalmazza. Minden egyes fényképet ugyancsak kétnyelvű fényképmagyarázatok kísérnek, a fényképek alá nyomtatva. A tablók kiemelkedően magas színvonalú grafikai tervezését a miskolci Á. Tóth és Barátai Produkciós és Reklámügynökség Kft. grafikai stúdiója végezte; a kivitel a debreceni Kapitális Nyomda munkáját dicséri. A kiállítás tudományos értékét növeli, hogy kétnyelvű (magyar/angol) katalógus készült hozzá, amely az egyes tematikai egységek szövegösszefoglalóit és 15 darab színes fényképet tartalmaz. (Tervezte és szerkesztette: Nemes Péter; nyomdai előkészítés: L'Harmattan Kiadó, Budapest; nyomdai kivitelezés: Kapitális Nyomda, Debrecen. Az angol szövegek lektorálását Vidacs Bea végezte.)

A kiállítás Viga Gyula és Viszóczky Ilona muzeológus kollégák kezdeményezésére, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság, Herman Ottó Múzeum (Miskolc) és a mezőkövesdi Matyó Múzeum támogatásával valósult meg egy, a Nemzeti Kulturális Alapprogram Múzeumi Kollégiumánál elnyert pályázat (2306/1544) révén. Tekintettel arra, hogy a támogatás elnyerésének feltétele volt, hogy a kiállítást az első kiállítóhelyen túl legalább három további helyszínen kell bemutatni, helyszínenként legkevesebb tíz hétig, a vándorkiállítás e beszámoló nyomdába adásáig az alábbi helyeken – és az alábbi kollégák közreműködésével – került, illetve kerül bemutatásra. 2010. október 9.–december 12.: Mezőkövesd, Matyó Múzeum (Viszóczky Ilona); 2011. január 7.–március 15.: Sopron, Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága, Soproni Múzeum („Lábasház”, Kücsán József); 2011. március 21.–május 20.: Mátészalka, Szatmári Múzeum (Cservényák László); 2011. június 2.–augusztus 20.: Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, budavári épülettömb (I. Országház u. 30.), Jakobinus Terem (a terem az MTA Társadalomkutató Központ, Várgondnokság felügyelete alá tartozik; a kiállítás rendezésében közreműködött: Kücsán József); 2011. szeptember 13.–november 20.: Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága, Janus Pannonius Múzeum, Pécs (Várostörténeti Múzeum, Pásztor Andrea). A kiállítás sikerére való tekintettel – a pályázatban tervezettekén túl – jelenleg további helyszínekről is folynak tárgyalások: az már biztos, hogy 2011. december 2.–2012. február 28. között Nagyatádon, a Városi Múzeumban is bemutatásra kerül, de további helyszínek is tervbe vannak véve, közülük legalább egy külföldön.

Ahány helyszín, annyiféle kiállítóterem, annyi négyzetméternyi falfelület és légköbméter, annyi eltérő kiállítási lehetőség és technikai megoldás – a kiállított anyag így sohasem azonos. Noha a tablók sorrendje elvileg adott, a rendelkezésre álló hely megszabta, hogy mit és hogyan lehetett kiállítani. Sopronban és Pécsen a kiállítóterem tágassága lehetővé tette brú tárgyi anyag (mindenekelőtt a vallási élet tárgyai: sámánoltár, házioltárok, rizssőr ivására szolgáló kerámiaedény bambusz szívószálakkal, sámánfejdíszek, a sámán egyéb felszerelési tárgyai, fogadalmi figurák; de ezen felül hétköznapi használati eszközök: főzőedények, ruhák, ékszerek, kosarak, halászó eszközök, zeneszerszámok stb.) bemutatását is. (A tárgyi anyag Vargyas Gábor tulajdona.) A Jakobinus Teremben Budapesten ugyanakkor – hely hiányában – csak a „bevezető” és a „temetkezés/öskultusz” tárgykör fotói kerül(het)tek kiállításra; Mezőkövesden és Sopronban a tablók egymás alatt két sorban fértek el (ami felerősítette egymásra felelgető hatásukat); Mátészalkán két-két témakört – és azon belül az egy sorba rendezett tablókat – egy emelet választotta el egymástól. Mindezek a helyszínbeli különbségek és lehetőségek a kiállítások rendezését meg-megújuló örömteli feladattá tették, ugyanakkor módot adtak rá, hogy különféle rendezési koncepciókat kipróbáljunk.

A kiállításához – a pályázati kiírás feltételeinek megfelelően – minden helyszínen rendszeres múzeumpedagógiai foglalkozások és filmvetítés (Vargyas Gábor: *Yao prong. Ünnepe a segítőszellem tiszteletére*. 52 perc, 2001) kapcsolódtak; a megnyitókön Vargyas Gábor minden alkalommal kb. 1 órás kiállításvezetést tartott. Mezőkövesden és Sopronban a megnyitóbeszédet Sárkány Mihály, az MTA Néprajzi Kutatóintézetének osztályvezetője; Mátészalkán Cserenyák László múzeumigazgató; az MTA Jakobinus Termében, Budapesten Zempléni András kutatóprofesszor (Párizs–Budapest); Pécsen Nagy Zoltán, a PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszékének tanszékvezető egyetemi docense tartotta. (Sárkány Mihály és Zempléni András megnyitóbeszédét lásd az alábbiakban).

Összességében a kiállítás szervesen illeszkedett ahhoz a tudományos programhoz, amit Vargyas Gábor a 2008-ban, interneten közzétett *Brú fonofoto-video-téka* című html-publikációjával* megkezdett: nevezetesen, hogy a terepkutatás során készített nagy mennyiségű dokumentációt a modern kor technikai vívmányainak felhasználásával (multimédiás eszközök, számítógépes grafikai tervezés révén megvalósított fotókiállítás, stb.) a tudományos kutatás és az érdeklődő nagyközönség számára hozzáférhetővé tegye. Ilyen értelemben a kiállítás sikere túlmutat önmagán és a vizuális eszközök újfajta felhasználásának eddig nem teljesen kiaknázott lehetőségeit tágítja.

VARGYAS GÁBOR

Megnyitó az „Istenek, ősök és sámánok” című kiállításon

Tisztelt Közönség, Hölgyeim és Uraim!

Akik ennek a kiállításnak a megnyitására eljöttek, egyedülálló anyagot láthatnak. Vargyas Gábor ugyanis egyike annak a kevés embernek, aki elmondhatja magáról, hogy van egy nép, amelynek a kultúráját az ő kutatásainak eredményeként, az általa prezentált módon ismerheti meg a világ.

Hogy ez így történhetett, abban különböző okok játszottak közre, külső tényezők és személyes felkészültség egyaránt szerepet kaptak.

Nézzük először, melyek voltak a külső tényezők.

Mindenekelőtt a nemzetközi helyzet.

* Elérési út: <http://www.etnologia.mta.hu/tudastar/vargyasproject/index2.html>

*Sárkány Mihály a mezőkövesdi kiállítás megnyitóbeszédét tartja
(Fotó: Nagy Károly Zsolt)*

*Sárkány Mihály (balra) és Zempléni András az MTA Jakobinus Terem-beli kiállítás
megnyitóján, a háttérben Paládi-Kovács Attila és Vargyas Gábor
(Fotó: Nagy Károly Zsolt)*

Ne feledjük, hogy a második világháborút követően Vietnamban, amikor északi része háborúban vívta ki függetlenségét, már meggyérültek, majd a két Vietnam közötti, az Egyesült Államok beavatkozásával járó háború alatt végképp leálltak a korábban nem jelentéktelen francia és amerikai etnológiai–antropológiai terepmunkák. A hegyi törzsek alaposabb megismerése pedig a viharos időszakot megelőzően is éppen csak elkezdődött. Ráadásul a brúk olyan területen laknak, amely az egykor két Vietnam határa közelében volt található az északi részen és Laoszba is átnyúlik.

A vázolt történeti eseményeknek volt a folyománya, hogy a szocializmust építő Észak-Vietnam és a szocializmust építő Magyarország tudományos akadémiai között létrejöhetett olyan együttműködési megállapodás, amely a háborúk befejeztével, az egyetlen Vietnam létrejöttével, az 1980-as években már lehetővé tette magyar etnológus vietnami terepmunkáját. Ennek a lehetőségnek a megteremtésében igen nagy szerepe volt Bodrogi Tibor tárgyalásainak Hanoiban, mint ahogyan ő volt az is, aki a terepmunka végzésére Vargyas Gábort kiszemelte.

Választása telitalálatnak bizonyult. Vargyas Gábor a feladatra minden tekintetben felkészült kutató volt. A francia, angol, orosz nyelvű szakirodalmat a nyelvek ismeretének birtokában könnyen áttekintette, alapos szakirodalmi tájékozódást követően választott terepet.

Előtte már széles körű terepmunka-tapasztalatokra tett szert Új-Guineában, Ausztráliában, Új-Zélandon egyéves ausztráliai ösztöndíjas tanulmányútja során, amelyek – olvasmányaival együtt – vizsgálati szempontjait is gazdagították. Vagyis ő volt a megfelelő ember a megfelelő helyen.

A körülmények és rendkívüli kitartása, állhatatossága révén végül közel kétéves terepmunkát végzett két részletben a brúk között 1985-ben és 1989-ben, azóta pedig több látogatást tett Vietnamban és Laoszban, ápolva a kapcsolatot brú barátaival.

Kutatásainak eredménye nem egyszerűen a brú kultúra leírása lett, hanem annak elemzése a néprajzi–kulturális antropológiai szempontok sokaságának bevonásával. Vargyas Gábor brú kutatásai világviszonylatban is rendkívüli jelentőségűek. Az obi-ugorokon kívül talán nincs még egy nép a világon, amely kultúrájának megismerése olyan döntő mértékben volna egy magyar kutató érdeme, mint a brú. Erről a népről korábban is volt tudomása a világnak, de az információk szerények és megalapozatlanok voltak. Vargyas Gábor volt az első és mindmáig egyetlen kutató, aki a brú etnikum alakulásáról és kultúrájáról részletes leírást adott (*A la recherche des Brou perdus, population montagnarde du Centre-Indochinois*. Paris, 2000. *Etudes Orientales/Olizane és Dacolva az elkerülhetetlennel*. Bp., 2008. L'Harmattan), ráadásul tette ezt oly módon, hogy a mai szociálintropológia kérdésfeltevéseit érvényesítette a mentalitás megragadásában. Nem túlzás azt állítani, hogy ha a Trobriand-szigetéről Malinowski, a tallenszokról Fortes, a nuerekről Evans-Pritchard, úgy a brúkról ma Vargyas Gábor jut az eszünkbe.

A brú kultúra nagyon gazdag kultúra, amelynek mélyrétegei több ezer éves tapasztalatokat őriznek, mint például a száraz rizstermesztés eljárás, ám ez a kultúra az idők folyamán nagy civilizációkkal érintkezve formálódott, magán viseli ennek technikai következményeit, ilyennek vélem a kerámiaedények hiányát, sőt, a legutóbbi idők, a gyarmatosítás, majd a vietnami államhatalom kiépítése is tükröződik a bemutatott képeken, láthatjuk például a párttitkárt katonai kitüntetéseiével felékesítve.

A kulturális érintkezés különböző formái, az átalakulások sora azonban nem érintette a szemléleti alapokat, azt, hogy minden kiszámított, mindennek rendelt ideje van egyfelől, és azt, másfelől, hogy minden bizonytalan, olyan erők függvénye, amelyek befolyásolására az ember kísérletet tehet, de a végkifejlet, pusztán racionális erőfeszítéssel, nem biztos, hogy kedvezővé alakítható. Az istenek, szellemlények közreműködése mindenütt nyilvánvaló, jóindulatuk elnyerése nélkülözhetetlen a sikeres és megőrizhető élethez.

Ebbe a sokszínű világba vezet el Vargyas Gábor fényképeivel, felvillantva a brú kultúra néhány szeletét: a megélhetés forrásaitól az agrárritusokon át a halálig vezető utat és a sámánszertartások világát, amelyek nélkül a brúk számára a folyamatos lét elképzelhetetlen. A bensőséges képeket nézve elámulunk, hogyan tudott úgy háttérben maradni a kutató, azaz a brú társadalom részévé válni, hogy jelenléte szinte észrevehetetlen már, mindenki a dolgát teszi, nem neki játszik.

A kiállítás technikai megoldása is figyelmet érdemel. A szokványos fotókiállításoktól eltérően inkább a természettudományokban elfogadott poszterkiállításokat juttatja eszünkbe, mert a látványos képek mellett ott található az információk is olyan tömegben, hogy a látogató, a lebilincselő benyomásokon túl, alapos ismeretek birtokában távozhat.

Végezetül a nyitóképre hívnám fel a figyelmet, ahol a vietnami barát kézfogással búcsúzik a kutatótól. Ebben egyaránt van köszönet és biztatás. Tőled, akit barátunkká fogadtunk, azt várjuk, hogy igaz képet adj népünkről és kultúránkról! Vargyas Gábor ezt a kérést messzemenően teljesítette.

SÁRKÁNY MIHÁLY

A dél-vietnami brúk temetkezési rítusai

Vargyas Gábornak a dél-vietnami brúk között végzett izgalmas vallásantropológiai kutatásait nem Magyarországon, hanem a Paris X-Nanterre-i Egyetemen és az École des Hautes Études en Sciences Sociales-on fedeztem fel az indokínai társadalmak neves szakértői, afrikanisták és amerikanisták körében tartott előadásai során. Ott és akkor bemutatott munkáiban elsősorban azt az ötvözetet értékeltük, amely tudományos teljesítményének a magyar antropoló-

lógia történetében is megkülönböztető szint kell hogy adjon. Olyan művet hozott létre, amelynek egyik pillére a kiváló nyelvismeretre és éles megfigyelőképessegre alapozott hosszú távú terepmunka egy távoli társadalomban, a másik pedig az az elméleti igényesség, amelynek eredményeként a vallásantropológia több alapkérdését is új megvilágításba sikerült helyeznie. Gondolok itt az agrárkultuszra, a jóslásra, a samanikus gyógyításra, az áldozásra, valamint arra az ágazati halottkultuszra, amelyet az itt látható kiállítás képei is megjelenítenek számunkra. Ezzel már ki is mondtam, hogy a vallási rítusok hiteles leírására és mélyebb megértésére vonatkozó munkáit tekintem a legjelentősebbeknek. Ezért gondolom, hogy nem haszontalan néhány szót szólni a fényképezésnek a rítusantropológiában betöltött sajátos szerepéről.

Először is hadd húzzam alá, hogy Vargyas Gábornál az etnográfiai leírás és bizonyítás mindig megelőzi az elméleti megközelítést. Például, csak akkor kérdőjelezi meg az „istenítélet” (divináció) bevett fogalmát, amikor a brú sámán pontosan lefordított szavaival és folyamatosan lefilmezett cselekvéseivel már bebizonyította, hogy ez a jós nem „ítéletet” vár a brú istenektől, hanem addig alkudozik velük, amíg sikerül kieszközölnie a pozitív választ. Ezt a rendhagyónak tekinthető tételt talán nem is fogadnánk el az audiovizuális bizonyítékok nélkül.

Bármit is állítanak a textualitás elméletének hívei, a rítus *nem* diszkurzív tevékenység, vagyis nem mond, hanem tesz, csinál valamit. Ember legyen a talpán az az etnográfus, aki első látásra és kapásból képes szavakba foglalni és lejegyezni mindazt, amit lát és hall. A kollektív rítusok szinkron leírása ugyanis szinte lehetetlen: a cselekvések sokszor követhetetlenül gyorsak és összetettek, egyszerre játszódnak több színhelyen, több szereplővel, ezért nem lehet szimultán figyelni és jegyzetelni őket. Egyébként, gyakran hiányoznak a szavak is a nem mindennapi cselekvéssorozat azonnali megnevezésére. Miközben a résztvevők mozognak, nekünk le kellene ülnünk a jegyzeteléshez és – szó ami szó – sokszor nem is nagyon tudjuk, hogy az egyidejű események közül melyikre is koncentráljunk. Valójában megfigyeléseink java részét a holtidőkben, az ismétlések alatt, vagy a rítus lezajlása után, éjjel vagy másnap, már emlékezetből rögzítjük, mielőtt visszatérnénk a szereplőkhöz a pontosításokért, a kimaradt momentumokért, a felvett anyagok lefordításaért és értelmezéséért. Nem árulok el szakmai titkot, ha azt mondom, hogy a legközvetlenebb rítusleírás sem tekinthető pontos helyszíni közvetítésnek, hanem rekonstrukciónak, sorozatos választások eredményének.

Mindezzel nem arra az ismert posztmodern következtetésre akarok utalni, miszerint az interpretáció bűne miatt az antropológiai leírás nem lehet a valóság objektív lenyomata, hanem arra, hogy a fényképezés, illetve a filmfelvétel mily speciális szerepet játszik a rítusok hiteles megragadásában és utólagos megértésében. Számomra Vargyas Gábor fotói is erről tanúskodnak.

Az objektív rögzíteni tudja mindazt, ami a rítus ideje alatt történik. Így a film vagy a fénykép a rítust tanulmányozó antropológusnak nem csak elsőren-

dú publikációs eszköze, hanem nélkülözhetetlen *aide-mémoire*-ja (emlékezetet segítő eszköze) is. Egyébként, ma minden jel arra mutat, hogy a rítusanropológiában a jövő elektronikus publikációi radikálisan megnövelhetik az írott szöveg, a mozgókép és a hang ötvözésének intellektuális hozadékát. Erről tanúskodnak például a neuchâtelai „ethnographiques.org” online kiadványai, akárcsak Gábor multimédiás „html-publikációi” a Néprajzi Kutatóintézet honlapján.

Ugyanakkor egy pusztán végigfényképezett rítus mindaddig kusza egzotikum marad, amíg nem vagyunk képesek szavakba foglalni a rögzített cselekvéssorozat értelmét. A rituális jelenetek jelentését viszont csak úgy tudjuk kibogozni, majd leírni, ha a rítus szereplőit hosszas párbeszéd során szembe-berítjük a jegyzeteinkkel. Ha van olyan terület, ahol a kamera és a jegyzetfüzet kötelezően kiegészíti egymást, akkor az éppen a rítusanropológia.

Az írás és a fényképezés társítása, különösen a gyors ritmusban zajló és összetett rítusok esetében, igencsak bonyolítja a terepmunkánkat. Erről már sokat beszéltünk Gáborral. A kutatónak is csak két keze és két szeme van. Nem tud egyszerre megfigyelni, jegyzetelni és még fényképezni is. Hiszen maga a képfelvétel-készítés is számos azonnali döntést igényel: mit veszünk fel, milyen szögből, honnan, hogyan jutunk el oda a rítus tabukkal tűzdelt terében, hogyan fogadják a szereplők a behatolást és egyáltalán a megörökítést, megvilágíthatunk-e egy éjszakai rítust stb.

Amennyiben módunkban áll ismételten megfigyelni és rögzíteni ugyanazt a naptári rítust, vagy ugyanazt az eseményfüggő rítustípust (mint a temetés, a gyógyítás, vagy a jósvatás), már könnyebb a dolgunk és – értelemszerűen – nagyobb a jegyzetelés és a fényképezés társításának lehetősége, így az etnográfiai haszna is. Ez esetben, a már korábban lejegyzetelt és jól-rosszul megértett rituálét végigfényképezhetjük, immár arra törekedve, hogy a lokális értelmezések által kijelölt kulcsmomentumok lehetőleg képileg is sokatmondó, jellegzetes részleteire és emocionális töltetére koncentráljunk. A rítus lezajlása után pedig levetíthetjük a résztvevőknek a folyamatosan felvett filmet és állóképeket, megkérhetjük őket arra, hogy az általunk rögzített jeleneteket, rituális szövegeket pontról pontra kommentálják egy félreeső konyhóban, vagy egy fa alatt, ahol senki sem zavar és nem sürget az idő sem. A mai audiovizuális eszközök lehetővé teszik azt, hogy ugyanazt a jelenetet, akár ugyanazt az alig hallható mondatot többször újrajátsszuk mindaddig, amíg kialakul egy, a rítus szereplői és az etnográfus által is elfogadható közös értelmezés. Nézetem szerint a jegyzetelő antropológia aranykorához képest ma az írás és a fényképezés fent említett gyakorlatias társításával érdemben el tudjuk mélyíteni a rítusok elemzését.

Ideje, hogy rátérjek Vargyas Gábor gazdag és főleg nagyszerűen értelmezett képanyagára, amelynek a mai kiállításon, sajnos, csak egy kisebb részét láthatjuk.

Gábor azok közé a kitartó etnográfusok közé tartozik, akik ha kell, átvirrasztanak egy teljes éjszakát csak azért, hogy egy hajnali kulcsjelenetet le-

fényképezhessenek. Erről tanúskodik például a kiállítás két olyan képe is, amelyek a halott életének momentumait megidézõ, kora hajnali rítust idézik fel. Azok közé a mindig éber kutatók közé tartozik, akik, mint a fél szemét nyitva tartó kutya, rögtön reagálnak a váratlan eseményre, ráadásul úgy, hogy minden eszközük készen áll az eseményt követõ alkalmi rítus felvételére. Errõl az itt éppen nem látható samanikus jóslásról és gyógyításról szóló remek képei is tanúskodnak, például az, amelyen a sámánnak végül sikerül felállítania kardját egy forgó tojásra. Gábor ugyanakkor azok közé a kapcsolatra fogékony kutatók közé tartozik, akik annyira rokonszenveznek a rítus helyi szereplõivel, hogy képesek intuitíve megragadni lelkiállapotaikat, örömeiket, megrendültségüket. Ilyen például az a kép, amely a megtestesített halottak és az élõk közötti egyszerre fájdalmas, megrendült és némileg ittas rituális búcsúzásának erõs érzelmeit jeleníti meg. Erre a pusztai leírás aligha képes. Továbbá, Vargyas ráérez a rítus rejtettebb, antropológiai jelentését felidézõ, lényegét tömörítõ jelenetekre is. Ilyen a talán legbeszédesebb 8. tabló, amely a családi ágazat ún. „vashalottainak” hosszú menetét ábrázolja a víz partján. A kép mintegy összefoglalja azt a halott-lánc képzetet, amely összeköti az élõket az ágazati õsistennel, és amelyben minden halottnak megvan a pontos helye. Hasonló képzetekrõl már több antropológus is írt, de egészen más az, amikor egy kép nem csak érzékelteti, hanem egyben bizonyítja is egy adott társadalomnak a túlvilági élet menetérõl alkotott reprezentációját.

Az itt kiállított képek három különbözõ halotti rítust idéznek fel: egyrészt a valódi temetést; másrészt a recens, még nem divinizált halottakhoz intézett évenkénti szertartást a bozótosban épített átmeneti „házukban”, ahol minden halottat jelképesen individualizálnak és táplálnak; és végül az ún. „vashalottak” tízévenként megismételt jelképes újratemetési szertartásait.

Ha levesszük a brú szemüveget, mindez nem is olyan távoli és egzotikus, mint amilyennek elsõ pillantásra látszik. Robert Hertz munkái óta tudjuk, hogy a második temetés vagy gyászszertartás szinte egyetemes jelenség. A friss halottak nem csak a brúknál kísértének a sírok és a falu környékén. Például az elefántcsontparti szenufóknál magam is számtalanszor átéltem azt a nyomasztó hangulatot, amely a valódi temetés után rátelepszik az egész falura, meg persze azt a felszabadult, lakomás, vidám légkört is, amelyet a második temetés hoz el. A brúk rítusai csupán abban különböznek a „mieinktõl”, hogy három nemzedékre terjesztik ki azt a folyamatot, amelyet tetszés szerint kollektív gyászmunkának vagy õsiesítésnek nevezhetünk.

Ha jól meggondoljuk, a képeken látható brú „vashalottak” újratemetése is több lehet számunkra, mint merõ egzotikum. Gondoljunk csak a magyarországi rendszerváltoztatást követõ újratemetési hullámra, amely éppen úgy, mint a brú rítus, három vagy legfeljebb négy nemzedékre visszamenõ halottakat érintett, visszanyúlva egészen a Horthy-rendszer elejéig. Noha meghökentõ lehet eme összehasonlítás, kézenfekvõ, hogy a két temetési rítus egyaránt az emlékezetben még élõ halottakra vonatkozik. Ezért persze még nem

tekintjük sem Nagy Imrét, sőt, még az „élő acél” Mindszentyt sem a brú „vas-halottak” magyar megfelelőinek. A különbségek evidensek, most sem ok, sem idő nincs arra, hogy felsoroljam őket, úgyhogy csak egyet említek, amely antropológiailag is figyelemre méltó.

A brú újratemetés igazi rejtélye az, hogy az újratemetett halottakat vasrudacskák jelképezik, míg máshol, Magyarországon is, a halott exhumált és közszemlére tett testi maradványait temetik újra, ami az adott rítus emocionális hatékonyságának legfőbb eszköze. Gábor sokat tűnődött a vas effajta rituális használatának eredetén és miértjén, hiszen egy olyan társadalomban dolgozik, amely csak a közelmúltban ismerte meg a fémek megmunkálását. Mi lehet itt a vas konnotációja: a szilárdság, a tartósság? Van-e más olyan társadalom, ahol nem a csontokat temetik újra? Tanúsíthatom, hogy van, igaz ugyan, hogy ott hiányzik a vas: a szenufók sem exhumálják a halott csontjait, hanem a halotti leplet felidéző összecsavart fehér szövetarabbal jelképezik az újratemetett egyént.

Mivel az itt kiállított képek java része a „vashalott” szertartást jeleníti meg, megkockáztatok egy hipotézist: míg a magyar vagy a szenufó rítus egyéneket temet újra, a brú szertartás az ágazat összes, még nem divinizált halottját gyűjti össze az őket jelképező egyforma vasrudacskák által, amelyekbe „behívják” a halottak lelkeit. A vasrudacskák egyformasága, bezárásuk egyforma miniatúr koporsókba, majd ezeknek a temetés színhelyére való vitele a már említett megszakíthatatlan ágazati élőláncban azt sugallja, hogy a brú rítus a halottak uniformizálására, egalizálására és egyéni emlékek végleges kitörlésére helyezi a hangsúlyt. Feltehetően az egyének ilyen módon való eltüntetése a feltétele annak, hogy – mint Vargyas Gábor írja – a halottak „beolvadhassanak” a *yang* Kaneaq-nak nevezett „egységes ősisztenbe”, aki már nem tartozik a „halottak” kategóriájába. Van, ahol ez másképp van. A szenufóknál a régi halottak vagy megőrzik nevüket, vagy a névtelen halottak kollektívájába olvadnak be, akiknek a falu közepén álló *kusaban*, a halottak házában áldoznak, amely korántsem nevezhető egy „egységes ősiszten” szentélyének. Ezzel persze még nem oldottuk meg a vas-rejtvényt, hiszen a brúk akár egyforma bambuszrudacskákkal is szimbolizálhatnak az újratemetett halottaikat.

Mindezen túl, a „vashalott” problematika is jól illusztrálja Vargyas Gábor képeinek és filmjeinek igazi antropológiai értékét és rendkívüli beágyazottságát a vallásantropológiai kutatásaiba. És akkor képei szépségéről még nem is beszéltem...

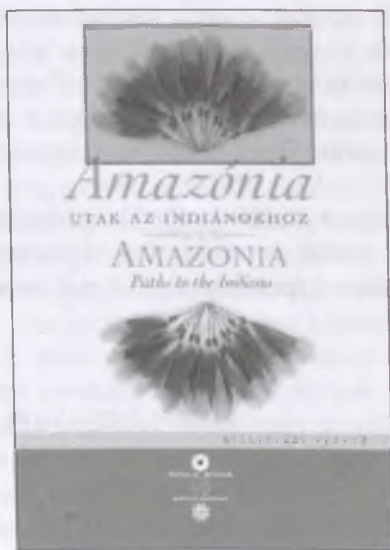
Köszönöm szíves figyelmüket!

ZEMPLÉNI ANDRÁS

Etnológiai kiállítások a Néprajzi Múzeumban 2011-ben

A nagy sikert aratott kiállítás után, amely a finneket, Finnországot állította a középpontba, két etnológiai témájú tárlat nyílt meg a Néprajzi Múzeumban a 2011-es év során.

A múzeum második emeletének első hat termében kapott helyet az *Amazónia – Utak az indiánokhoz* címet viselő tárlat, amelyet az intézmény Amerika-gyűjteményének muzeológusa, Főzy Vilma mellett a Magyar Természettudományi Múzeum nyugalmazott munkatársa, Bankovics Attila és a Greenpeace-es Vay Márton rendezett. A három egységre tagolódó kiállítás gerincét Boglár Lajos munkásságának hangsúlyos szakasza adja, amely az 1960–70-es évekre tehető, ekkor járt ugyanis a venezuelai piaroa indiánok körében. Az ott gyűjtött tárgyak mellett – amelyek teljes anyaga egy gyűjteményi katalógusban is napvilágot látott 2010-ben (Főzy Vilma: *A piaroa gyűjtemény*. Néprajzi Múzeum Tárgykatalógusai, 15. Budapest) és ennek a tárlatnak az előmunkálataként is tekinthető – fényképfelvételek és filmek (pl. a varime maszktáncos szertartást bemutató) is láthatóak az etnológiai blokkban, amely a tárlat fő részét alkotja. Az ezen belül elkülönülő kisebb-nagyobb egységekhez (az őserdei kultúra hagyományos formáit, a női és férfi világot, vagy például a tollművészet tárgyait taglalók) az első és az utolsó rész, amely Amazónia természetrajzát tárja a látogató elé, illetve az ökológiai problémákkal foglalkozó Greenpeace figyelemfelkeltő fotói, tablói vannak elhelyezve. A kiállítás – amely egy múzeumpedagógiai foglalkoztató teremmel zárul – 2012. április 8-áig látogatható, hozzá kapcsolódóan egy kisebb méretű kiadvány, egy kiállításvezető nyújt segítséget az érdeklődőknek (*Amazónia. Utak az indiánokhoz*. Néprajzi Múzeum, Budapest, 2011. 64 old.).

Ugyanitt, a Néprajzi Múzeum felső szintjén, az előbbi kiállítás termeiből áthaladva, de nem annak folytatásaként nézhetik meg az érdeklődők a *Kauri és nagyító – Óceániai ékszerek Bíró Lajos Gyűjteményéből* című időszaki tárlatot. Bíró Lajosnak a mai Új-Guinea északi területéről, a Huon-öbölből származó néprajzi gyűjtésének eredményeképpen a múzeumban őrzött anyagból készült kiállítást egy 2006 óta zajló tudományos feldolgozás előzte meg, amelyet a kurátor, Bíró Anna végzett el. Ezt a munkát a De Unger Chair támogatja. A kiállítás megnyitóján (2011. szeptember 30.) részt vett az ösztöndíj adományozója, Richard de Unger is. A vándorkiállításra tervezett anyagot két teremben rendezték el oly módon, hogy az elsőben láthatóak, olvashatóak a Bíró Lajos útjára és gyűjtési elképzeléseire, módszerére vonatkozó részletek, a másodikban pedig a nagyobb mennyiséget képviselő tárgyak, az ékszerek kaptak helyet. Ez utóbbiak kisebb egységekre tagolódnak, amelyekben az említett testdíszek kontextusában érzékelhetőek például a nemek és életkorok szerinti különbségek, a társadalmi és gazdasági szinten vagy az ünnepek és hétköznapiok tekintetében kitapintható eltérések, de ugyanígy jól kivehetőek a gyakorlati és a mágikus funkciók, illetve betekintést nyerhetünk a „helyi divat”-ba is. A kiállítás harmadik, és egyben záró termében Cséke Zsolt *Magyarok az emberevők földjén* című dokumentumfilmjének Bíró Lajosról és Fenichel Sámuelről szóló részét vetítik. A 2012. január 29-én záruló kiállításhoz megjelent kiadvány A Néprajzi Múzeum Kamarakiállítása 18. köteteként látott napvilágot (Bíró Anna: *Kauri és nagyító. Óceániai ékszerek Bíró Lajos gyűjteményében*. Budapest, 2011. 64 old.).

MÁTÉ GYÖRGY

TÉKA

Könyv a felföldi mezővárosokról

Kemecsi Lajos: *A felföldi mezőváros*. Épület és Tájegység Monográfiák 1. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 2009. 139 old.

Egy kislakú könyvecskét ajánlok az érdeklődők figyelmébe, amely a képecskéivel és tetszetős külalakjával már rögtön felhívja magára a figyelmet. Amikor belelapoz az olvasó, hamar megragadják a gördülékeny, szépen fogalmazott mondatok, a tömör, logikus, a lényegyet megjelenítő sorok, leírások, magyarázatok. Minél jobban beletemetkezik az érdeklődő a könyv olvasásába, annál kevésbé veszi észre, hogy egy szakkönyvet olvas, amely elvezeti egy tájegység mindennapjaiba. A kötet egy új sorozat kezdő darabja, amelynek célja

tudatosan éppen az, hogy a szentendrei Skanzen felépült, több évtizede mintaszerűen és tervszerűen bővített, a különböző magyarországi tájegységek legszebb, legértékesebb épületegyütteseit és az ott lakók mindennapjainak emlékét bemutassa.

Az olvasó képletesen úgy érzi magát, mintha egy felföldi mezőváros egyik házának gyönyörű kőkeretes ablakán tekintene ki az előtte sürgő-forgó, étellel teli, jellegzetes főtérre. Ugyan a lakótérben állva, de a városka lüktető, hangos forgatagában is otthonosan szemlélődhet, és így egyben a felvidéki hétköznapokat és ünnepnapokat is egyszerre láthatja. A könyv erénye, hogy ha kell, aprólékosan, de ha kell, akár madártávlatból is az összefüggéseket jól szemlélteti, mutatja be. Minderre szükség is van, mert a műfaját tekintve olyan múzeumi kiállításvezető a könyvecske, amely a látványos katalógus és a tudományos leírás részletező formáját is egyben kielégíti. A zsebben is elférő formája révén a múzeumlátogatók, a sétálók, a formákban gyönyörködők, a hagyományos népi közösségekben (paraszti-zselléri, mezővárosi, különböző nemzeti-vallási kisebbségi létben) élők építészetét-lakókultúráját, életmódját, eszközeit, szokásait, ünnepeit is megismerhetik a kötetből.

Nyugat-Európában a nagy múzeumokban, ahol komplex életmódtörténeti-néprajzi, változást bemutató kiállítások találhatóak, mindenhol hasonló típusú katalógusok, múzeumi vezetők értelmezik a kiállításokat, segítenek az apró és a nagyobb részletek összefüggéseinek megértésében. Mindezt úgy, hogy egy

tájegység, vagy egy művelési ág, vagy egy szituációs történet képét kibontva közel hozza a látogatót a korábbi évszázadokhoz, az akkori emberek életéhez. Mindezt ez a kis könyvecske is teljesíti, a múzeum egészét bemutató informatív kiállításvezető mellett szükséges közölni az egyes tájegységek kultúrtörténetét, néprajzát, komplex tudásanyagát.

Az első önálló fejezetben választ kapunk, hogy miért a Felföld került bemutatásra, és egyáltalán a fogalom kialakulásának története hogyan alakult a 16. század óta, illetve hogy a Felföld és Felső-Magyarország azonosítása, amit a köztudatban egynek tartanak, mennyire helytelen. A Felföld határa ugyanis nyugaton és északon a Kárpátok gerincén fut, keleten és délen pedig az Alföldbe simul. Beletartozik a szlovák–magyar nyelvhatár, nyugatról a Garam, keletről a Hernád völgye, és az Eperjes–Tokaji-hegylánc öleli körbe. Az eltérő természeti adottságú nagytájak gazdaságilag egymásra utalt és kapcsolódó területei az ország egyik fő vásárvonalát éltették és rajzolták ki. A történeti Zemplén vármegyében pedig a társadalmilag Nyugat-Európa-hoz hasonló sűrű településhálózattal rendelkező Tokaj-Hegyalja is ebbe a régióba esett. Összehasonlításként a Mátraalja területe kínálkozik, amit a tájegységkötet hűen követ. Csak sajnálni lehet és magyarázat nélkül marad, hogy a Bükk déli és keleti térsége miért szerepel kevesebb súllyal, hiszen Eger környéke is jellegzetesen hozzátartozik ehhez a nagy tájegységhez.

E térségnek jellegzetes és egységes tájalakítója a szőlő-borgazdálkodás. A magyarországi szőlő-bortermelés északi határához közel, a kiváló ökológiai adottságú középkori dülőkön, málokon, lázokon rendszeresen jó minőségű bort szűrték, ami a távolsági kereskedelem révén, a bor jó ára és árucikkjellege miatt meghatározó, egyféle parasztpolgári fejlődést és a borkereskedelem révén még a módos zsellérség kialakulását is lehetővé tette. Tehát nem kérdéses a szőlőművelés fontossága ezen a tájegységen, ahol a zonalitás a gazdálkodásban, az életmódban, az építkezésben mindenhol jól kitapintható. 1502-ből ismerjük a tokaji Hétszőlő dülő első írásos említését, ahol Károli Gáspár egykori híres pincéjében már valószínűleg aszúbor is forrt. A könyv 1570, majd egy oldallal később 1580-as évvel tünteti fel az aszúborok megjelenését, amit Balassa Iván is hangsúlyozott, hogy a nem létező adatok még nem jelenthetik ennek a ma hungarikumnak számító terméknek a korábbi megjelenését. Az ortlibi fajta a 18. századi nagy fajtaváltással mint délnémet szelektált, korai fajta kerülhetett a német tokaj-hegyaljai betelepülőkkel a Felföldre. A szőlők művelését, munkáltatását a megszólítással is megkülönböztetett munkás és munkáltató vincellérekkel végeztették, akiknek társadalmi helyzete is eltért, mert a munkáltató vincellér egyféle vállalkozói-munkairányítói szerepet igényelt. A hagyományos munkák, a kereskedelem-értékesítés csatornáit, az ebben részt vevők részletes leírása mintaszerű, mint a filoxéra kártétele és gazdasági-társadalmi erodáló szerepének bemutatása is. A monokultúra szintjén hagyományos módszerekkel termelő felföldi szőlőterületeknek kegyelem-dőfést és megújulási lehetőséget jelentett a szőlőgyökértetű.

A jellegzetes felföldi kőépítkezés mind a köztereken, mind a magántere-
ken megmutatkozott, a kőépületek mezővárosi társadalmat fogtak közre, jel-
legzetes iparokkal, foglalkozásokkal, kézművességgel. Mindez a polgáriasul-
tabb lakóbelsőbken, használati tárgyokban, igényesebb kivitelezésekben mu-
tatkozott meg. A látogatók figyelmét megkapó és fenntartó enteriőrök, élet-
módot bemutató lakó-tisztálkodási stb. sarkok megjelenítése a könyvecskében
igazán üdítő és színes, mint pl. a tállyai ház első szobája, a csizmadiamesterek
szobája, a gyöngyösi polgárház konyhája, a tállyai ház konyhája, a hejcei
lakószoba, a fürdés előkészülete a tállyai házban, vagy a színésznő budoárja a
gyöngyösi házban. Mindez persze az eredeti tárgyakkal, tárgye gyüttesekkel, a
gondosan kiválasztott és leírt, esetleg szituációs történetekkel hitelesítve jele-
nik meg. Mindezt a nemzeti és felekezeti sokszínűséggel még inkább kiemel-
ve és azt a fajta egymás mellett élést is bemutatva, ahol ugyan együtt éltek
zsidók és más vallásúak, de egymás rítusát, vallását nemigen ismerték. Erről a
színes, a magyar néprajz által is feltárt egymás mellett élésről is szép képet
kaphat az olvasó a terület folklórával együtt.

Gyakorlatilag a szentendrei Skanzen tájegységbemutatásában és *A felföldi
mezőváros* című, jól és körültekintően megírt kiállításvezetőjében minden
témakör tárgyalásánál visszatükröződik az alapos, széles kitekintés, a történelmi
hitelesség. A mezőváros bemutatásánál hűen követi a katalógus a tájegység
híres és tipikus épületeinek leírását. A katalóguskönyv áttekinthetőségét, egy-
egy épület történelmi súlyát, a kiválasztás igazolását, jellegét az a modern szer-
kesztési mód is elősegíti, hogy a kisebb-nagyobb képekkel szemben szürke
alánnyomással olyan magyarázó, részletező szöveget emeltek ki, amely az álta-
lános történelmi magyarázatból kiemelkedve a konkrét tárgyat, tárgye gyüttest,
épületet, szokást világítja meg a látogató-érdeklődő-olvasó számára. Ezzel a
szerkesztési móddal nem csak kihangsúlyozódnak a múzeumi kiállítással be-
mutatott jelenségek-összefüggések, hanem a könyv olvasásának ütemét nem
zavarva, sőt, könnyebbé téve, a történelmi-néprajzi jelenségek mellett a konkrét
leírások, levéltári kutatások eredményei, dokumentumai színesítik és még
tartalmasabbá teszik a könyvecskét.

Az olvasó, múzeumlátogató amikor leteszi a könyvet, úgy érzi magát,
mint a hejcei egérfogóban az egykori egér a 154. képen, vagyis hogy a tájegy-
ség történelmi-néprajzi szépségének és leírásának rabjává vált. Ez pedig a szer-
ző összegző, szépen megírt munkáját dicséri.

CSOMA ZSIGMOND

ÉVFORDULÓK, MEGEMLÉKEZÉSEK, KÖSZÖNTÉSEK

Nép, nemzet és egy új tudomány* Az „ethnographia” Hunfalvy Pál felfogásában

Egy irigylésre méltóan széles látókörű, nagy tudású és haláláig aktív tudós születésének 200. évfordulóján érdemes felidézni azokat a gondolatokat, amelyek a magyar néprajz tudománnyá formálódását eredményezték.

Előljáróban azonban meg kell világítanom az előadásom címében szereplő, általa is használt terminus technikusok jelentését, melyek némileg különböznek mai meghatározásainktól.

Hunfalvy a népet egy ország lakosságaként, a nemzetet pedig egy közös nyelvi és kulturális örökség hordozójaként, azaz etnikumként értelmezte. Az ő felfogásában az *etnográfia* (a néprajz) olyan történeti tudomány, amely egy-egy etnikum fejlődéstörténetét és jelen állapotát leírja. Az etnográfiát valójában ő *etnológiai*ként értelmezte és művelte. Munkásságát méltatva ezt a tényt így világította meg Herrmann Antal: „Működése irányánál fogva mint *etnológusról kellene szólni, a szó szoros értelme szerint.*”¹ A népességtörténettel, etnogenezissel foglalkozó néprajzot Hunfalvy *külső* vagy *politikai néprajznak* nevezte, a recens állapotokat (a Magyarországon élő népek köznapi életmódját, kultúráját, tárgyi és szellemi hagyományait) vizsgáló tudományt pedig *belső* vagy *lélektani etnográfiának* tartotta. Elgondolása szerint ez utóbbihoz kell majd a Magyar Néprajzi Társaságnak anyagot gyűjtenie.

„A néprajz a mai népekre nézve okvetlenül szükséges kiegészítője a történelmi tudománynak” – írta,² hisz hozzásegít bennünket a nemzeti önismerethez, mi több (s ezt már én teszem hozzá): a helyes nemzetiségi politikához. A maga korában, a Monarchia soknemzetiségű Magyarországon – melyet egy emberöltővel korábban Csaplovics János „kis Európa”-nak nevezett statisztikus országleírásában – alighanem ez volt a legkorszerűbb, legcélravezetőbb és leghumánusabb tudományos eszme.

Bevallom, Munkácsi Bernát,³ Paládi-Kovács Attila⁴ és Zsigmond Gábor⁵ társadalomnéprajzkutató évtizedekkel ezelőtt készült szakmai szempontú ér-

* Elhangzott a 2010. szeptember 20-án az MTA Székházában megrendezett *Hunfalvy Pál-emlékülésen*.

¹ Herrmann Antal: Hunfalvy mint ethnographus. In *Hunfalvy-album*. Hunfalvy Pál fél évszázados akadémiai tagsága emlékére kiadják: Tisztelói. Budapest, 1891. XXI. Ugyanitt teljes bibliográfiáját időrendben összeállította Hellebrant Árpád, 252–268.

² *Ethnographia* 1890. 170.

³ Munkácsi Bernát: Hunfalvy Pál emlékezete. *MTA emlékbeszédek*.... 15. kötet. 1912. 11. szám.

tékeléseit olvasva valósággal megrázott a Hunfalvy által felvetett és kutatott tudományos problémák máig ható érvényességé és időszerűségé, érdeklődésének sokrétűsége, munkásságának gazdagsága.

Az idő rövidsége miatt nem elemezhetem mélyrehatóan írásait, ehelyett tudományos pályája egyes szakaszainak felvázolásával szeretnék rámutatni arra, hogy miért épp őt, a már agg tudóst tüntették ki tisztelői és tanítványai azzal, hogy 1889 októberében egyhangúan megválasztották az újonnan alakult Magyarországi Néprajzi Társaság elnökének.

A klasszikus műveltséggel, széles körű európai nyelvismerettel és olvasottsággal egyaránt felvértezett Hunfalvy Pál 1848 előtt leginkább esztétikai, görög filológiai, társadalombölcseleti, jogi és közgazdaságtani problémákkal foglalkozott.

Fiatalkori írásai egy *általános társadalomtudomány*, az ő szavával: *országzászat* szükségességét hangoztatták,⁶ amelyben nagy szerepe lenne a társadalmak fejlődéstörténetét vizsgáló tudományoknak, köztük a magyarság genezisével foglalkozó őstörténetnek, valamint az etnikumra jellemző történeti/kulturális sajátosságokat, illetve az idegen népekkel való kölcsönhatások nyomait is megőrző *anyanyelv* kutatásának.

Elgondolása szerint a *társadalom* az emberi kapcsolatok rendszere, mely állandó fejlődésben van. A fejlődés fontos biztosítóka a *nevelés*, ennek feltétele pedig a *nyelv*. A munkamegosztáson alapuló emberi kapcsolatrendszer ugyan univerzális, de *nemzeti* formában realizálódik, a saját nyelv, gondolkodás, művészet és tudomány adja meg folytonosságának lehetőségét. A társadalom és a nemzet egymástól el nem választható jelenség, kapcsolatukból következik, hogy külön tudománynak kell vizsgálnia a társadalom fejlődését és a saját nyelvű etnikumokat. Csak e kettő szintézise alapján állítható össze az egyes nemzeti társadalmak története.

A szabadságharc bukása után a nemzeti elfogultsággal teli, ún. romantikus történelemszemlélettel szemben Hunfalvy több munkájában is tagadta a honfoglaló magyar nép (scythia és hun rokonsággal megtámogatott) kultúrfölényét, pl. a Kárpát-medencében őshonos szlávokkal szemben. Hunfalvy abból indult ki, hogy a honfoglaló magyarság sem társadalmilag, sem etnikai szempontból nem volt egységes, következésképp kultúrája is magán viselte a más etnikumokkal való keveredés nyomait; „... *nem az az érdem, hogy kitől, hol származott akár egyes ember, akár nemzet – vallotta –, hanem az, hogy mivel gyarapítja magamagát és az emberiséget.*”⁷

⁴ Domokos Péter–Paládi-Kovács Attila: *Hunfalvy Pál*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986.

⁵ Zsigmond Gábor: Hunfalvy Pál útja az embertudománytól az etnográfiaig. In *Népi Kultúra–Népi Társadalom* X. 1977. 207–251.

⁶ Vö. Hunfalvy Pál: Országgazdasági tájékozás. *Ellenőr* 1847. 149–216.

⁷ Idézi Munkácsi 1912. 499.

A magyar nép őstörténetének megírásához tehát mindenekelőtt magyar nyelvtörténeti kutatásokra, valamint a nyelvrokon népek nyelvének és kultúrájának összehasonlító vizsgálatára van szükség – hangoztatta –, és az ügy érdekében 1852 és 1856 között tíz nyelvtörténeti tanulmányt írt, ezek révén vált az összehasonlító nyelvtudomány egyik magyarországi megteremtőjévé.

Hunfalvy nemzetközi viszonylatban is új *etnikumkutató* koncepciója nemcsak a nemzeti kultúrát abszolutizáló romantikus magyar történelemfelfogással állt szemben, de eltért a kortárs német társadalomtudomány Stein, Widman és Riehl képviselte, egymástól is különböző állam/társadalom és nép felfogásától;⁸ valamint tagadta a Spencer-féle ún. szociál-darwinizmust is. Ez utóbbi a társadalmak fejlődését a természet mintájára a fajok örökös harcának eredményeképp képzelte el.

Hunfalvy Pál életének 1851–64 közé eső évei (munkásságának második korszaka) az etnikumtörténeti és összehasonlító módszerű nyelvtörténeti vizsgálatok jegyében teltek el; és nemcsak a honfoglaló magyarság eredetének pontosabb meghatározását segítették, de hozzájárultak a különböző társadalmi fejlettségi fokon álló népek objektívebb és szakszerűbb vizsgálatához, továbbá hasznosítható tanulságokkal szolgáltak az egész Európát érintő nemzetiségi politikában. (A levert szabadságharc után hazánkban e probléma különösen kiéleződött.) Így írt erről a kérdésről 1861-ben, rámutatva az angol, francia és német gyarmatbirodalmi rendszerek és nemzeti egyenlőségről vallott politikai nézeteik ellentmondására: „... bármit fecsegjenek Európában a nemzetiségek egyenlőségéről, azt sehol nemcsak nem gyakorolják, de nem is tudják, mi az. Mi e tekintetben nem akarunk lenni, s nem lehetünk csak fecsegők, mint egyebütt Európában, nekünk a nemzetiségek egyenlőségét gyakorlatba kell hozni úgy, amint valóban meg is állhat.”⁹

Ezekben az években Hunfalvy és hasonló gondolkozású nemzedék-társainak (az ún. *hungarus* tudattal operáló történettudomány képviselőinek) elképzelései jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar nemzeti önkép korrekciójával a nemzetiségi feszültségek oldódjanak.

Hosszú előkészítő nyelvtörténeti és történeti tanulmányok után Hunfalvy 1864 írja meg és publikálja első mai értelemben vett néprajzi jellegű munkáját, *A vogul föld és népeit*¹⁰ (Reguly Antal gyűjtései nyomán), s ez a munka

⁸ Hunfalvy Pál: A társadalom vagy Stein, Widmann és Riehl. *Új Magyar Múzeum* 1851–1852. 635–663., 704–719., 741–758.

⁹ Vö. Hunfalvy Pál: A 'Magyar Nyelvészet' politikája 1861-re. *Magyar Nyelv* VI. 1861. 1–13. Kiemelten idézi: Zsigmond Gábor 1977. 228.

¹⁰ *Reguly Antal hagyományai*. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából kiadta Hunfalvy Pál. I. kötet. *A vogul föld és nép*. Reguly Antal hagyományaiból kidolgozta Hunfalvy Pál. Pest, 1864.

alapjául szolgált *A magyarok eredetéről* szóló tanulmányának¹¹ is. Az 1858-ban elhunyt Reguly hagyatékának feldolgozását egy vogul teremtésmonda elemzésével kezdi meg.¹² Tanulmányaiból kitűnik, hogy mindenkor megbecsülte és ahol lehetett, fel is használta a szó mai értelmében vett néprajzi és folklorisztikai adatokat. Néphittel és a magyar ősvallással foglalkozó kutatóink ma is hivatkoznak szófejtéseire, melyekben ősi vallásos szokások és hiedelmek nyomaira bukkanunk.¹³ Elsőként mutatta ki pl. az *áldás* és *átok*, az *idnap* (ünnepe) és az *idleni* (ünnepet ülni), az *idvez~ üdvöz, imádni*, az *íz* (mint betegségnev), valamint a *tündér* szavak és kifejezések finnugor eredetét. Nyelvtörténeti szómagyarázatai (pl. az *ukkonpohár*, az *áldomás*, a *vérszerződés*) összekapcsolhatók régi és kortárs jogszokásokkal,¹⁴ a földrajzi neveket pedig az helyi őslakosság nyelvi bizonyítékának tekintette.¹⁵

Munkássága harmadik nagyobb korszakát, az 1864–75 közé eső éveket leginkább a finnugor nyelvhasznítás és a magyarság etnogenezisének vizsgálata töltötte ki. Budenz Józseffel együtt tisztázta a magyar nyelv genezisének fontos kérdéseit, mindenekelőtt a finnugor nyelvi rokonságot. Hunfalvy megállapította, hogy nyelvünk legközelebbi rokona a vogul és az osztják. Felfogása szemben állt a Vámbéry Ármin vezette ún. „törökös” irányzattal, valamint az előkelőbbnek tartott hun–magyar rokonságot, autochton magyar kultúrát hirdető romantikus történelemszemlélettel is. Hunfalvy nyelvi bizonyítékok alapján elsőként írt az ugor kori lótartrásról mint történeti-etnográfiai tényről.¹⁶ Továbbá: nyelvészeti vizsgálatainak mintegy melléktermékeként jelentős érdemeket szerzett a nyelvrokon népek irodalmának hazai megismertetésében. E célból finn olvasókönyvet is szerkesztett,¹⁷ s Magyarországon ő hívta fel a

¹¹ Hunfalvy Pál: *A magyarok eredete. Budapesti Szemle* XIX. 1864. 2–97. A kérdéstről l. még uő: Ugor vagy török-tatár eredetű-e a magyar nemzet? *Értekezések a Nyelv- és Széptudományok Köréből* XI. 1. sz. Budapest, 1883.

¹² Egy vogul monda. (Vogul nyelvtani és szótári kísérlettel). *Akadémiai Értesítő* 1859. I. 285., valamint *Új Magyar Múzeum* 1859. II. 285.

¹³ Hunfalvy Pál: Szófejtések. 1. áldomás; 2. átok; 3. imádság; 4. innep; 5. ingyen. *Magyar Nyelvészet* III. 1858. 114.; Szófejtőgetések. Miért mond a nyelv valamit úgy és nem másképp? *Magyar Nyelvészet* IV. 1859. 468.; Magyar mythológiai adatok és egyéb. *Nyelvtudományi Közlemények* XII. 1876. 70.; Ugor–magyar–finn mythológiai töredékek. *Budapesti Szemle* XIV. 1877. 97.

¹⁴ Hunfalvy Pál: *Ukkonpohár. A régi magyar jogi szokásnak egy töredéke. Értekezések a Nyelv- és Széptudományok Köréből* VIII. 6. sz. Budapest, 1879.

¹⁵ Hunfalvy Pál: Földirati és helynevek (Héjő, Sajó, Szin-va, Zagy-va, Berettyó [Berek-jó], Si-jó, Táp-jó). *Nyelvtudományi Közlemények* VI. 350.; Magyar folyó és helynevek. *Egyetemes Philológiai Közlöny* IV. 1880. 586.

¹⁶ Hunfalvy Pál: Az ugor városokról. Adalék a műveltség történetéhez. (Kivonat). *Akadémiai Értesítő*. X. 1875. 6.; Új tudományok, új előítéletek, meg adalék a finnugor népek történetéhez. *Nyelvtudományi Közlemények* XIV. 1878. 1.

¹⁷ *Finn olvasókönyv*. Első kötet. Finn olvasmányok a finn nyelvet tanulók számára. Pest, 1861.

figyelmet először a finn és az észti hősepikára, a vogul medvénekekre és mitológiára; mi több: szöveghű részlet-fordításokat közölt a *Kalevalából*,¹⁸ hogy az alliterációkat és a gondolatrítmust kedvelő finn és észti költői nyelvet és verselést illusztrálja.

Hunfalvy élete utolsó másfél évtizedében kerített sort az *összehasonlító néptörténetre*, konkrétan: az „oláh/rumun” (román) és magyar nemzet *őstörténetének*, *etnogenezisének* kutatására. A román nyelv és néptörténet, Erdély kora és késő középkori története a szó legszorosabb értelmében haláláig foglalkoztatta.¹⁹ Romantikus ábrándnak tartotta és elvetette a dáko-román kontinuitás elméletét²⁰ éppúgy, mint a székelyek hun származtatását és a hun–magyar rokonságot.²¹ E kérdésekről számos kongresszusi előadásában, tanulmányában és könyvében fejtette ki bizonyító érveit.

Tudományunk szempontjából fő művében, az 1876-ban kiadott *Magyarország ethnographiájában* behatóan foglalkozott a honfoglaló magyarságba olvadt keleti népekkel, a kabarokkal, izmaelitákkal, úzokkal és besenyőkkel, valamint a kunok és jászok beköltözésének és magyarrá válásának kérdésével. A magyarság „jelen mivoltának” leírásakor a németeket, a szlávokat és a románokat hosszabban, a relatíve kisebb lélekszámú zsidó, örmény, cigány betelepülőket röviden tárgyalja.

Mint bevezetőmben már utaltam rá: ő a népet magyarországi lakosságként, a nemzetet *nyelvi-kulturális-társadalmi egységként* fogta fel. Maga is tisztában volt azzal, hogy a népességtörténet csak egyik ága az etnográfianak. Ezt ki kell egészíteni a nyelvtörténeti, dialektológiai és nyelvföldrajzi adatokkal, valamint a jelenkori mindennapi élet és kultúra, társadalom leírásával, s mindezek összevetéséből, ill. szintéziséből születhet meg az a képzeletbeli lista, amelyet egy-egy európai nemzet sajátosságának nevezhetünk.

„Mi által és hogyan lesz a nemzet meg a nép?” – tette fel a kérdést, majd így válaszolta meg: „A nemzet lesz nyelve, hite és társadalmi szerkezete által. E három közt a nyelv az első, ez a nemzetnek születése és – ha szabad így mondani, életének fája is.”²²

A múlt magyar tudósai sorozatban megjelent kismonográfiában Paládi-Kovács Attila méltán írta róla, hogy „Hunfalvy Pál volt az első hazánkban, aki a korábban leíró szinten mozgó néprajzot elméleti síkra emelte. Széles társa-

¹⁸ Hunfalvy Pál: Kalevala, finn eposz ismertetése és kivonatai. *Szépirodalmi Lapok* 1853. I. félv. 10–12., 49–51.

¹⁹ Hunfalvy Pál: A rumun nyelvről és népről. *Nyelvtudományi Közlemények* 1867; *Az oláhok története*. 1–2. Budapest, 1894.

²⁰ Hunfalvy Pál: *Hogyan csinálódik némely história. Pillantások a rumun történetírásba*. Budapest, 1885.

²¹ Hunfalvy Pál: *A székelyek. Felelet a székelyek scythá–hun eredetűségére*. Budapest, 1880.

²² Hunfalvy Pál: *Magyarország ethnographiája*. Budapest, 1876. 48.

dalomtudományi perspektívába helyezett etnográfiai elméletet dolgozott ki, melynek alapelve az evolúció, módszere az összehasonlítás volt.”²³

Annak ellenére, hogy Hunfalvy finnugor nyelvi rokonságunkat, etno-ge-neziszünket hangsúlyozó tudományos elgondolásainak jelentős ellentáborra volt és van (amint az Szij Enikőnek a kontár nyelvészkedőket ostorozó előadásából is kiderült), akik szász származását felhánytorgatva nem átalították hazafiatlan „bécsi bérencnek” nevezni – haláláig kitartott kutatási eredményei mellett. A nyomába lépő szaktudósok (nyelvészek, történészek, etnográfusok és etnomuzikológusok) megerősítették állításait és komparatív módszere helyességét. Elég, ha Herman Ottónak a magyar halászatról és eszközanyagáról készült könyvére²⁴ és Jankó János nyelvtörténeti adatokkal megerősített esz- köztörténeti munkájára,²⁵ Arany János általa is ismertett nemzeti versel- sünkéről készített tanulmányára,²⁶ Munkácsi Bernát vogul népköltési gyűj- teményére, Vikár Béla karjalai és magyar folklórgyűjtéseire,²⁷ vagy Bartók Béla, Kodály Zoltán, Vargyas Lajos összehasonlító zenetörténeti munkáira,²⁸ a Paksa Katalin által felvázolt zenetörténeti korszakokra,²⁹ Vikár László nyelvrokon népek között végzett dallamgyűjtéseire³⁰ gondolunk.

Öszinte elismeréssel kell adóznunk továbbá annak a józan kutatói szemlé- letnek, annak a hazafias és tudományos elkötelezettségnek és szívósságnak, amellyel ez a paraszti sorból fölemelkedett fiatalember – aki önként lett ma- gyarrá – megalapozta a hazai társadalomkutatást.

Első jelentős méltatója és tanítványa Munkácsi Bernát akadémiai szék- foglalójában (1911-ben) úgy értékelte, hogy Hunfalvy a magyar tudományos életben „a korszellemnek igazi megtestesítője, [aki] a helyes célok kitűzésével s minden nehézséget leküzdő követésével, ugyanazt a hivatást teljesítette, mint Deák Ferenc a politikai élet terén. [...] állandóan épülünk munkáin, az ő tani- tásai értelmében végezzük kutatásainkat. Így él s működik közöttünk Hunfalvy szelleme s éljen is magunkban s utódainkban időtlen időkig!”³¹

²³ Domokos P.–Paládi-Kovács A. 1986. 244.

²⁴ Hunfalvy a *Századokban* maga is méltatja az 1887-ben megjelent néprajzi kézi- könyvet Herman Ottó magyar halászati könyve, nyelvi, társadalmi, néprajzi és ré- gészeti tekintetben. címmel. *Századok* 1888. 216.

²⁵ Jankó János: *A magyar halászat eredete*. Budapest–Leipzig, 1900.

²⁶ Arany János: *A magyar nemzeti versidomról*. *Új Magyar Múzeum* 1856. IX.; ismer- teti: Hunfalvy *Magyar Nyelvészet* II. 1857. 68.

²⁷ Egyebek között pl. Vikár Béla: Élő nyelvemlékek. *Ethnographia* XI. 1901. 131–142.

²⁸ Oly sok bibliográfiai adat kívánkoznék ide, hogy felsorolásuktól eltekintek.

²⁹ Paksa Katalin: *Magyar népzene-történet*. Balassi Kiadó, Budapest, 1999.

³⁰ Vikár László: Archaikus finnugor dallamtípusok. In *Népzene és zenetörténet*. II. Szerk. Vargyas Lajos. Editio Musica, Budapest, 1974, 5–63.; Uő.: *Volga-kámai finnugorok és törökök dallamai*. MTA Zenetudományi Intézet, Budapest, 1993. (Lemezen: HCD 18229 Budapest, 1996.)

³¹ Munkácsi B. 1912. 414. Hunfalvy munkásságának utóéletéhez lásd Hunfalvy Pál: *A magyar nyelv és nemzet származási időszaka*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1973.

Úgy legyen! – mondhatnám, de kívánhatnám ezt is (az újból hangossá váló fajmagyarkodókra, idegengyűlölőkre gondolva): bár így lenne az Akadémia berkein, a tudós társadalmon kívül is!

KÜLLŐS IMOLA

Nagy Gyula centenáriuma

**Száz éve született Nagy Gyula,
a 20. század egyik legnagyobb formátumú autodidakta etnográfusa**

Aki olvasta annak idején a „néptanítói” végzettségű Nagy Gyula *A múzeum szolgálatában* (Békéscsaba, 1986. 26–28.) című munkájában leírt vallomását arról, hogy „főhivatású muzeológusként” eltöltött 8–9 esztendő után miért és miként kezdte el, majd hagyta abba az „egyéni levelezőként” is végezhető egyetemi tanulmányokat az Eötvös Loránd Tudományegyetem néprajz szakán, nyilván érteni fogja: miért tartom emlékidéző dolgozatom címébe emelendő jelentőségűnek *autodidakta* tudóssá érlelődését. Értenie kell minden figyelmes olvasónak, hogy miért, hiszen a folyamatos tudásszerzésre és a lehető legtökéletesebb teljesítményre törekvés soha nem csillapuló igényvágya és megvalósításának megannyi eszköze-módszere is benne foglaltatik ebben a muzeológusi és tudósi sikereivel büszkélkedő, mégis méltányolhatatlanul szerény: az ön-kisebbitésig, az önmarcangoló kétkedésig is el-eljutó vallomások művében.

Mert nyilván sokan lesznek, akik (még) nem olvasták Nagy Gyula múzeumtörténeti és önéletrajzi kötetét, benne a vallomását a „továbbképződés” szükségességével megindokolt egykori döntéséről és tudós barátainak (legfőképpen K. Kovács Lászlónak) az egyetemi szakképzésnél a népeleti jelenségek személyes megfigyelése-átélése sokkalta nagyobb jelentőségére felhívó intelméről, mégiscsak illendő megfogalmaznom: az ő esetében *nem azért* szimbolikus érvényű a szakirányú képzés hiánya, mert a magyar etnográfia és folklorisztika tudománytörténetében rendkívüli lenne a tudóssá nevelődés autodidakta útja-módja. Szaktudományunk kialakulásának is, önálló diszciplínaként művelésének is egyik értelmezést-magyarázatot igénylő különössége éppen az, hogy feltűnően sokan szorgoskodtak a példát kínáló, iskolát teremtő „vezető tudósok” által megfogalmazott szakági követelmények színvonalas teljesítését elkötelezetten vállaló „közkatonák” között olyanok, akik az elméleti és módszertani felkészültség értelmében teljességgel képzetlenek vagy alig képzetek voltak. Ennek ellenére e „közkatonák” közül korántsem kevesen a szakmai közvélemény által *néprajzkutató*nak fogadtattak el, míg

mások (a nagy többség) csupán a forrásbázis mind sürgetőbb megteremtéséhez-gazdagításához hatékonyan hozzájáruló *önkéntes néprajzi gyűjtő*nek minősültek.

Nem a szokatlansága, hanem ez a ritkán emlegetett, alaposan még nem elemzett tudománytörténeti háttér és környezet avatja tehát szimbolikus érvényűvé a „néprajzkutatónak” elismert Nagy Gyula életrajzát és szakmai teljesítményét! Mely magán viseli ugyan a szabálytalan, a magyar néprajzban azonban korántsem szokatlan autodidakta tudássá érlelődés árulkodó jegyeit (is), mégis – ez a meggyőződés – a személyes invención felépült tudományos teljesítmény páratlanságát-tökéletességét fogja mindinkább méltányolni tudománytörténetünk. Azaz: mind jobban fel fog értékelődni Nagy Gyula „leíró” dolgozatainak – közöttük elsősorban monografikus összegzéseinek¹ – teljesség-igénye, feltétlen megbízhatósága, s módszertani kiérleltsége, és mind nagyobb figyelmet fognak kapni a szakág egésze számára követendő példák sorát kínáló (sajnos azonban eléggé csekély hatású...) kezdeményező érdemei egyes témák „felfedezésében”, valamint a személyes megfigyelésen és/vagy kikérdezésen alapuló néprajzi adatbázisnak a társadalomtörténeti igényű általánosítások szolgálatára rendelésében.

Amikor születésének 100. évfordulóján emlékezünk rá, ezt a bizvást remélt „felértékelődést” szeretném siettetni – tovább építvén a vele kapcsolatos személyes élményeimre és (elsősorban, de korántsem kizárólag!) Orosházaképünket gazdagító életművének ismeretére alapozott elemző méltatásaimat² – az eljövendő kutatógenerációknak „üzenő” néhány, az újraértékelés lehetőségére és szükségére figyelmeztető szempont megfogalmazásával.

Nagy Gyula hallatlanul gondos, a személyes megfigyelésen és aprólékos kikérdezésen alapuló adatfelvételeinek elsődleges általánosításait „parasztlektorokkal” is ellenőriztető népeletrajzainak *legfőbb törekvése* volt a történetileg változó és társadalmi rétegenként kisebb-nagyobb mértékben különböző „népi” (azaz paraszti) tudáselemek, eszközök, munkamódok és a „közösségi hagyomány”, illetve – másik oldalról – az egyéni invenció, kezdeményező-készség, valamint a devianciára hajlamos személyiség viszonyának lehető tisztázása. Ennek a „tereptapasztatokra” épülő (bár teoretikus igénnyel soha sem hangsúlyozott) módszertani értékű törekvésének az Orosháza-vizsgálatokon messze túlmutató: a paraszti munkavégzés, életforma és gondolkodás 20.

¹ L.: Nagy Gyula: *A hagyományos földművelés a Vásárhelyi-pusztán*. (Néprajzi Közlemények, VII. 2.) Budapest, 1963; Nagy Gyula: *Paraszti állattartás a Vásárhelyi-pusztán*. (Néprajzi Közlemények, XII. 1–2.) Budapest, 1968; Nagy Gyula: *Parasztélet a Vásárhelyi-pusztán*. (A Békés Megyei Múzeumok Közleményei, 4.) Békéscsaba, 1975.

² Szilágyi Miklós: Nagy Gyulára emlékezünk. *Néprajzi Hírek*, XXXIII. (1994) 3–4. sz. 128–132.; Szilágyi Miklós: Orosháza népelete hármastükörben. *A Szántó Kovács Múzeum Évkönyve*, 6. Orosháza, 2003. 31–39.

századi változásaira bizvást általánosítható megannyi rész-eredménye mind-mind benne foglaltatik tematikus monográfiáiban és tanulmányaiban.

A paraszti gazdálkodásról szólva az „ott és akkor” (azaz: a 20. század első felében, középső évtizedeiben és a délkeleti Alföldön) jellemző volt gazdálkodási módot, ennek részeként pl. nemcsak az illegálisan–fél-legálisan létező, tehát fényképezhető–filmezhető gabonanyomtatást, hanem a gépi aratást és gépi cséplést is „hagyományosként” mutatta be. Vagyis: továbbgondolásra érdemes adalékokat szolgáltatott az „egyidejű különbözőségek” lényegi tartalmának megértéséhez és a néprajz „hagyomány”-fogalmának újraértelmezéséhez: a paraszti kultúra régies és új elemeinek egyidejűségét és kötelező egyensúlyát közösségi érvényű cselekvési/életvezetési vezérfonallá szervező „hagyomány” valóságos jelentésének/ jelentőségének tudatosításához.

Igen sok adalékkal szolgál Nagy Gyula életműve (és ez esetben nemcsak a publikációkat, hanem a kéziratárakban fellelhető gyűjtéseket is célszerű lesz áttekintenünk!³) a parasztlak és a parasztmunkások *lényegileg* azonos, mégis sok apró részletében *nagyon más* munkakultúrájának és életviszonyainak alaposabb megismeréséhez. Az azonosságok és a különbségek számbavételének akkor lesz különösen nagy jelentősége, ha arra akarunk választ keresni, hogy bár a parasztmunkások társadalmi (és a Viharsarokban különösen jellemzően politikai!) aspirációi eléggé egyértelműen a „parasztként” való létértelmezés irányába mutattak, és a módos gazdák és a parasztmunkások között hidat teremtő patrónus–kliens viszony is lényegileg a „parasztként” létezés illúziója folyamatos ébrentartásának szolgálatában állott, önmeghatározó gesztusaik mégis inkább a különbözést, az ellen-érdekeltséget, a tudatosan keresett konfrontációt fejezték ki. A Viharsarokban (s így Orosházán) mindenképpen ez a *paradoxon* látszik legfőképpen tanulmányozandónak, hisz nem tudjuk, hogy mekkora a része mindebben annak, hogy noha parasztlak módra éltek és gondolkodtak a parasztmunkások, a szocialisztikus politikai mozgalmak agitátorai „munkás” voltak ráeszméltetni mindazokat, akik az agrárszocializmus vonzásába kerültek. Én azt gyanítom, hogy a „néplélek” megrontásán munkálkodó gaz agitátorok szerepének-jelentőségének túlhangsúlyozása helyett figyeljünk alaposabban azokra az adalékokra, melyek Nagy Gyulának – és korántsem mellékesen: osztálytársának, az író és szociográfus Darvas Józsefnek politikai elfogultságokkal, indulatokkal át- meg átszótt – műveiben benne foglaltaknak!

Nagy Gyula, mert valóságközeli észleletei, nem a „népről” való elmélkedés közben kiformalódott romantikus téveszmék vezérelték, pontosan tudta és műveiben szemléletesen be is mutatta, hogy bár a parasztlak született egyén a *közösségi hagyomány* által formalizált életvezetési szabályok, szokásjogi

³ Fentebb idézett múzeumtörténeti-élettörténeti kötetének teljesség igényű bibliográfiája a kéziratárakban fellelhető gyűjtéseket, publikálatlan dolgozatokat is számba veszi (Nagy Gyula i. m. [1986] 177–186.).

normák, konkrét élethelyzetekre érvényes cselekvési javaslatok figyelembe vételével szervezi meg a maga és családja életét, de meg akar és meg tud maradni szuverén *egyéniségnek*. Következésképpen: noha a hagyomány megszervezte paraszti kultúra minél részletesebb-teljesebb bemutatására törekedett egész életében, az ilyen igényű általánosításait előszeretettel „ellenponthozta” az egyéni kezdeményező-készséget vagy a devianciát felmutató *egyedi adatok* szövegbe emelésével. És – gyanítom – ezért is érezhette szükségét egy „paraszti önéletíró kör” megszervezésének.⁴ Jól tudta ugyanis, hisz „adatközlőként” és „parasztlektorként” mindegyikőjüket közlelről ismerte, hogy az általa irányított önéletírók csak abban az értelemben lehetnek az ő „szócsövei”: tudósi életművét kiegészítő „adattárak” szolgáltatói, hogy sokszorosán igazolni fogják: a hagyományban való benne élés és a szuverén egyéniség nem zárja ki, sokkal inkább feltételezi egymást. Tucatnyi paraszt (a történelem kényszere miatt persze volt-paraszt inkább!) írásra biztatásával – mint Magyarország-szerte páratlan gesztussal – is azt fejezte ki tehát az önzetlen segítőkészségéről is jól ismert Nagy Gyula, hogy – egyrészt – csak afféle laza keret-szabályrendszerként célszerű értelmeznünk a közösségi hagyományt, melyhez ki-ki a maga adottságai, konkrét szükségletei szerint igyekezett (és többé-kevésbé tudott csak) igazodni. Másrészt pedig azt is kifejezte, hogy maga a hagyomány is akkor ismerszik meg igazán, ha az ésszerűen megokolt hagyományellenességre: az újítókészségre, az öntudatos norma-tagadásra, illetve a kényszerű szabálytalanságokra, az eltökélt devianciára minél nagyobb rálátásunk van. *Emiatt* kell megismernünk az egyéni életutakat és a személyesen megfogalmazott életstratégiákat!

Bár a kezdeményező érdem – a más által nem vizsgált vagy alig-alig vizsgált néprajzi témák felfedezése, illetve újrafelfedezése – Nagy Gyula Orosházáról és Vásárhelyi-pusztáról írt monográfiáiból is felsejlik (a tanyai életmód-vizsgálata pl. kiterjedt – csak néhány igencsak ritkán vizsgált „kistémát” említve – az árnyékszékre, a jövedéki törvény és egyéb állami tilalmak kijátszásának a praktikáira vagy a pusztai zugiskolákra⁵), mégsem haszontalan felhív-

⁴ A paraszti önéletíró körről l. Nagy Gyula: „... hogy ne vigyem magammal a sírba.” (Részletek az orosházi önéletíró parasztlak munkáiból.) *Békési Élet*, XII. (1978) 1. sz. 85–97.; Nagy Gyula: Szemelvények az orosházi önéletíró parasztlak munkáiból. In: Nagy Gyula (szerk.): *A Békés Megyei Múzeumok Közleményei, 7. Tanulmányok Orosházáról és környékéről*. Békéscsaba, 1983. 203–236. – Az orosházi önéletírók megjelent kötetei: Csizmadia Imre: *Pirkadattól delelőig*. Budapest, 1982; Csizmadia Imre: *Delelőtől alkonyatig*. Budapest, 1987; Repka János: *Életem*. (A szöveget gondozta, az utószót és a jegyzeteket írta: Nagy Gyula. Tények és tanúk sorozat) Budapest, 1989. – Utólagos értékelés az önéletíró körről: Bárdos Zsuzsa: *Eeszántogatva földet és papirost. Paraszti önéletírók Nagy Gyula mellett*. (Viharsarki hagyományok. A Szántó Kovács János Területi Múzeum Füzetei, 5.) Orosháza, 2004.

⁵ L. Nagy Gyula i. m. (1975) 260–261, 310–316, 423–428.

nom a figyelmet a nem-orosházi ihletésű, illetve nem a paraszti gazdálkodással kapcsolatos ismereteinket gazdagító dolgozataira, illetve kéziratos gyűjtéseire.

Az 1950–1960-as években szerte az országban (szinte-szinte egyetlenként) módszeresen vizsgálta és írta le Nagy Gyula a még működőképes (vagy ahhoz közeli állapotban lévő) szárazmalmokat és egyéb zúzó-préselő mechanikai szerkezeteket, s ezek használatát. E munkálkodásának nemcsak az „utolsó pillanatban” történt dokumentálás a felbecsülhetetlen haszna, hanem a figyelemfelhívást követő műemléki helyreállítás, múzeumi hasznosítás szükségességre való idejében jött figyelmeztetés is.⁶

Nem tapasztaltam, hogy tudatosította volna a szakmai közfelfogás: van Nagy Gyulának egy látszólag nagyon periférikus kistémát feldolgozó „remeklése”! Az emlékezettel biztonsággal belátható évtizedek háborús és állami/hatósági rekvirálási elleni paraszti védekezés hagyomány szentesítette technikáit foglalta össze,⁷ de aligha lehet vitás, hogy a rejtegetésben megnyilvánuló 20. századi paraszti leleményesség bizton felhasználható lesz analógiaként akár a török hódoltság dűlásait és sok más „veszedelmet” valahogy mégiscsak átvészelő eleink észjárásának megértéséhez is.

Bár a Vásárhelyi-pusztai teljesség igényű életmódleírása a táplálkozás szinte minden részletére kiterjedt,⁸ úgy tűnik, hogy elsősorban mégis csak egy olyan résztema foglalkoztatta igazán, amely alkalmasnak látszott Orosháza egyik karakterisztikus jellemzőjének a felmutatására.⁹ Érdemes lesz tehát újravizsgálni: ez esetben is jól működött-e az ösztönös ráérezés: a lakodalmi kulcsoskalács valóban „jel-értékű” eleme-e az orosházi parasztkultúrának.

Bár csak néhány Nagy Gyula-publikáció kimondottan folklór témájú,¹⁰ ezek az adatközlő dolgozatai, különösen pedig kéziratos gyűjtései (van közöttük a cím alapján ragadványneveket, hiedelmeket, szokásokat, paraszti verselek irományait, lakodalmi rigmusokat, gyermekjátékokat ígérő) azt mutatják, hogy a paraszti élet bármilyen megnyilvánulására felfigyelt, ha a véletlen

⁶ L. pl. Nagy Gyula: Az utolsó működő szárazmalom. *Néprajzi Értesítő*, XXXVIII. (1956) 83–118.; Nagy Gyula: A vámosoroszi szárazmalom. *Jósa András Múzeum Évkönyve*, II. Nyíregyháza, 1959. 129–147.; Nagy Gyula: A népi olajütő technika Baranya megyében. *Ethnographia*, LXVII. (1966) 166–293., valamint I. a további adatgyűjtések fellelhetőségét személyes bibliográfiájában: Nagy Gyula i. m. (1986) 179–186.

⁷ Nagy Gyula: Az orosházi parasztlakos rejtési tudománya. In: Nagy Gyula (szerk.): *A Békés Megyei Múzeumok Közleményei*, 7. *Tanulmányok Orosházáról és környékéről*. Békéscsaba, 1983. 185–201.

⁸ Nagy Gyula i. m. (1975) 290–296, 299–302, 319–345.

⁹ L. pl. Nagy Gyula: Lakodalmi kulcsoskalács sütése Orosházán és környékén. *Szántó Kovács Múzeum Évkönyve 1959*. Orosháza, 1959. 159–188.

¹⁰ Pl. Nagy Gyula: Az 1906-os Orosháza környéki aratósztrájkok a nép emlékezetében. *Szántó Kovács Múzeum Évkönyve 1959*. Orosháza, 1959. 127–132.; Nagy Gyula: Egy betlehemes játék Orosházán 1959-ben. *Szántó Kovács Múzeum Évkönyve 1960*. Orosháza, 1960. 427–440.

eléje sodorta. Ebben is példát akart mutatni: mindent rögzített, amit valaki, valamikor majd hasznosítani tud.

Úgy tűnik: csupán az autodidakta ismeretszerzésben volt józan ökonómiát magáénak valló Nagy Gyula – a folklorisztikában való tájékozódást nem erőltette, megelégedett azzal, ha az etnográfia jellegadó tudósává válhat.

Meggyőződésem, hogy valóban azzá vált! Megérdemli tehát, hogy a magyar etnográfusok közössége is így emlékezzen rá születésének 100. évfordulóján.

SZILÁGYI MIKLÓS

Édesapámra emlékezem*

A Nagy Gyula (1911–1994) múzeumigazgató születésének centenáriumára készült emléktábla a múlt megbecsülése, s egyben a jövő számára tartalmas üzenet. Nagy Gyula fiatal néptanítót ábrázoló bronzplakettjén – melynek készítője a fiatal szobrászművész, Kékesi Gábor – a múltba tekint. Az egykori

* Elhangzott Orosházán 2011. november 18-án, Nagy Gyula emléktáblájának leleplezése alkalmából.

tanító, a „nemzet lámpása” az általa megszervezett orosházi múzeumban vált önerejéből nagy hírű néprajzkutatóvá. Az 1950-es években a nagy határú Vársárhelyi-pusztá tanyavilága megihlette. A földművelés, az állattartás, a paraszti élet témakörében a leíró néprajzban iskolát teremtő forrásműveket hozott létre, melyeken keresztül a szakirodalom művelői számára halhatatlanná vált. Ez előtt az életmű előtt tisztelgünk most.

Gyermekeiben tovább él alkotómunkája, hiszen Márta nővérem tanító, Anikó és jómagam pedig a muzeológiai pályát választottuk egyetemi tanulmányaink során. Gyermekeink és közeli rokonaink szerették Őt, akitől biztatást kaptak a jövőbe vezető út egyes állomásain.

A bronzból öntött időskori fejszobra ma is vigyázza szeretett múzeumát, melyet mindaddig otthonának tekintett, míg ott dolgozhatott. A patinás épület utcai homlokzatán mától díszlő emléktábla – melyet a városi és múzeumi közös akarat készítettet – pedig arra figyelmeztet, hogy a néptanítóból néprajzkutatóvá vált Nagy Gyula – e város díszpolgára – példáját bátran követhetjük mindannyian, mert alkotó módon szolgálni érdemes!

NAGY ZOLTÁN

Sámánszertartás: tüzesvas próba
(Fotó: Vargyas Gábor)

IN MEMORIAM

Korkes Zsuzsa emlékezete
(1954–2009)

Korkes Zsuzsa

A szakmabeliek számára minden előzmény nélkül, hirtelen és csendben távozott. Sok pályatársunkban nem is tudatosult még, hogy Zsuzsa két éve, 55 évesen befejezte földi pályáját. Nem volt sokat szereplő, kitárkózó típus. S ahogy életében keveseknek árult el magáról lényegesnek érzett dolgokat, úgy halálát sem követte hangos emlékezések sora. Amit bárki tudhatott róla, az a szegedisége, a városhoz való büszkén vállalt kötődése.

Szegedi orvos szülők gyermekeként született 1954. április 8-án. Zsuzsanna Katalin keresztnévvel anyakönyvezték, ám a szakmában mindannyian, mindenkor Zsuzsának ismertük, ezzel a névformával szerepelt publikációin is. Egyetlen testvére, húga is orvos lett, Zsuzsa nem követte a családi hagyományt. A jó nevű helyi iskola – Juhász Gyula Gyakorló Általános Iskola, Tömörkény Gimnázium – után a József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának történelemrégészet szakpárosításán tanult tovább, az egyetemet 1972–1977 között végezte el. Diplomamunkáját Fodor István vezetésével írta *Az égitestek ábrázolása a magyar régiségben, népművészetben és hitvilági gyökereiben* címmel. Már ez a témaválasztás is jelzi érdeklődési körének tág horizontját, a tudományszakok határainak átjárásával kialakított szemléletét, módszertanát. Zsuzsa az egyetemi évek során holtig tartó társat talált. Férje Forgács Péter közgazdász, egyetlen gyermekük jelenleg vegyész-mérnök-hallgató.*

Korkes Zsuzsa első munkahelye a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum volt, ahol feladatainak zömét helytörténeti és néprajzi területen kapta. Az ott töltött három év alatt jó kapcsolatokat alakított ki az alföldi múzeumok munkatársaival, főként az ott dolgozó néprajzos kollégákkal. Csatlakozott a tematikus terepmunkákat végző munkacsoportokhoz, foglalkozott népművészettel,

Korkes Zsuzsa első munkahelye a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum volt, ahol feladatainak zömét helytörténeti és néprajzi területen kapta. Az ott töltött három év alatt jó kapcsolatokat alakított ki az alföldi múzeumok munkatársaival, főként az ott dolgozó néprajzos kollégákkal. Csatlakozott a tematikus terepmunkákat végző munkacsoportokhoz, foglalkozott népművészettel,

* Forgács Máténak ezúton köszönöm a biográfiai adatokat és a megemlékezés közreadásához nyújtott egyéb segítségét is.

motívumkutatással, viseletekkel, néphagyományokkal, gyógyítási és ünnepi szokásokkal. Részes volt *A Nagykunság népművészete* vándorkiállítás létrehozásának, amelyet bemutattak saját múzeumában is. Ugyanazon évben, 1978-ban készült *A Kiskunság népművésze* című tárlat, amelyhez konferencia is kapcsolódott. Akkor Zsuzsa a molnárfaragásokra irányította a figyelmet, *A Kiskunság népművészete* címmel megjelent kiadványban ezt a témát ismertette. Munkájával a „kiskun madonnák” néven közismert tárgytipus újrafelfedezésében is jelentős szerepet játszott. A következő évben *A suba és ködmön a Duna–Tisza közén* címet viselő kiállítás volt a fő produkciója. 1980-ban Vácra került, a következő három évben a Vak Bottyán (ma Tragor Ignác) Múzeumban dolgozott. Onnantól több mint két évtizedig ingázott, naponta utazott budapesti lakásukból vidéki múzeumokba. A munkahelyváltással sem ekkor, sem a későbbiekben nem szüntek meg helyben kialakított kapcsolatai. Nyaranta továbbra is részt vett a megkezdett csoportos terepmunkákban – az Alföld több pontján, Baranyában –, folyamatosan publikálta a korábbi kutatási területeiről származó eredményeket.

Vácon nagy sikerű kiállítást rendezett *Váci céhek – váci iparosok* címmel, amivel jó szolgálatot tett a gyűjteménygyarapítás ügyének is, megélénkítette újabb ipartörténeti emlékanyagok múzeumba áramlását. Ezt a bemutatót több helyen megrendezte, és emlékezetes maradt a *Népi gyógymódok* című váci tárlata is. Zsuzsa immár a Pest megyei múzeumi szervezeten belül váltott munkahelyet, amikor – már kifejezetten néprajzos munkakörbe – Aszódra, a fejlődő Petőfi Múzeumba került. Ott nagyon aktív muzeológus életet élt 1983–1996 között, talán ebben a városban találta meg leginkább valós közegét, feladatait. A Galga mente bőséggel nyújtotta a dokumentálásra, feldolgozásra váró jelenségeket, ez lett az általa leginkább ismert és kutatott terület. Munkáját kedvenc témái: a népművészet megnyilvánulási formái mellett a jeles napok, a lakodalom szokásanyaga és a népi gyógyítás határozták meg, később a viseletek feldolgozása felé fordult érdeklődése. *A Galga mente népművészetét* bemutató vándorkiállítása megfordult az Alföld több múzeumában, majd eljutott Ausztriába és Németországba is. Az *Ünnepek és hétköznapok a Galga mentén* című tárlat 1996-ban kapcsolódott az általa Aszódon megszervezett *Viselet és történelem – viselet és jel* című konferenciához, de a következő évben Csornán is láthatták a kiállított anyagot. 1998-ban *Galga mente régen és ma* címmel rendezett kiállítást. Időközben megjelentetett több fontos tanulmányt is, mint a *Népi gyógyítás a Tápó mentén* a *Studia Comitatusiában* vagy a Lapu Istvánnéval közösen jegyzett *Viseletek és szokások Zsámbokon* című munkát az aszódi Múzeumi Füzetek sorozatban. Napvilágot látott a *Népszokások és viseletek Kartalon* című kötete, valamint a *Szín és forma változása a Galga menti asszonyok viseletében* című munkája a már említett, *Viselet és történelem – viselet és jel* című konferencia ugyanezen címmel általa szerkesztett tanulmánykötetében.

Zsuzsa mindig törekedett rá, hogy legyen maradó nyoma, később is használható eredménye a kiállítások rendezésébe fektetett szakmai munkának. Jelenjen meg nyomtatott katalógus, vagy szerveződjön a témához kapcsolódó konferencia, melynek elhangzott előadásait tanulmánykötetbe szerkesztve lehet átadni a jelen ismereteit a jövőnek. Sok munka volt ebben, ami akkoriban talán nem is kapott kellő figyelmet, de a mai idézettségi mutatókból, bibliográfiai adatokból egyértelműen látható a hasznosulása. Maga is számos szakmai konferencián tartott előadást néprajzi és muzeológiai kérdésekben, nem csupán itthon, de Ausztriában, Németországban és Franciaországban is szerepelt.

A pályatársak között egyre fogyatkozó számú, a régi iskolán nevelkedett, terepmunkás néprajzosok sorába tartozott. Rendszeresen járt gyűjteni, adatközlőivel évekig, évtizedekig ápolta a kapcsolatot. Sokat foglalkozott a kis települések gyűjteményeivel, a falvakban kialakított tájházak, falumúzeumok állapotával, szakmai szintentartásával. Muzeológusként sem halogatta a gyűjteményi tevékenységet, nem sajnálta az időt és az energiát a múzeumi aprómunkára, időben beletárolta gyűjtött tárgyait, az adattári, fotótári tételeket. Kötődött a műtárgyakhoz, a kiállításrendezést is ezért szerette igazán, akkor volt módja kézbe venni, válogatni, elemezni, összehasonlítani, megfejteni az eredeti értékeket.

Jó kollégának ismertük. A felsorolt kiállítások, programok többségét is korrekt szakmai együttműködésben, más szakemberekkel együtt tudta megvalósítani. Gondolt mások elismerésére, megbecsülésére. Írt évfordulós kötetekbe, írt köszöntőt, könyvismertetőt.

Hitt a közös munkavégzésben, az erők összeadódásában, a szakmai ismeretek megosztásának megtermékenyítő hatásában. Szeretett közös terepmunkákon dolgozni, a napközben megszerzett ismereteket, feljegyzett emlékmagyarázatot esténként a kollégákkal átbeszélni, ezáltal új szempontokra lelteni. Ő maga is szervezett csoportos néprajzi kutatásokat, ennek egyik nagy eredménye lett a *Bag* községet bemutató, 1988-ban Aszódon megjelent néprajzi tanulmánykötet. Talán leírhatom itt azt is, hogy a közösségekbe vetett hite néha naivnak bizonyult. Fájó csalódások is érték, hisz a maga hozzáállásából kiindulva nem értette, ha egy-egy program szervezésekor vagy a múzeumi ügyek vitelében nem mindenkit az általa remélt közös szándék, nem ugyanaz a szolgálni kész erő mozgatott.

Korkos Zsuzsa 1996-ban Szentendrén, a megyei múzeumi szervezet központjában, a Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságán vállalt feladatot megyei múzeumigazgató-helyettesként. A megsokasodott adminisztratív teendők mellett igyekezett szakmai szándékait is érvényesíteni a szervezet életében, hiszen ezért mondott igent a felkérésre. Hitte, hogy segíteni tud a nehezedő helyzetben a kollégáknak, a múzeum ügyének. Az ott eltöltött hat év alatt két alkalommal is megbízott igazgatóként kellett helytállnia. Nem volt egyszerű helyzetben, a szakmai gondok sora és a zilálódó közeg egyre inkább emésztette erejét. Itt már nem ugyanaz a kollegiális légkör övezte, ezek az évek immár

elsősorban nem a szakmáról szóltak. Ennek ellenére megvalósította a megyében folyó szakmai kutatások éves konferenciáját, a szakalkalmazottak ott ismertetett előadásait füzetekbe szerkesztve meg is jelentette. Ő maga is folytatta publikációi sorát, ekkor jelent meg *A rozmaring szerepe a Galga menti népszokásokban*, a *Jelesnapi szokások Galgahévízen*, az *Adatok Galgahévíz hiedelemvilágához*, valamint a *Luca napi szokások a Galga mentén* című munkája egy-egy tanulmánykötetben. Érdeklődésének átalakulását jelzi a következő tanulmány, a *Non-verbális kommunikáció az ismerkedés és a lakodalom szokásrendszerében* című munkája. 1999–2002 között a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karán végzett doktori iskolát, disszertációját *Interetnikus kapcsolatok a Galga mente szokás- és hiedelemvilágában* címmel írta, de a végső fázisig nem vitte el a folyamatot, a doktori fokozatot végül nem szerezte meg. Valami megroppanhatott benne a kétezres évek elején, nehezen viselte a sűrűsödő feszültségeket.

2002-ben munkahelyet váltott, a Magyar Mezőgazdasági Múzeumba került, ahol 2003–2007 között az Agrártörténeti Főosztályt vezette. Örült a váltásnak, új energiákat kapott tőle. Élvezte azt is, hogy végre gyalog járhat a munkahelyére. Az új hely új kutatási terepet, az új szemléletű kutatási módszerek kiteljesedését is jelentette számára. Utolsó éveiben a 20. század és a modern népszokások vizsgálata kötötte le. Ez nagy érdeklődést keltő kiállítások és már meg nem valósított ötletek sorát eredményezte. Létrehozta a mennyasszonyi csokrokkal, a dohányzás kultúrtörténetével, a karácsonyfadíszekkel és képeslapokkal foglalkozó kiállítást, ám a sors megghiúsította a kávéházi életet, a teázás kultúrtörténetét valamint a Városligetet bemutató kiállításterveket. A *Hamvadó cigarettavég – A dohányzás kultúrtörténete* tárlat az ország több pontján is bemutatkozott. Zsuzsa ehhez és a többi programhoz kapcsolódva is élénk ismeretterjesztő tevékenységet folytatott. Előadásorozatok, tévés és rádiós stúdióbeszélgetések részeseként találkozhattunk vele. Részt vett a MADOK és a 24. óra című projektek szervezésében, menedzselésében. Hitt a múzeumok mai hivatásában, értékmegőrző és ismeretterjesztő szerepében.

Szeged végig jelen maradt életében. Rendszeresen megjelent az egyetemen, a Néprajz Tanszék éves találkozóin is részt vett, egyike volt azon keveseknek, akik saját publikációkkal, különnyomatokkal rendszeresen gyarapították a tanszéki könyvtárat.

Az utolsó évek felhalmozódott terheit, problémáit nehezen dolgozta fel. A feszültségek kialakultával mindig is sokáig hallgatott, későn kérdezett vagy állt ellen. Önemésztő módon, magában próbálta megemészteni a számára érthetetlen jelenségeket. Mindez legyengíthette szervezetét, egy banálisnak gondolt betegség elvitte őt. 2009. május 28-án halt meg Budapesten, végső nyugalomra szűk körben helyezték a Nemzeti Sírkert szóróparcellájában.

ZOMBORKA MÁRTA

Meghalt Katona Gyuláné Szentendrey Katalin

Katona Gyuláné

2010. május 11-én eltávozott az élők sorából Katona Gyuláné, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum nyugalmazott nyilvántartási osztályvezetője. Temetésére 2010. május 22-én 10 órakor, Szentendrén, a Kálvárián került sor. Katona Gyulánét Cseri Miklós, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatója és Dietz Ferenc, Szentendre város polgármestere búcsúztatta.

Szentendrey Katalin 1927. január 28-án született Szentendrén. Élete összeforrott szülővárosával és a Szabadtéri Néprajzi Múzeummal. A szentendrei Római Katolikus Egyházi Gimnázium és az esztergomi Érseki Gimnáziummal párhuzamosan a zeneiskola zongora szakán tanult, majd a Pázmány Péter Tudományegyetem Orvosi Karára nyert felvételt, tanulmányait azonban politikai okok miatt

meg kellett szakítania. Az 1960-as évek elején Budapesten államháztartási könyvelői, ügyiratkezelői (dokumentálás és archiválás), valamint idegenvezetői képesítést szerzett. Az egyetem után betanított munkás az Újpesti Harisnyagyárban. 1956-ban kezdett el foglalkozni Szentendre helytörténeti kutatásával és bekapcsolódott az akkor indult honismereti munkába. A Ferenczy Múzeum munkatársa 1962–1970 között, majd négy éven keresztül mint idegenvezető a város protokoll vendégeit kalauzolta.

1974-ben kezdte meg munkáját a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban, a nyilvántartási csoport, az adattár, a fotó- és tárggyűjtemény osztályvezetője volt 1984-ig. Nyugdíjasként sem szakadt el a múzeumtól, Vargha László Népi Építészeti Gyűjteményének kezelésével, feldolgozásával foglalkozott két évtizeden keresztül, és szakavatott gondozója lett a kimagasló értékű népi építészeti gyűjteménynek.

Tudományos érdeklődése szerteágazó volt, foglalkozott Szentendre történetével, a római katolikus egyházközség múltjával, 1996-ban önálló kötete jelent meg a szentendrei katolikus egyház és plébánia 900 éves történetéről. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum évkönyvében is rendszeresen publikált, megírta Szentendre településtörténetét a 19. század végéig (*Ház és Ember* 12. 1998), megjelent írása Csilléry Klára és a múzeum kapcsolatáról. Legfontosabb

munkái között tartjuk számon a *Ház és Ember* 17. kötetében megjelent, a múzeum alapításának történetét feldolgozó értékes forrásközlését. Olyan hiánypótló mű ez, amely nélkül ma már nem beszélhetünk a Szabadtéri Néprajzi Múzeum létrejöttéről, megalapításának történetéről.

Számos díj és kitüntetés birtokosa, 1975-ben *Miniszteri Dicséretet*, 1980-ban a *Szocialista Kultúráért* díjat, idegenvezetői, műemléki és helytörténeti munkájáért több ízben díszoklevelet kapott. 1995-ben szülővárosa *Pro Urbe Szentendre* címmel tüntette ki.

2007-ben a Szabadtéri Néprajzi Múzeum alapításának 40. évfordulóján intézményünk elismerését, a *Kötődések-díjat* vehette át. Katona Gyuláné élete végéig kivette a részét a múzeum tudományos feldolgozómunkájából, tevékenysége példája volt a lelkiismeretes, alázatos kutatói munkának. Emberi tartása, segítőkészsége erőt adott számunkra. Emlékét tisztelettel megőrizzük.

BERECZKI IBOLYA

Brú falukép
(Fotó: Vargyas Gábor)

MINDENFÉLE

A nemzetiségi néprajzi kötetek szerkesztése*

Tisztelt Választmány! Kedves Barátaim!

Mint ismeretes, a Nemzetiségi Szakosztály szerkesztősége legutóbb 2009-ben tanácskozott. A kedves szerkesztők emlékezhetnek rá, hogy lemondási szándékomat már akkor jeleztem. Sajnálatosan kettős okom volt és van rá: a felettem eljáró 80 esztendő és az egyre romló egészségem.

Közben a Magyar Néprajzi Társaság gondozásában megjelent nemzetiségi néprajzi sorozatok 2010-ben 35 évesek lettek. Engedjék meg, hogy ezen évforduló alkalmával röviden visszatekintsek.

E nagy sikerű sorozatok kezdeményezői 1973–74-ben Balassa Iván, Ortutay Gyula, Kővágó László, Krupa András, Gyivicsán Anna, Kiss Mária, az akkori négy nemzetiségi szövetség, no és jómagam voltunk. Az első 4 kötet 1975-ben, Békéscsabán, az Nemzetközi Nemzetiségkutató Néprajzi Konferencián került bemutatásra.

Célja a velünk együtt élő 13 kisebbség sajátos néprajzi hagyományai kutatásainak elősegítése, rendszeres anyanyelvi publikálása, kulturális értékei megőrzésének intézményes elősegítése volt.

Az egyedülálló sorozatok eddigi főszerkesztői: Balassa Iván (1975–1985), Ujváry Zoltán (1986–1992), Eperjessy Ernő (1993–2010).

A kötetek neves szerkesztői az alábbiak voltak.

Német: Manherz Károly (Karl Manherz) 1973-tól folyamatosan; szlovák: Krupa András (Ondrej Krupa), Gyivicsán Anna (Anna Divičanová), Andó György (Juraj Ando); délszláv: Kiss Mária, Dékity Márk (Marko Dekić); horvát: Frankovics György (Đuro Franković); szerb: Rusz Boriszláv (Borislav Rus); szlovén: M. Kozár Mária (Marija Kozar); román: Hoczopán Sándor (Alexandru Hoțopan), majd Martyin Emilia (Emilia Martin); a kisebb létszámú nemzetiségek (bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin) közös kötetének szerkesztője Eperjessy Ernő; cigány kötet: Bódi Zsuzsanna, majd Deáky Zita; a magyar válogatáskötet szerkesztője: Jung Horti Judit.

Az eddig megjelent kötetek száma több mint 130. Az akár történelminek is nevezhető sorozatban felhalmozott értékek egyedülállóak. Értéke az adott kisebbségeknek, az összmagyar néprajztudománynak. Ezek a kötetek ott találhatóak minden nagyobb hazai könyvtárban, a nemzetiségi oktatási intézményekben a pedagógusok kézikönyvként használják, de eljutottak az anyanemzetek nagy könyvtáraiba és tudományos intézeteibe is, és hivatkozásalapot nyújtottak a határainkon túl élő magyar kisebbségek számára.

* Elhangzott a Társaságunk választmányi ülésén, 2011. február 23-án.

Számomra megtisztelés volt, hogy e kötetek létezésében, szerkesztésében közreműködhettem. A kisebbségek nevében ezúttal is szeretném megköszönni a Magyar Néprajzi Társaság részéről nyújtott megértő lehetőséget és törődést. A szerkesztőknek pedig a kitartó és értékes munkát.

Mint ismeretes, a sorozatok kiadványozásához a szükséges anyagiakat a művelődési tárca biztosította. Ez a támogatás azonban az utóbbi 10–15 évben akadozott. A folyamatos fennmaradás annak is volt köszönhető, hogy az ügyet a minisztériumon belül Székely András Bertalan személyesen is támogatta, akit ezúttal főszerkesztő utódomnak szeretnék ajánlani.

Székely András Bertalan tagja a Magyar Néprajzi Társaságnak. Több évtizede foglalkozik a volt Jugoszláviában élő magyarság kutatásával, azon belül is kiemelten a szlovéniai magyar kisebbséggel. E témakörben több könyve és publikációja is megjelent. A művelődési tárcan belül közel két évtizede a kisebbségek kulturális irányításában lát el felelős feladatokat. Személyes jó kapcsolatai vannak a magyarországi kisebbségekkel. 2008-ban Társaságunk a *Pro Ethnographia Minoritatum-émlékérem* kitüntetéssel jutalmazta.

Amikor a nemzetiségi néprajzi kötetek főszerkesztői tisztségéről a már említett okok miatt az országos választmánytól felmentésem kérem, ismét megköszönöm az MNT-nek és személyesen minden szerkesztőnek az eddigi bizalmat és a megértő segítséget. A továbbiakban kívánok sikeres munkát, és a nemzetiségi köteteknek újabb 35 esztendő!

EPERJESSY ERNŐ

Rövid hírek, tudósítások

A MAGYAR KULTÚRA LOVAGJAI, 1999–2011. A Falvak Kultúrájáért Alapítvány 1999 óta minden évben átadja *A Magyar Kultúra Lovagja* elismerést azoknak a hazai és határon túli személyiségeknek, akiket a magyar és az egyetemes kultúra ápolása, fejlesztése terén huzamos időn át kifejtett önzetlen, lovagias tevékenységük elismeréseképpen társadalmi szervezetek, önkormányzatok, civil közösségek jelöltek erre a címre. A kitüntetettek oklevelet, ezüstkitűzöt és érmet kapnak, nevüket bejegyzik *A Magyar Kultúra Lovagjai Aranykönyvébe*. Az alábbiakban közöljük azoknak a hivatásos és önkéntes, amatőr néprajzkutatóknak, a rokon tudományok képviselőinek, valamint a népi kultúra felkutatása, megőrzése és népszerűsítése érdekében érdemeket szerzett személyeknek és szervezeteknek a neveit, akik a kitüntető címet 1999 és 2011 között megkapták. **1999.** Posztumusz A magyar Kultúra Lovagja: **Béres Ferenc** (Budapest) énekművész, „A magyar kultúrát népszerűsítő, a képzőművészetet támogató életművéért”; **László Gyula** (Budapest) régész, történész, képzőművész, „A magyar kulturális és történelmi örökséget támogató életművéért”. **2000.** A Magyar Kultúra Lovagja: **Pál Aladár** (Váraszó) népzeneész, „A zenei örökség felkutatásáért és a népzenei hagyományok fejlesztéséért”; **Balázs Lajos** (Csíkszentdomokos, Románia) néprajzkutató, „A néprajztudomány szolgálatáért”; **Kerekes Tóth Erzsébet** (Marosvásárhely, Románia) népdalénekes, „A zenei anyanyelv megőrzéséért”; **Kisfalusi János** (Viszló) görög katolikus lelkész, „A magyar népi hagyományok gyűjtéséért és

fejlesztéséért”; Posztumusz A Magyar Kultúra Lovagja: **Kaposvári Gyula** (Szolnok) muzeológus, „A tudományos ismeretterjesztésért és a korszerű múzeum létrehozásáért”. **2001.** A Magyar Kultúra Lovagja: **Arkus Péter** (Dévaványa) tanár, régész, „Honismereti munkásságáért”; **Csajághy György** (Pécs) zenetanár, népzenekutató, „A magyar népzene östörténeti kutatásáért”; **Ferencz Éva** (Budapest) énekművész, „A magyar kulturális hagyományok megőrzéséért”; **Gálfalvi Gábor** (Alsóboldogfalva, Románia) igazgató-tanító, „A magyar kultúra fenntartásáért és néprajzi gyűjtőmunkájáért”; **Németh Eszter** (Gyomaendrőd) ny. pedagógus, „A néprajzi örökség feltárásáért”; **Nienhaus Rózsa H.** (Harixbeck, Németország) biomatematikus, „A népi és népművészeti hagyományok alkotó fejlesztéséért”; **Szabó László** (Budapest) építész, „A népi építészeti értékek megőrzéséért, tanári példamutatásáért”; **Vaszko Irén** (Gyomaendrőd) ny. tanár, „Tanári példamutatásáért, a néprajzi örökség megőrzéséért”; Posztumusz A Magyar Kultúra Lovagja: **Lőrincze Lajos** (Budapest) nyelvész, „A magyar nyelv megőrzése érdekében kifejtett életművéért”. **2002.** A Magyar Kultúra Lovagja: **Hortiné Bathó Edit** (Jászberény) muzeológus, „A magyar kulturális örökség megőrzéséért és alkotó fejlesztéséért”; **Karsai Zsigmond** (Pécel) A Népművészet Mestere, „A magyar népzenei és néptáncörökség megmentéséért”; **É. Kovács László** (Gömöröszölös) polgármester, „A magyar néprajzi és irodalmi örökség gazdagításáért”; **Papp József** (Tiszacsege) tanár, néprajzkutató, „A magyar kulturális örökség megőrzéséért”; **Tolcsvay Béla** (Budapest) énekművész, „A magyar zenei kultúra megőrzéséért és népszerűsítéséért”. **2003.** A Magyar Kultúra Lovagja: **Csoma Gergely** (Budakeszi) tanító, szobrász, „A magyar nyelv határon túli tanításáért”; **Selmeczi Kovács Attila** (Budapest) néprajzkutató, „A magyar kulturális örökség megmentéséért”; **Stoller Antal** (Budapest) igazgatóhelyettes, „A néptáncművelés fejlesztéséért”; A Magyar Kultúra Apródja: **Csitéi Gábor** (Kapuvár) néptáncgyűttes-vezető, „A néptáncművelés ápolásáért”; **Horváth Ágota** (Pécs) népi iparművész, „A képzőművészeti örökség fejlesztéséért”; **Nagy Géza** (Csicsó, Románia) faműves, „A határon túli magyar kultúra ápolásáért”. **2004.** A Magyar Kultúra Lovagja: **Csáky Károly** (Ipoly-ság, Szlovákia) tanár, etnográfus, „A határon túli magyar kultúra ápolásáért”; **Faragó Laura** (Budapest) énekművész, „A magyar népdalkincs népszerűsítéséért”; **Székely András Bertalan** (Isaszeg) művelődés-szociológus, „A határon túli magyar kulturális örökség ápolásáért”; Posztumusz A Magyar Kultúra Lovagja: **Gémes Balázs** (Szekszárd) néprajzkutató, „A kulturális örökség megmentése érdekében kifejtett életművéért”; **Nagy István** (Mártély) fafaragó, „Népművészeti életművéért”. **2005.** A Magyar Kultúra Lovagja: **Dánielisz Endre** (Nagyszalonta, Románia) tanár, „A magyar kultúra határon túli ápolása érdekében kifejtett életművéért”; **Frech Ottó** (Budapest) faszobrász, „A magyar népművészet ápolásáért”; **Gálné Kovács Irma** (Gyergyófalva, Románia), „A magyar kulturális örökség határon túli ápolásáért”; **Kisné Potrik Irén** (Gyergyószentmiklós, Románia) néprajzkutató, „A magyar kultúra határon túli ápolásáért”; **Pál István** (Tereske) pásztor, „A magyar kulturális örökség megőrzése érdekében kifejtett életművéért”; **Tamás Károlyné** (Szentgál), „A kultúra és a sport önzetlen támogatásáért”; Posztumusz A Magyar Kultúra Lovagja: **Lábodi Zoltán** (Sitke) népzeneész, „A magyar népzene megőrzése érdekében kifejtett életművéért”. **2006.** A Magyar Kultúra Lovagja: **Barsi Ernő** (Győr) zenetudós, tanár, „A kulturális örökség ápolása és gazdagítása érdekében kifejtett életművéért”; **Béres János** (Budapest) zenetanár, hegedűművész, „A kulturális örökség ápolása érdekében kifejtett életművéért”; **Borbély Jolán** (Budapest) etnográfus, „A kulturális örökség ápolása érdekében kifejtett életművéért”; **Buják Vince** (Tardoskedd, Szlovákia) kosárfonó, „A nép-

művészeti hagyományok ápolásáért”; **Deákné Fűvessy Anikó** (Tiszafüred) néprajzkutató, „A kulturális örökség megmentéséért”; **Nádas Imréné** (Püspökladány) hivatásos pártfogó, „A magyar néptáncművelés fejlesztéséért”; **Varga Sándor** (Lendva, Szlovénia) helytörténész, „Helytörténeti életművéért”. **2007.** A Magyar Kultúra Lovagja: **Béresné Szöllös Beatrix** (Budapest) cimbalomművész, „A magyar népzene ápolása érdekében kifejtett életművéért”; **Fehér Zoltán** (Bátya) tanár, „A kárpát-medencei népi hagyományok gyűjtéséért”; **Horváth Győző** (Páli) tanár, „A népi hagyományok ápolásáért”; **Szöcs Lajos** (Korond, Románia) helytörténész, „Néprajzi gyűjtőmunkájáért”. **2008.** A Magyar Kultúra Lovagja: **Bakó Ildikó** (Takácsi) néptáncoktató, tojásfestő, „A település közművelődési fejlesztéséért”; **Eszenyi Gyuláné** (Budapest) rajztanár, „A népi hagyományok ápolása érdekében kifejtett életművéért”; **Földes Imre** (Zagyvarékas) nyugdíjas, „A népi hagyományok ápolásáért”; **Köteles Erzsébet** (Kassa, Szlovákia) gyógypedagógus, „A határon túli magyar kultúra ápolásáért”; **Makovecz Imre** (Budapest) építész, „A néphagyományok ápolása érdekében kifejtett életművéért”; **Simor Ferencné Bokody Éva** (Siklós) agrármérnök, tájházzvezető, „A kulturális örökség ápolása érdekében kifejtett életművéért”; **Szabó László** (Szolnok) ny. egyetemi tanár, néprajzkutató, „A kulturális örökség megmentése érdekében kifejtett életművéért”; A Magyar Kultúra Apródja: **Bella Péter** (Budapest) főiskolai hallgató, „A népzene ápolásáért”. **2009.** A Magyar Kultúra Lovagja: **Andrásfalvy Bertalan** (Hosszúhetyény) néprajzkutató, egyetemi tanár, „A népi kultúra ápolása érdekében kifejtett életművéért”; **Bartha Júlia** (Karcag) etnográfus, „A magyarság keleti kapcsolatainak kutatásáért”; **Bartus Józsefné** (Herencsnény) mesemondó, „A hagyományápolás érdekében kifejtett életművéért”; **Józsa Judit** (Korond, Románia–Budapest) keramikus, „A népi hagyományok fejlesztéséért”; **Kátai Tibor** (Nagykikinda, Szerbia) néptáncoktató, „A magyar kultúra határon túli ápolásáért”; **Smuta Kálmánné** (Kunszentmárton) helytörténeti kutató, „Helytörténeti kutatásaiért”; **Szabó István** (Szentgál) fafaragó, „A fafaragás népszerűsítéséért”; **Széles András** (Budapest) citeraművész, zenetanár, „A népzene ápolásáért”; **Szöcs Lajos** (Körispatak, Románia) szalmakalap-készítő, „A népművészeti hagyományok ápolásáért”; Posztumusz A Magyar Kultúra Lovagja: **Lakatos Demeter** (Szabófalva, Románia) költő, „A magyar nyelv és kultúra határon túli ápolásáért”; A Magyar Kultúra Apródja: **Takács Éva** (Szeged) népdalénekes, „A magyar népdalkincs népszerűsítéséért”. **2010.** A Magyar Kultúra Lovagja: **Blazovich László** (Szeged) történész–levéltáros, egyetemi tanár, „Helytörténeti életművéért”; **Dévai Nagy Kamilla** (Budapest) énekművész, „A hazaszeretetre nevelő énekművészeti tevékenységéért”; **Kallós Zoltán** (Kolozsvár, Románia) pedagógus, néprajzkutató, „A kulturális örökség ápolása érdekében kifejtett életművéért”; **Törő György** (Szekszárd) fafaragó, népi iparművész, „A népi kultúra ápolásáért”; Posztumusz A Magyar Kultúra Lovagja: **Szabó Lajos** (Kisújszállás) ny. gimnáziumi igazgató, „A helytörténeti kutatómunka érdekében kifejtett életművéért”; **Zágony Sándor** (Budapest) agrármérnök, „Helytörténeti kutatómunkájáért”. **2011.** **Bodza Klára** (Budapest) énekművész, tanár, „A népdalkultúra ápolása érdekében kifejtett életművéért”; **Csurilla Erzsébet** (Abaújszina, Szlovákia) nyugdíjas, „A magyar kultúra határon túli ápolásáért”; **Erdélyi Zsuzsanna** (Budapest) folklorista, „A magyar néphagyományok gyűjtése érdekében kifejtett életművéért”; **Halló József** (Ipolyzalka, Szlovákia) helytörténész, „A határon túli magyar kultúra ápolásáért”; **Magyar Imre** (Szegvár) néptáncpedagógus, „A néptáncművelés ápolásáért”; **Z. Urbán Aladár** (Ipolytölgyes, Szlovákia) tanító, „A magyar kultúra határon túli ápolása érdekében kifejtett életművéért”. (Hála József)

CSÁNGÓK. *A Moldvai Csángó Magyarok Szövetsége 2009-ben Bákóban jelentette meg „A mi falunkban csángók laknak...”* – Válogatás moldvai gyermekek írásaiból és rajzaiból című könyvet. • Ugyanabban az évben, a Székelyföld Kft. gondozásában (Bp., 208 old.) látott napvilágot Csoma Gergely *Az elhagyott idő – 33 év a moldvai csángók között* címet viselő kötete. • Két év után, 2010. január 31-én a budapesti Németh László Gimnáziumban ismét találkozhattak az érdeklődők a Moldvában dolgozó magyar pedagógusokkal, a Moldvai Csángó Magyarok Szövetségének munkatársaival. Az összefüggésben elsősorban a tíz éve sikeresen működő, a csángó gyerekek anyanyelvű oktatását finanszírozó „keresztiszülőprogram”-ról esett szó. E programról lásd például a következő cikkeket. Halász Csilla: *A huszonötödik óra. „Elfelejtettük közölni a csángókkal a magyar nemzet megalakulását”* (Heti Válasz 2010. máj. 6. 58–60. old.), illetve Farkas Adrienne: *Határőrző. „A magyar tanár nininél jarum a magyar urara 3 esztendeje”*. *Keresztiszülők a moldvai csángó magyarokért* (Magyar Nemzet 2010. aug. 21. 32–33. old.). • A Sólyom László köztársasági elnök fővédnokségével 2010. február 6-án a budapesti Petőfi Csarnokban megrendezett XIV. Csángó Bált Erdélyi Zsuzsanna tiszteletére rendezték. • Jászberényben 2010. augusztus 4. és 8. között huszadik alkalommal rendezték meg a Csángó Fesztivált. • Az újkígyósi Ipolyi Arnold Népfőiskola Lükő Gábor Termében 2010. augusztus 4-én Iancu Laura néprajzkutató, költő, a Moldvai Magyarság szerkesztője nyitotta meg a „Be van az életem zárva, Módúvának ládájába...” című, a moldvai magyarság tárgyi kultúráját bemutató állandó kiállítást. • A budapesti Alexandra Kiadó gondozásában 2010-ben megjelent Fucskár Ágnes és Fucskár József Csik és a moldvai csángó vidék; Székeshérváron, a Lénia 2 Reklám- és Médiaügynökség Kft. kiadásában Posch Dániel „Messze ott, hul nap szentül le” – Csángómagyarok Moldvában; az újkígyósi Ipolyi Arnold Népfőiskola jóvoltából pedig Harangozó Imre Transzcendens trambulín – Korunk felfogása és a moldvai csángók hagyományai az utolsó átmenet rítusrendjével kapcsolatban című kötete.

BÁNYÁSZAT. *Szent Borbála, a bányászok és a kohászok védőszentje* címmel jelent meg könyv 2010-ben Budapesten, a MONTAN-PRESS Rendezvényszervező, Tanácsadó és Kiadó Kft. gondozásában. Szerkesztette: Dallos Ferencné. • A Közép-Európai Ipari Örökség Útja Egyesület 2010-ben adta ki *A magyar bányászat és kohászat emlékezete – Emlékek, emlékhelyek* című térképet, amelyen a hazánkban található bányászati és kohászati vonatkozású múzeumokat, gyűjteményeket, kiállításokat; emlékhelyeket, emléktáblákat, emlékműveket, emlékoszlopokat, emlékköveket, kopjafákat; képzőművészeti alkotásokat; ipari létesítményeket, ipari tájakat; épületeket ábrázolták. • 2010-ben látott napvilágot *A magyar bányászat évezredes múltja* című monumentális mű IV. kötete, Izsó István *A montanisztika magyarországi történetének forrásai és szakirodalma* címet viselő, 12 438 bibliográfiai tételt (köztük néprajzi vonatkozásúakat is) tartalmazó munkája. (Főszerk.: Benke István. Magyar Olajipari Múzeum–Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület, Bp., 944 + XVI + 32 old.) • Versényi György: *Bányák, bányászok, hagyományok. Válogatott tanulmányok és költemények* (Érc- és Ásványbányászati Múzeum Alapítvány, Rudabánya, 2011. 242 old.). A Hadobás Sándor és Hála József szerkesztésében, Paládi-Kovács Attila előszavával és Hála József kísérőtanulmányával megjelent kötet a szerző 1880 és 1901 között publikált bányászati (és néprajzi) vonatkozású tanulmányait, cikkeit, cikkrészleteit; az 1880 és 1904 között napvilágot látott bányászverseit, valamint három önéletrajzi dolgozatát tartalmazza.

BÁRTH DÁNIEL: BENEDIKCIÓ ÉS EXORCIZMUS A KORA ÚJKORI MAGYARORSZÁGON. A könyv a pozitív indíttatású, megáldó jellegű benedikciók és a gonosz eltávolítását célzó, negatív előjelű exorcizmusok liturgikus szövegeinek magyarországi múltjába kalauzolja el az olvasót. A vizsgálat szűkebb korszakhatárát a források tekintetében kiemelt jelentőségű 16–18. század jelenti. Noha a tekintélyes szöveggyűjtemény elsősorban a hazai forrásokból ad válogatást, a bevezető tanulmányban és a magyarázatokban a szerző megkísérelte az európai párhuzamok felvilágosítását is. A római katolikus benedikciós gyakorlat kora újkori kérdései szervesen összekapcsolódnak az egyházi szentelmények történetével. A korszak egyházi áldás- és átokkínálatának bemutatása és funkcionális csoportosítása nem csupán a szentelmények hazai múltjához nyújt eddig feltáratlan adatokat, hanem egyúttal a hívek mindennapi igényeinek, valamint az ezekre kínált vallásos-mágikus gyógyódoknak a sokféleségére is rávilágít. (*Fontes Ethnologiae Hungaricae IX. L'Harmattan Kiadó–PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék, Bp., 2010. 452 old.*)

FILMEK. Halmy György filmrendező Lükő Gáborról készült, többrészes filmjét 2010. március 3-tól vetítették a fővárosi Tabán moziban. Halmy Györggyel a néprajztudós és a filmes egymásra találásáról Kő András beszélgetett (lásd *Műsor Újság. A Magyar Nemzet televízió- és rádióműsor melléklete* 2010. febr. 22–28. 2. old.). ● Budapesten 2010. június 23. és 28. között hatodik alkalommal rendezték meg a Diaklektus Filmfesztivált, amely az európai antropológiai és dokumentumfilmek seregszemléje. Az egyik *Aranyszarvas-díjat* a francia François-Philippe Gallois *Bagyéli pigmeusok a világ peremén* című filmje nyerte, amely a dél-kameruni pigmeus diaszpóra archaikus, gyűjtögető–vadászó életmódját mutatja be. A fesztiválon kedvező fogadtatásban részesült Tari János *Fába szorult lélek* címet viselő, az asztaltáncoltatás–halottidézés–jóslás mai jelenségeit földolgozó műve.

AJÁNLÓ SZAVAK A „REGIONÁLIS CSELÉDSZÓTÁR”-HOZ. „Egy már letűnt társadalmi réteg, az uradalmi cselédség, jelesül a zselic(ség)i uradalmi cselédek nyelvhasználatának a jellemző szavait tartalmazó szótárt tett le az asztalra Eperjessy Ernő. A munka egyedülálló a maga nemében. Ilyen ugyanis nem volt még. S bizonyosan nem is születik már többé a magyar nyelvterületen sem. Mert hol van már az a világ, hol vannak már azok az egykori cselédek, akiktől Eperjessy még gyűjthetett majdnem fél évszázaddal ezelőtt? Hol vannak már azok a szavak, amelyek akkor még nap mint nap elhangzottak a mindennapi élet természetes közegében? Bizony, örökre elmentek a zselicségi cselédek, s magukkal vitték szavaikat is. Nem ismétlődhet meg többé a szótár szempontjából oly fontos mozzanat sem, hogy a szerző támadjon a cselédvilágból följegyezni s megmenteni az abban a közösségben honos szavakat – ahogy tette jó fél évszázaddal ezelőtt Eperjessy Ernő. Elűnt világból nem szülehetnek sem szavak, sem szógyűjtők, sem hagyománykutatók. [...]” (KISS JENŐ egyetemi tanár, akadémikus) (*Eperjessy Ernő: Regionális cselédszótár. A zselicségi uradalmi cselédek regionális szótára (1900–1950). Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága, Kaposvár, 2010. 334 old.*)

DEMETER BÉLA MAGYAR ÖRÖKSÉG DÍJA. A Magyar Tudományos Akadémia Székházában 2010. március 20-án adták át először az az évi *Magyar Örökség Díjakat*. A polgárok javaslatai alapján odaítélt elismerésben – mások mellett – Demeter Béla erdélyi falukutató, Dimitrie Gusti tanítványának emléke részesült.

MORVAY PÉTER: A TÁJ- ÉS NÉPKUTATÁS SZOLGÁLATÁBAN. *A Magyar Néprajzi Társaság kiadásában, Halász Péter szerkesztésében a fenti címén jelnet meg 2010-ben Morvay Péter tanulmányainak, cikkeinek gyűjteménye a következő fejezetekbe rendezve: Az Ecsedi-láp világa; A régi népélet; A néptánc kutatás; Népköltészetünk és néprajzunk értékeiből; Az elődök nyomában; Cserkészlet és hagyomány; A néprajzi, honismereti gyűjtőmozgalom. A kötet még az alábbi írásokat, illetve összeállítást is tartalmazza. Andrásfalvy Bertalan: Morvay Péter küldetése; Halász Péter: Morvay Péter élete és munkássága; Morvay Péter műveinek bibliográfiája; Munkatársak (Barsi Ernő, Körmendi Géza, Túri Róbert, Derzsi Ottó, Karacs Zsigmond, Bodolay Géza) tisztelegése. A könyv bemutatója 2010. június 15-én volt a Magyar Művelődési Intézetben.*

AZ MTA I. NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYOK OSZTÁLYA DOKTORI KÖVETELMÉNYRENDSZERE. *A Magyar Tudományban (2010. 2. sz. 2–17. old.) közzétett követelményrendszer az alábbi fejezeteket tartalmazza: 1. Követelmények a doktori műre és a tézisekre vonatkozóan; 2. A doktori habitusvizsgálat tudománymérési követelményei; 3. A doktori habitusvizsgálat tudományos közéleti követelményei; 4. Mit kell a kérelmezőnek benyújtania?; 5. Az osztályhoz tartozó tudományágak (köztük 4. Néprajztudomány, 11–12. old.) speciális követelményei.*

A MAGYAR DUDAZENE TÁRA. *A Dudaszó Hallatszik Alapítvány kiadásában, Adorján István dicséretes munkájaként 2010-ben megjelent A magyar dudazene tára. A két DVD-lemezen közzétett gyűjtemény az MTA Zenetudományi Intézetében és a Néprajzi Múzeumban őrzött hangfelvételekből van összeállítva, amely a magyar nép és a szomszédos népek dudazenéjét, valamint a hozzájuk kapcsolódó egyéb hangszereket, illetve énekes anyagot tartalmazza.*

A MAGYAR RÁDIÓ NÉPZENEI HONLAPJA. *Népzenei honlapot indított 2010 végén a Magyar Rádió, a www.nepzene.radio.hu internetes oldalon. Egyrészt a Kossuth, a Petőfi és a Bartók Rádió népzenei, illetve világzenei tematikájú műsorait ismerhetjük meg, de olvashatunk a népművészettel kapcsolatos aktualitásokról, hírekről is.*

HAGYOMÁNYÁTADÁS. *A Honismereti Szövetség folyóiratának, a Honismeretnek különszáma jelent meg 2010-ben Hagyományátadás – Módszertani segédanyag címmel (összeáll.: Halász Péter). A kötet a folyóiratban megjelent közlemények egy részének újraközlésével módszertani kézikönyvként szeretne a tanárok segítségére lenni. Közleményeinek szerzői között ott találhatók a téma klasszikusai, akik már több nemzedékre hatottak: Györffy István, Karl János, Karácsony Sándor, Újzsászy Kálmán, Bálint Sándor, Tálasi István, Katona Imre, Bodolay Géza, Morvay Péter, Végh József, Kódoböcz József. Az őket követő nemzedékből olyan tapasztalt nevelők szólalnak meg, mint Andrásfalvy Bertalan, Barsi Ernő, Timaffy László vagy Fehér Zoltán. Elmondják véleményüket, ajánlásaitat történészek (Szabolcs Ottó, Csorba Csaba, Balogh Mihály, Marjanucz László), néprajzkutatók (Kósa László, Szentí Tibor, Halász Péter, Molnár Mária, Szacsay Éva, Bihari Anna, Pócs Éva, Tátrai Zsuzsanna), művelődéstudománytörténészek (Pokorni Zoltán, Dienes Dénes), s nagy számban olyan gyakorló pedagógusok, akik tapasztalataikkal a mindennapi aprómunkához szolgálnak hasznos adalékokat.*

GALAMBOSNÉ DRÁVUCZ JULIANNA (1960–2010). „2010. április 11-én, vasárnap, 50. életévét éppen csak betöltve, küzdelmes élet és mérhetetlen szenvedés után meghalt Külső-Drávaszög hímezőasszonya, a Baranyai Honismereti Egyesület tiszteletbeli tagja, Galambosné Drávucz Julianna. Drága Julink a kiváló drávaszögi hímezőművészet egyetlen művelője volt a Siklósvidéken [...]” – így kezdődik Simor Ferencné Bokody Évának a drávaszögi hímezőasszonyról szóló, meleg hangú megemlékezése, amely a *Honismeretben* (2010. 5. sz. 95. old.) látott napvilágot.

FLÓRIÁN MÁRIA (SZERK.): ÉLETMÓD, SZEMLELETMÓD ÉS A MÓDI VÁLTOZÁSA A PARASZTSÁG KÖRÉBEN A 19–20. SZÁZAD FORDULÓJÁN.

Azt szoktuk mondani, hogy a 19. század második felétől, végétől a parasztek viselete lassanként polgárosodott. Kötetünk nem magukat az átalakuló viseletegyütteseket, öltözetdarabokat tekinti témájának, hanem azokat a társadalmi, még inkább ipartörténeti és művelődéstörténeti fejleményeket, amelyek a parasztság mentalitását döntően befolyásolták, és a paraszti öltözködést a városiasodás felé terelték. Az emberek feje fölött zajló történelmi eseményekre, például a gazdasági innovációkra, a kötelezővé váló oktatásra, a nők képzésére, a művelődés és a divat hatására, a falusi köznépi jogi modernizációjára keressük a parasztság mindennapi reakcióját, válaszait. Néhány olyan újítást, lehetőséget emelünk ki, amelyek jelentősen átforgalmazták a falusiak életvitelét, ezáltal egyéniségét, és kialakították azt az igényüket, hogy önbecsülésüket újabb formában, öltözetükkel is kifejezzék. Vagyis kötetünkben a paraszti öltözetek változását – mely folyamatban a feudális kort idéző népviseletek és díszítményeik lassanként elveszítették korábbi jelentőségüket – mintegy a polgárosodás tüneteként fogjuk fel. (MTA Néprajzi Kutatóintézete, Bp., 2010. 492 old.)

MESE. „Benedek Elek még úgy-ahogy tartja magát, de Illyés Gyula 77 magyar népmeséjére, Kriza János vagy Tarbay Ede húsz éve még hallatlanul népszerű gyűjtéseire már nemigen kíváncsiak a bölcsődések/óvodások, azaz a babaolvasók – vagy, ahogy a statisztikákban írják igen kifinomultan: a 0–3 évesek. Hasonlóan sanyarú sorsra jutottak a nagy 19. századi szerzők, Andersen és a Grimm testvérek: könyveik ma már az első százba sem férnek bele – ezt mutatja a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Liszt Ferenc téri gyerekkönyvtárának legfrissebb kölcsönzési kimutatása.” Részletesebben lásd Bárkay Tamás: Boriban, a favorit (*Népszabadság* 2010. máj. 22. 17. old.). ● 2010 júniusában Gabnai Katalin *A jó élet* című színdarabja nyerte a Magyar Rádió drámapályázatát. A zabolátlan királyfiú története színpadi legenda zenére, táncra, óriásbábokra elgondolva, az európai roma hiedelemvilág és egy cigány népmese motívumaival.

KÖNYV A SZŐLŐHEGYI GAZDAKÖZÖSSÉGEKRŐL. *Részlet a Juhász Antal által írt előszóból (7. old.): „Mód László és Simon András forrásközlése teljes és hiteles dokumentáció, bevezető tanulmányuk pedig alapos elemzést nyújt két szegedi szőlőhegyi gazdaság működéséről. Közlésük és feldolgozó tevékenységük folytatja a elődök – Tömörkény István, Bálint Sándor, Börösök Vince, Huszka Lajos és mások – e tárgykörben végzett kutatásait.” (Mód László–Simon András: „A Becsületes Gazdaság egybe gyűlt...”. Adatok a szeged-szatymazi szőlőhegyi gazdaközösség működéséhez. *Táj és Népi Kultúra* 7. Szeged, 2010. 224 old.)*

MÚZEUMOK KITÜNTETÉSEI. A gyöngyösi Mátra Múzeum és a budapesti Hadtörténeti Intézet és Múzeum vezetője vehette át *Az év Múzeuma 2009* elismerést 2010. május 15-én a Magyar Nemzeti Múzeum kertjében, a *Múzeumok Majálisa* megnyitóján. A Mátra Múzeum a teljes körű múzeumfejlesztéssel, muzeológiai és közművelődési munkájával nyerte el a kitüntetést, míg a Hadtörténeti Múzeumnak a magyar katonai hagyományok megmentése és megismertetése érdekében végzett sokirányú, kiemelkedő munkáját és látogatóbarát tevékenységét ismerte el a zsűri. A rendezvényen az Oktatási és Kulturális Minisztérium Közgyűjteményi Főosztálya különdíját a százhalombattai Matrica Múzeum vehette át, míg a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület különdíjában részesült, a Tiszazugi Földrajzi Múzeum pedig az ICOM Magyar Nemzeti Bizottság különdíját kapta.

KÖNYV BERNECEBARÁTIRÓL. A föld, ahol születünk – Emlékképek Bernecebarátiból címmel, Sági Ilona szerkesztésében Budapesten 2010-ben jelent meg egy szép kivitelű, archív és jelenkori képekkel gazdagon illusztrált, 156 oldalas könyv, amely néprajzi közléseket, adatokat (pl. népdalok, népszokások, bábaasszony, pásztrok, köszönésformák, favágók, népi mesterségek stb.) is tartalmaz.

NÉPRAJZI GYŪJTEMÉNY ARANY JÁNOS SZÜLŐHÁZÁBAN. Két évig tartó munka után 2010 nyarán befejeződött az Arany-emplékház felújítása Nagyszalontán. A nádfedeles parasztház visszakapta a kort idéző jellegét és gazdag néprajzi gyűjteménnyel várja az érdeklődőket.

GULYÁS JUDIT KÖNYVE A REFORMKORI MESÉKRŐL. A kötet azt a kérdést vizsgálja, hogy a reformkori magyar kultúrában, a népköltészet és az irodalom egyre intenzívebb kölcsönhatásának időszakában milyen kísérleteket tettek az elit kultúra bizonyos képviselői arra nézvést, hogy egy addig elsősorban a szóbeliségben hagyományozódó narratív műfajt, a tündérmesét beillesse a nemzeti irodalom műfaji rendszerébe. Az ún. népies költők egy részének az 1840-es évek közepén Petőfi által létrehozott (majd felszámolt), az irodalomtörténeti emlékezet számára érzékelhetővé tett „triumvirátusa”, vagyis Petőfi Sándor, Tompa Mihály és Arany János 1845 és 1847 között, három év leforgása alatt jelentetett meg olyan elbeszélő költeményeket, amelyekhez a népmese vagy a népmonda szerzői műfajmegjelölést társították (János vitéz; Népregék, népmondák; Rózsa és Ibolya). A kötet e három mű keletkezéstörténetét és 19. századi fogadtatását próbálja meg dokumentálni. Ezen túlmenően a magyar mesekutatás történetét áttekintve a korai magyar mesekéziratok és mesekiadások kapcsán foglalkozik a népmese és az irodalmi mese viszonyáról kialakított képzetek problematikus voltával, a szóbeliség és az írásbeliség közötti médiumváltás következményeivel, valamint a textualizációs eljárások és a hitelesség kérdésének összefüggéseivel. („Mert ha irunk népdalt, mért ne népmesét?” A népmese az 1840-es évek magyar irodalmában. Akadémiai Kiadó, 2010. 352 old.)

JANKOVICS MARCELL. Huszonkét ország részvételével rendezték meg 2010 októberében a X. Pozsonyi Animációs Biennálét. A seregszemle válogatást mutatott be Jankovics Marcell munkáiból, és a *Prix Klingsor-életműdíjjal* ismerte el a magyar alkotót, akinek műveiből kiállítást is rendeztek a szlovák fővárosban. A zsűri a művész mesefilmjeinek egyedi világát és képi megjelenítését emelte ki értékelésében. ●

Jankovics Marcell 2010. november 25-én a Liege-i Egyetemen vette át a World Cultural Council *Leonardo da Vinci művészeti díját*. A jelentős nemzetközi elismerésnek számító művészeti díjat, amelyet hazánkban még senki sem kapott meg, az alkotónak elsősorban a kortárs művészet fejlődéséhez való kreatív és innovatív hozzájárulásáért, kimagasló színvonalú animációs és filmes tevékenységéért, írói, illusztrátori és tervezői munkájáért ítélte oda a World Cultural Council kuratóriuma.

A NÉPRAJZI MÚZEUM ÚJABB GYŰJTEMÉNYI KATALÓGUSAI. 2010-ben három újabb kötetel gyarapodott a Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai című kiadványsorozat. A tizenötödik a sorban a Boglár Lajos nevéhez szorosan kapcsolódó venezuelai indián törzstől, a piaroáktól gyűjtött teljes anyagát teszi ily módon hozzáférhetővé (Főzy Vilma: *A piaroa gyűjtemény*. 224 old.). Egy másik, vaskos kötet szerzője – amelynek várhatóan lesz folytatása – a nagyméretű kerámiagyűjteményből válogatta össze a céhekhez kötődő tárgyakat (Csupor István: *Céhes kerámiák*. 231 old.). Az eddigi utolsó darabja a sorozatnak, a tizenhetedik, szintén etnológiai témájú, egész pontosan a Néprajzi Múzeum obi-ugor kollekciójának viseletanyagát mutatja be (Kerezsi Ágnes: *Obi-ugor viseletek*. 200 old.).

A XXXVIII. HONISMERETI AKADÉMIA. A Honismereti Szövetség a trianoni gyászos 90. és a honismereti mozgalom megindulásának 50. évfordulója jegyében Kőszegen 2010. június 27. és július 2. között rendezte meg a XXXVIII. Honismereti Akadémiát. A rendezvényt kapcsolatos írásokat lásd a *Honismeret* 2010. 3. és 4. számában.

FINNUGOR DÍJ SZEVERÉNYI SÁNDORNAK. A 2002-ben elhunyt Vértes Edit, a neves finnugor nyelvész emlékére alapított Finnugor Díj Vértes Edit Emlékére kitüntetést a szamojedológus Wagner-Nagy Beáta (2004); Nyugat-Szibéria néprajzkutatója, Nagy Zoltán (2006) és az obugrista Ruttkay-Miklián Eszter (2008) után negyediként 2010-ben Szeverényi Sándor nyelvész, irodalomtörténész kapta meg.

KOVÁCS TERÉZ: A PARASZTI GAZDÁLKODÁS ÉS TÁRSADALOM ÁTALAKULÁSA. „Összességében világos, könnyen áttekinthető, az eddigi kutatásokat ötvöző, egy társadalmi osztály kihalását (átalakulását) jól érzékeltető könyv született, amely a fogalmak pontos kalauza is egyben” – írta a 2010-ben a L’Harmattan által kiadott kötetéről (a többi között) Kő András (*Magyar Nemzet* 2010. jún. 5. 35. old.).

INTERJÚ KÉZDI NAGY GÉZÁVAL. „»A totonák indiánok között járva mindig úgy éreztem, hogy bár nyugati mércével szegény, mégis boldog emberekkel találkoztam ott« – vallja Kézdi Nagy Géza kultúrantropológus, aki negyed százada kutatja Mexikó e kevésbé ismert népcsoportjának életét” – így kezdődik az a Szentjánosbogarak – Kézdi Nagy Géza a vetkőztető fényképezőgépről, a guadalupeai szűzről és Britney Spearsről című, Molnár Csaba által jegyzett interjú, amely a Magyar Nemzetben (2010. júl. 17. 34. old.) olvasható.

KÖNYV AZ EURÓPAI SZABADTÉRI MÚZEUMOKRÓL. „A világ szabadtéri múzeumai a muzeológia különleges szereplői, mindig a megújulás motorjai voltak. Az elmúlt évtized a szabadtéri múzeumok fejlődésének talán legmeghatározóbb időszak volt, számos új, magas színvonalú kiállítással, pedagógiai programmal, interpretációs megoldással gazdagodott a szabadtéri muzeológia. Ezért tartottuk időszerű-

nek ezen példák összegyűjtését és bemutatását. Tanulmánygyűjteményünkben az európai példák mellett hazai tapasztalatokat is bemutatunk, bizonyítva, hogy a magyar skanzenek az európai szabadtéri gyűjteményekkel együtt változnak, hasonló utakon járnak.” (Cseri Miklós–Sári Zsolt [válogatta, szerkesztette és a fordítást ellenőrizte]: *Szabadtéri múzeumok Európában. Tanulmánygyűjtemény. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 2010. 170 old.*)

A 11. NEMZETKÖZI FINNUGOR KONGRESSZUS. *A 11. Nemzetközi Finnugor Kongresszust a Finnugor népek és nyelvek a 21. században címmel 2010. augusztus 9. és 14. között rendezték meg Piliscsabán, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, az intézmény Finnugor Tanszéke szervezésében. A kongresszusról Csúcs Sándor a Finnugor Világban (2010. 3. sz. 3–10. old.) közölt részletes beszámolót.*

A KILENCVENÉVES KARSAI ZSIGMOND KÖSZÖNTÉSE. A lőrincrévi születésű Karsai Zsigmond, a kiváló táncos egyéniség és festőművész 2010-ben töltötte be kilencvenedik életévét. Ebből az alkalomból a Hagyományok Házában táncosok, zenészek, énekesek, barátok és tanítványok nagyszabású ünnepi műsorral tisztelegtek a festő–táncos mester előtt. Festményeiből Leányfalun és lakóhelyén, Pécelen rendeztek kiállítást. A születésnapra, Felföldi László és Bánszky Pál szerkesztésében, az MTA Zenetudományi Intézete kiadásában (Bp., 2010) jelent meg a *Karsai Zsigmond festőművész, A Népművészet Mestere* című kötet, amely első darabja egy négyrészes sorozatnak. A másodikat Karsai Zsigmond fotókkal, rajzokkal, festményekkel és dokumentumokkal gazdagon illusztrált visszaemlékezései, a harmadikat és negyediket táncai és kedves dalai alkotják majd gondosan elemzett és tanulságosan rendezett formában.

SZEGED HÍRŐS VÁROS – A MÓRA FERENC MÚZEUM NÉPRAJZI ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSA. *A szegedi Móra Ferenc Múzeumban a fenti címmel 2010. augusztus 18-án nyitották meg az intézmény néprajzi állandó kiállítását. A „szegediség”-et plasztikusan megragadó tárlat a régmúlttól napjainkig tartó ivet felrajzolva (tehát mai szemlélettel a közelmúltat és a jelenkort is vizsgálva) mutatja be a város és a hozzá tartozó nagytáj paraszti világát, követi nyomon a „szegedi nemzet” tárgykultúrájának, szokásainak, életmódjának változásait. Tematikájában jelen vannak a „szegediség” jelképei: a Tiszához kapcsolódó tevékenységek (hajóépítés, halászat); az állattartás, a földművelés és a szőlőművelés (különös tekintettel a homoki gazdálkodásra és a paprikatermesztésre); a Szegedre jellemző mesterségek (késes, papucsos, kékfestő, gyékényszövő); a népi építészet sajátosságai („napsugaras” házoromzatok); az alsóvárosi búcsú. A hagyományos és a modern technikákat, kiállítási fogásokat arányosan és izlésesen ötvöző, a „látogatóbarát” kiállítás mai követelményeinek megfelelő tárlaton közel kétszáz tárgy, több mint negyven archív fotó szerepel, valamint nyolc érintőképernyős monitor és kézbe vehető, illetve felpróbálható tárgymásolatok segítik az érdeklődők tájékozódását. A következő években feltehetően sok ezer látogatónak hasznos tudnivalókat és maradandó élményeket nyújtó kiállítás nagy értéke a hazai néprajzi muzeológiának – és méltó „a Város”-hoz, a „szegedi nemzet”-hez és a Móra Ferenc Múzeum hagyományaihoz. (Hála József)*

Osszeállította:
HÁLA JÓZSEF
MÁTÉ GYÖRGY

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN
Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen
Gesellschaft

Schriftleiter:
JÓZSEF HÁLA, GYÖRGY MÁTÉ
H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.
Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Programm
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.